

Беатриса: књига прва, 1935.

Садржај

Први део: Лица

Други део: Драма

23^L

840-31

ОНОРЕ ДЕ БАЛЗАК

ОДАБРАНА ДЕЛА

УРЕДНИК

РАДОЈЕ Л. КНЕЖЕВИЋ

ИЗДАЊЕ, ШТАМПА И ПОВЕЗ
ИЗДАВАЧКОГ ПРЕДУЗЕЋА

НАРОДНА ПРОСВЕТА

БЕОГРАД

1935

ОНОРЕ ДЕ БАЛЗАК

ОДАБРАНА ДЕЛА

КЊИГА XI

ЗА ШТАМПУ ПРИРЕДИО
РАДОЈЕ Л. КНЕЖЕВИЋ

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

23²
840-31

СЛИКЕ ИЗ ПРИВАТНОГ ЖИВОТА

~~1840~~ 82/44 БЕАТРИСА 50

КЊИГА ПРВА

С ФРАНЦУСКОГ ПРЕВЕО
МИЛОШ САВКОВИЋ

7959

Бр. инв.: 515

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

САДРЖАЈ

	Стр.
БЕАТРИСА (књига прва)	7
Први део: Лица	9
Други део:	
Драма	191

Беатриса

Књига прва

ПРВИ ДЕО

ЛИЦА

У Француској, а нарочито у Бретањи, има још и данас неколико вароши које стоје потпуно изван социјалног покрета који XIX веку даје његову физиономију. У недостатку живих и сталних веза са Паризом, а једва везане каквим рђавим путем за среско или обласно место од којих зависе, ове вароши слушају или гледају како нова цивилизација пролази као нека позоришна игра; оне се томе чуде, али не плескају рукама на то; и, било да је се боје или да јој се ругају, оне остају верне старим обичајима, чије обележје још носе. Ко би захтелео да путује као морални археолог и да посматра људе уместо да посматра камење, могао би да открије слику века Луја XV у каквом селу Провансе, слику века Луја XIV у дну Поатуа, слику још старијих векова у дну Бретање.

Највећи део ових вароши изгубиле су оно нешто сјаја о коме историчари нимало не говоре, јер су више заузети догађајима и датумима него обичајима.

ма, али њихов спомен живи још у сећању, као у Бретањи, где национални дух тешко заборавља оно што се односи на његов крај. Многе од ових вароши биле су престонице какве мале феудалне државе, грофовије, војводства које је освојила круна или поделили наследници у недостатку мушког потомства. Пошто нису добиле своју активност у наслеђе, ове су главе отада постале руке. Рука, кад се лиши хране, суши се и животиари.

Међутим, од тридесет година на овамо, ови портрети старих времена почињу да ишчежавају и да се проређују. Радећи за гомиле, модерна индустрија руши творевине античке уметности, чија су дела била лично уживање и за потрошача и за уметника. Ми имамо *производе*, ми немамо више *дела*. Споменици учествују упола у овим појавама ретроспекције. Међутим за индустрију споменици су мајдани камена пешчара, рудници шалитре или складишта па-мука. Још неколико година и сви ће се оригинални градови изменити и неће се више видети осим у овим књижевним иконостасима.

Једна од вароши где се може најпотпуније наћи физиономија феудалних векова јесте Геранда. Ово име пробудиће хиљаду успомена у сећању сликара, уметника, мислилаца који су били у стању да оду до краја где лежи овај дивни накит феудалног времена, тако поносито постављен да надвишава земљиште крај мора и пешчане брегове и изгледа као врх једног троугла на чијим се теменима налазе два

друга накита исто тако занимљива, Ле Кроазик и Бур-де-Бас. После Геранде, само су још Витре у средишту Бретање и Авињон на југу сачували недирнуто, у наше доба, своје средњовековно одежје.

Још и данас Геранда је опасана својим моћним зидовима: њени широки јендеци пуни су воде, зупчасти отвори на зидовима су цели, мазгале још нису зарасле у жбуње, бршљан није бацио свој огртач на четвртасте или округле куле. Она има три капије на којима се виде алке на клинцима начичканим решеткама; у њу улазите само преко једног моста за дизање, од окованог дрвета; тај мост се више не подиже, али би још могао да се дигне. Општину су били прекорели што је, 1820, била засадила јабланове дуж јендека да би ту створила хладовину за шеталиште. Она је одговорила да је, још од пре сто година, дугачко и лепо градско поље, према пешчаним бреговима испред фортификација које су изгледале као да су јуче довршене, било претворено у једно шеталиште заклоњено сенком брестова под којима становници уживају.

Ту куће нису претрпеле никакве измене, оне нису ни увећане ни смањене. Ниједна од њих није осетила на себи чекић архитекте, нити четку мазала, нити је ослабила под теретом каквог дозиданог спрата. Све чувају свој првобитни карактер. Неке почивају на дрвеним стубовима који образују галерије под којима се крећу пролазници, и њихове се даске уги-

бају, али се не леме. Трговачке куће су мале и ниске, са фасадама које су покривене прикованим шкриљцем. Дрво, сада труло, у многome је послужило као грађа за резбарије на прозорима; и, на подупирачима, оно стрчи напред преко стубова у виду неприродних фигура, продужује се у облицима фантастичних животиња на угловима, оживљено великом мишљу уметности, која је, у ово време, давала живот мртвој природи. Ове старудије, које одолевају свачему, нуде сликарима мрке тонове и истрте ликове које њихова кичица воли.

Улице су онакве какве су биле пре четири стотине година. Само, како становништво овде више није многобројно, како је социјални покрет овде мање жив, путник који би хтео испитати ову варош, исто тако лепу као какав потпуни антички склоп, моћи ће, не без меланхолије, да пролази каквом улицом скоро пустом, где су прозори од камена запушени набојем од земље да би се избегла пореза. Ова улица допире до једних тајних врата на свод под бедемом, затворених зидом, а изнад њих расте једна кита дрветâ, која су елегантно поставиле руке бретањске природе, једне од најбујнијих и најобилнијих вегетација у Француској. Какав сликар или песник остаће седећи, обузет уживањем у дубокој тишини која влада под још новим сводом ових врата, где живот ове тихе вароши не шаље никакав шум, где се богата поља појављују у свој својој лепоти кроз мазгале, које су некад заузимали вој-

ници, стрелци и које личе на велике прозоре удешене на каквој високој кули ради видика.

Немогуће је шетати туда а не мислити на сваком кораку на навике, на обичаје прошлих времена: сваки камен вам о томе говори; најзад идеје средњег века овде су још у стању сујеверја. Ако, случајно прође какав жандарм са опшивеном капом, његово присуство је читав анахронизам против кога се ваша мисао буну; али ништа није овде ређе него срести какво биће или какву ствар из садашњице. Чак и савремене ношње има ту мало: уколико је становници приме, она се прилагођава у неку руку њиховим непомичним обичајима, њиховој сталној физиономији.

Трг је пун бретањских костима које сликари долазе да цртају и који су невероватно изразити. Белина платна које носе солари, то јест људи који раде на морским соланама, одудара снажно од плавих и мрких боја сељака, од оригиналних накита жена који се чувају као светиња. Ова два сталежа и сталеж морнара у жакетима са малим шеширом од лаковане коже разликују се исто тако међу собом као касте у Индији и признају још разлике које деле грађанство, племство и свештенство. Ту је све још одељено; ту је револуционарна равњача наишла на сувише чворновату и сувише тврду масу да би туда могла проћи: она би се ту окрњила, ако не и сломила. Карактер непроменљивости који је природа дала својим зоолошким врстама налази се овде код

БИБЛИОТЕКА
Н. СРБИЈЕ
БЕОГРАД

446. 515

људи. Најзад чак и после револуције од 1830 Геранда је још једна варош за себе, чисто бретањска, ватрено католичка, ђутљива, повучена, и ту нове идеје имају мало приступа.

Географски положај објашњава ову појаву. Ова лепа стара варош налази се над морским соланама, чија се со зове, у целој Бретањи, со из Геранде, и којој многи од Бретањаца приписују ваљаност свога масла и сардина. Са модерном Француском Геранду везују само два пута: један води у Савнè, срез коме она припада, и који пролази кроз Сен-Назер; други води у Ван и везује је за Морбихан. Срески пут одржава везу сувим, а Сен-Назер морску везу с Нантом. Пут сувим употребљава само администрација. Бржи је и више у употреби пут преко Сен-Назера.

Између тога тржишта и Геранде има неких бар шест миља на којима пошта не одржава саобраћај, и то зато што нема ни три путника у колима преко године. Сен-Назер је одвојен од Пембефа Лоариним ушћем, широким четири миље. Спрудови у Лоаринине доста незгодном пловидбу парних бродова; али да би сметње биле још веће, 1829 године није постојало пристаниште на сен-назерском рту, и то место било је окићено лепљивим стенама, подводним гранитским гребенима, циновским камењем, који служе као природна утврђења живописној сен-назерској цркви и који су нагонили путнике да сиђу у барке са својим пакетима кад би море било узнемирено, или,

у случају лепа времена, да иду преко подводних стена до каменог насипа који су тада градили инжењери. Ове препреке, не много привлачне за излетнике, постоје можда и данас.

Пре свега администрација је спора у својим делима; затим становници овога краја, који ћете видети на карти Француске отсечен као какав зуб и који се налази између Сен-Назера, села Баса и Кроазика, прилично воле ове препреке које ометају странцима приступ у њихову земљу. Бачена на крај континента Геранда на води, нигде и нико не долази у њу. Срећна што је заборављена, она се брине једино о себи самој. Средиште огромних производа морских солана, које не плаћају мање од једног милиона државној благајни, јесте у Кроазику, полуострвској вароши чије су везе са Герандом успостављене на живоме песку на коме за време ноћи ишчезне пут просечен преко дана, и помоћу неопходних барки за прелаз преко морског рукава, који служи као пристаниште у Кроазику и који је на силу продро у песковиту обалу.

Ова дивна мала варош јесте Херкуланум феудалног времена, само без покрива лаве. Она стоји исправно, иако не живи, и једини разлог што још постоји — то је да није ни била срушена. Ако долазите у Геранду преко Кроазика, пошто будете прошли пејзаж морских солана, ви ћете осетити неко живо узбуђење при погледу на ово огромно утврђење још увек ново. Живописност њеног положаја и наивне

дражи њене околине, кад се у њу стиже преко Сен-Назера, не очаравају ништа мање.

Уоколо крај је заносан, живе ограде су пуне цвећа, орлових ноктију, шимшира, ружа, лепих биљака. Рекли бисте један енглески врт за који је план нацртао какав велики уметник. Ова богата природа, тако мека као перје, тако мало практична, која показује дражи какве ките љубичица или ђурђевка у неком честару шуме, уоквирена је једном афричком пустињом оивиченом океаном, али пустињом без дрвета, без траве, без птице, где у сунчане дане солари, обучени у бело и растурени по тужним баруштинама одакле се вади со, изгледају као Арапи покривени својим бурнусима. Исто тако Геранда, са својим лепим пејзажем на копну, са својом пустињом, оивиченом десно Кроазиком, лево селом Басом, не личи ни на шта од онога што путници виђају у Француској.

Ове две тако супротне природе, уједињене само тиме што претстављају последњу слику феудалног живота, имају нешто неописано узбудљиво. Варош чини онај утисак на душу који чини на тело лек за умирење, она је тиха исто толико колико и Млеци. Нема других јавних кола осем поштанских која возе у таљигама путнике, робу и можда писма из Сен-Назера у Геранду и обратно. Кочијаш Бернус био је, у 1829, десна рука ове велике заједнице. Иде како хоће, цео га крај познаје, он прима наруџбине за свакога. Долазак једних кола, било да је то нека

жена која пролази кроз Геранду сувим да би стигла у Кроазик, било да су то какви стари болесници који иду да се лече на морским купатилима која, у стенама овог полуострва, надмашају дејством купатила Булоња, Дјепа и Сабла, јесте огроман догађај.

Сељаци овде долазе на коњима, већина доноси намирнице у врећама. Њих овде нарочито доводи, као и соларе, потреба да ту купе наките који одговарају њиховом сталежу и који се дају свима вереницама бретањским, као бело платно или чоја за њихове хаљине. На десет миља унаоколо Геранда је увек Геранда, славна варош где се потписао уговор чувен у историји, кључ ове морске обале и која показује ништа мање него село Бас, сјај данас изгубљен у тами времена. Накити, чоја, платно, траке, шешири праве се на другом месту; али они су из Геранде за све потрошаче.

Сваки уметник, чак и сваки грађанин који се бави у Геранди, осетиће, као они који проживе мало у Млецима, жељу, коју убрзо забораве, да ту заврше своје последње дане у миру, у тишини, шетајући се по лепом времену на шеталишту, које обавија варош са стране мора од једних до других врата. Каткад, слика ове вароши понова дође да закуца на врата храма успомена: улази забрађена као каква стара дама својим кулама, украшена својим појасом; развија своју хаљину посејану белим цвећем, стреса златни огртач својих пешчаних насипа, испарава заносне мирисе својих лепих путева трновитих и пуних не-

марно везаних букета; она вас осваја и мами као нека божанствена жена коју сте ви угледали у туђој земљи и која је заузела један кут у вашем срцу.

Близу цркве у Геранди види се једна кућа која је за варош оно што је варош за овај крај, потпуна слика прошлости, симбол једне разорене велике поезије. Ова кућа припада најотменијој породици овога краја, *ди Гесницима*, који су још од времена *Ди Геклена* били јачи од њих по имању и старини лозе, као што су *Тројанци* то били од Римљана. *Гесклени* (некад се писало *Ди Глекен*, од чега је постало *Геклен*) произишли су од Гесника. Стари као гранит Бретање, Гесници нису ни Французи ни Гали, они су Бретањци, или, да будемо што тачнији, Келти. Они су некада морали бити друиди, имали да беру имелу светих шума и да приносе људе на жртву на долменима (споменицима друида). Некорисно је говорити о ономе што су они били.

Данас ова раса, равна *Роханима*, иако није приста-ла да се претвори у кнежевску, а која је била моћна још пре него што је било помена о прецима *Хуга Капета*, ова породица сачувана од свих мешања има отприлике две хиљаде ливара ренте, своју кућу у Геранди и свој мали замак *ди Гесник*. Све земље које зависе од бароније *ди Гесник*, прве у Бретањи, дате су у залог закупаца *мајура*, и доносе око шездесет хиљада ливара упркос несавршенству обрађивања. Породица *ди Гесник* је, уосталом, увек сопственик својих земаља; али како нису у стању да врате

новац који су као јемство примили од својих садањих закупаца за последњих две стотине година, они не примају никакве приходе са њих. Они су у положају француске круне који ова има према својим закупцима од пре 1789. Где и када ће наћи барони милион који су им њихови закупци *мајура* положили? Пре 1789 право на феуде, потчињене замку *ди Гесник* подигнутом на једном брежуљку, вредело је још педесет хиљада ливара; али у једном гласању народна скупштина укинула је порез који су наплаћивали племићи од наслеђа продатог у њиховој баштини.

У овом стању ова породица, која није више ништа ни за кога у Француској, била би предмет потсмеха у Паризу; у Геранди она значи целу Бретању. У Геранди барон *ди Гесник* је један од великих барона у Француској, један од људи изнад којих има само један човек, краљ Француске, некада изабран за старешину. Данас име *ди Гесник*, пуно бретањских значења, а чији су корени уосталом објашњени у *Шуанима* или *Бретања године 1799*, претрпело је измене које кваре име *ди Геклена*. Порезник пише, као и цео свет, *Геник*.

На крају једне улиције мирне, влажне и мрачне, створене од троугластих зидова кућа, спојених једне уз другу, види се свод једне капије мање од колске, доста широке и доста високе да би могао проћи један коњаник, околност која вам већ објашњује да у доба кад је ово зидање било завршено кола нису ни

постојала. Овај лук који држе два стуба сав је од гранита. Врата од храстовине, испуцале као кора дрвета која су дала дрвенарију, пуна су огромних јексера, који оцртавају геометријске фигуре. Лук је издубен. Он показује грб ди Гесникових тако гладак, тако чист као да га је вајар сад тек довршио.

Овај грб очарао би каквог љубитеља хералдичке уметности простотом која показује понос и давнину породице. Он је и сад, као у време када су крсташи хришћанског света измислили ове симболе да би се распознавали; Гесници га нису никада делили у четвртине; он увек личи на самог себе, као и грб француске куће, који познаваоци налазе као центар грба или као подељен у четвртине, посејан по грбовима најстаријих породица. Ево како изгледа такав какав још можете да га видите у Геранди: *црвено поље са руком у природној величини, која држи барјаче од хермелина, и са сребрним мачем усправно на средини, са овом страшном речју као девиза: F a c.*

Зар то није велика и лепа ствар? Баронска круна стоји изнад овог простог грба чије вертикалне линије, направљене овде вајањем да би претстављале црвену плочу, још сијају. Уметник је дао неки не знам какав поносити и витешки изглед руци. Са колико плахости она држи овај мач којим се још јуче служила породица! Уистину, ако бисте ишли у Геранду пошто будете прочитали ову историју, било би вам немогуће да не задрхтите при погледу на овај грб. Да, најубеђенији републиканац разнежио би се

на верност, племенитост и величину које се крију у дну ове улици. Ди Гесници су били ваљани јуче, они су готови да буду ваљани и сутра. Делати јесте велика реч витештва. „Добро си се показао у битци” рекао је увек изврсни врховни заповедник војске, онај велики ди Геклен који је Енглеze отерао из Француске за неко време. Дубина скулптуре, сачувана од сваке непогоде јаком ивицом коју чини округли рељеф лука, јесте у хармонији са моралном дубином начела у души ове породице. За онога који познаје ди Геснике, ова особина скулптуре постаје дирљива.

Кроз отворена врата може се видети једно доста пространо двориште, од кога десно стоје коњушнице, а лево кујна. Кућа је од тесаног камена од подрума до тавана. Фасада на кући украшена је спољним степеницама са двоструком оградом чија је галерија покривена остацима скулптуре коју је време углачало, али где би око познаваоца старине распознало још у центру главне масе руку која држи мач. Под овом лепом галеријом коју ивиче линије у облику нерава искидане на неким местима и коју као да је углачала употреба на неким местима, јесте једна мала кућица која је раније служила за пса чувара. Ограда од камена испуцала је: ту расту траве, неко мало цвеће и маховина у пукотинама као и по праговима степеница које су векови помакли, али им нису могли да одузму чврстину.

Врата су морала бити лепог облика. Колико остатак цртежа допушта да се о томе суди, њих је ра-

дио неки уметник, ученик велике венецијанске школе XIII века. Ту се налази не знам каква мешавина стила византиског и маварског. Она су крунисана једним кружним испупчењем које је пуно биља, и то једног букета ружичастог, жутог, мрког или плавог према годишњем добу. Врата од оковане храстовине воде у пространу дворану на чијем крају су нека друга врата са сличним степеницама која силазе у врт.

Ова дворана је изванредно сачувана. Њене дрвене облоге на зидовима, високе толико да се човек може ослонити, од кестеновог су дрвета. Прекрасна шпањолска кожа оживотворена рељефним ликовима, али на којој су се позлате измрвиле и поцрвеле, покрива зидове. Таваница је састављена од дасака уметнички склопљених, украшених сликама и позлатом. Злато се ту једва види; у истом је стању као и позлата на кордовској кожи, али се може приметити још нешто црвеног цвећа и нешто зеленог лишћа. Вероватно је да би чишћење учинило да се појаве слике сличне онима које красе таванице куће Тристана у Туру и што би доказало да су ове таванице прављене или обновљене под владом Луја XI.

Камин је огроман, у каменим скулптурама, снабдевен џиновским ослонцем за дрва од кованог гвожђа изванредно израђеног. Он би ту држао читава кола дрва. Столице у овој дворани све су од храстовог дрвета и носе изнад својих наслона грбове породице. Ту су три енглеске пушке исто тако добре за лов као

и за рат, три сабље, две ловачке торбе, справе за лов и риболов окачене о јексере.

Са стране се налази трпезарија, која се везује са кујном једним вратима пробијеним у кулици на углу. Ова кулица одговара, према нацрту фасаде са дво-ришта, једној другој кулици начињеној на другом углу, а где се налазе завојите степенице које воде на два горња спрата. Трпезарија је обложена тапетима који су из XIV века, стил и ортографија натписа исписаних на трачицама испод сваке личности потврђују то; али, како су они у наивном језику басне, немогуће их је преписивати данас. Ови тапети, добро очувани на оним местима где је светлост мало продирала, оивичени су оквирима од израђене храстовине, која је постала црна као абонос. Таваница је од греда које штрче, а које су украшене, свака од њих, различитим лишћем; међупростори су покривени обојеном даском по којој се пружају венци од лишћа и цвећа у злату на плавом пољу.

Две старе полице на орману за стоно посуђе стоје једна према другој. На њиховим преградама, које је куварица Мариота истрла са бретањском тврдоглавошћу, виде се, као у доба кад су краљеви били исто тако сироти у 1200 год., као ди Гесникови у 1830 год., четири стара пехара, једна стара улубљена чинија за супу и два сребрна сланика; затим много тањира од калаја, много лонаца од пешчаног камена плавог и сивог с арабескама и са грбовима ди Гесникових, покривених поклопцима са шаркама од ка-

лаја. Камин је био модернизован. Његово стање показује да породица живи у овом одељењу од последњег столећа. Он је у каменој скулптури по укусу из века Луја XV украшен једним огледалом намештеним између два прозора са позлаћеним и искићеним шипкама. Ова супротност, на коју је породица равнодушна, растужила би неког песника.

На полици, покривеној црвеном кадифом, налази се у средини један зидни часовник од корњачине коре са утиснутим бакром, а са сваке стране два сребрна светњака необичног облика. Један широк четвртасти сто на вијугавим стубовима заузима средину ове дворане. Столице су од стругом рађеног дрвета, украшене тканинама. На једном округлом столу са једном једином ногом која претставља један чокот винове лозе и који је намештен крај прозора који гледа у врт, види се нека необична лампа. Ова лампа састоји се из једне кугле од обичног стакла, нешто мање него нојево јаје, утврђене помоћу једне стаклене дршке на једном светњаку. Из горњег отвора излази пљоснат фитиљ који придржава нека врста писка од бакра, а чија пантљика, савијена као пантљичара у каквом стакленом суду, пије орахово уље које се налази у кугли.

Прозор који гледа у врт, као и онај који гледа у двориште, а оба стоје један према другом, направљен је у облику крста од камена и састоји се из шестоугаоних окана опточених оловом, застрт завесама са балдахином и са крупним кићанкама од ста-

рински црвене свилене тканине са жутиим одблесцима која се некад звала брокател или мали брокат.

На сваком спрату ове куће, којих има два, налазе се само ова два одељења. Прво служи за становање старешини породице. Друго је било некада одређено за децу. Гости су спавали у собама под кровом. Послуга је становала изнад кухиња и коњушница. Кров сведен у врх, окован оловом на свима угловима, има према дворишту и према врту по један диван прозор са шиљастим луком, који се диже скоро исто тако високо као и кров, на подупирачима танким и финим чију је скулптуру нагризла слана пара ове атмосфере. Изнад украшеног троугластог простора над овим прозором на четири попречнице од камена шкрипи још племићка ветреушка.

Не заборавимо један детаљ, драгоцен и пун наивности, који неће бити без вредности за археолога. Кулица у којој су степенице краси угао једног великог зида облика троугла на коме нема ниједног прозора. Степенице силазе кроз једна мала врата са шиљатим луком до песковитог земљишта које дели кућу од оgrade на коју се наслањају коњушнице. Према овој малој кули лежи у правцу врта иста таква петоугаона кула која се завршава у облику заобљеног дела пекарске пећи, на којој се налази једна звонара, уместо да је, као њена сестра, закићена једном стражаром. Ево како су ове архитекте пуне укуса умеле да дају својој симетрији разноврсности.

На висини првога спрата само ове две кулице везане су једном галеријом од камена, коју држе као неки кљунови са људским лицима. Ова спољашња галерија украшена је оградом израђеном са елеганцијом и финоћом које задивљују. Затим на висини троугластог зида, под којим је само један обли подупирач, виси украс од камена у виду неба које личи на украсе који крунишу статуете светаца на црквеним порталима. Обе мале куле имају по једна лепа врата са оштрим луком која гледају на ову терасу.

Ето таква је корист коју је архитектура XIII века извлачила из голих и хладних зидова, који данас остају спојни зид једне куће. Зар не видите жену која се шета ујутру по овој галерији и гледа преко Геранде како сунце осветљава песак златом и прелива површину океана? Зар вас не задивљује овај зид са зарубљеним врхом, на чија су оба угла намештене две мале куле скоро издубене, од којих је једна нагло заокругљена као ластино гнездо, а друга показује своја лепа врата са оштрим готским луком и изнад којих стоји рука држећи мач? Други троугласти зид куће ди Гесник јесте према суседној кући.

Хармонија, коју траже тако брижљиво мајстори овога времена, чува се у фасади према дворишту помоћу мале куле, која личи на ону у којој се пење *vis*, то име које се некада давало степеницама, а које су служиле као веза између трпезарије и кујне; али она се заустављају на првом спрату, а њихов горњи део

је једно мало кубе кроз које пролази светлост и под којим се уздиже црна статуа светог Калиста.

Врт је раскошан у једном тако старинском ограђеном дворишту; он има једно пола јутра земље отприлике; уз његове зидове засађене су воћке у редове; он је подељен на четвртасте леје са поврћем, оивичене рогозом, а које гаји један слуга по имену Гаслен, који тимари коње. На крају овог врта налази се вењак под којим је једна клупа. У средини се уздиже сунчани сат. Стазе су посуте песком. Према врту фасада нема малу кулу која би одговарала оној кули која се пење уз троугласти зид. Овај недостатак надокнађује један стубић израђен у завојицама од доле до горе и који је некада морао носити породичну заставу, јер је он завршен неком врстом великог стожерног лежишта од зарђалог гвожђа у коме расту оскудне биљчице.

Овај детаљ, у хармонији са остацима скулптуре, показује да је ову кућу зидао неки венецијански архитекта. Ово елегантно копље од заставе јесте као какав знак, који одаје Венецију, витештво, финоћу XIII века. Ако би се у овом погледу могло и посумњати, природа орнамента би ту сумњу растерала. Орнаменти у облику детелине на кући ди Геникових имају четири листа, у место три. Ова разлика показује венецијанску школу коју је искварио додир са Истоком, где су архитекте, упола маварског порекла, без обзира на велику католичку

мисао, давали четири листа детелини, док су хришћанске архитекте остајали верни тројству. По овом односу машта венецијанска била је јеретичка.

Ако ова кућа изненади вашу машту, ви ћете се може бити питати: зашто садања епоха не обнавља више ова чуда уметности. Данас се лепе куће продају, руше се и праве места улици. Нико не зна да ли ће његова генерација сачувати наслеђену кућу у којој свако живи као у гостионици; некада пак, зидајући неку кућу, радило се, веровало се у најмању руку да се ради за вечиту породицу. Отуда лепота кућа. Вера у себе учинила је чуда исто тако као вера у Бога.

Што се тиче распореда и намештаја горњих спратова, они се могу само претпоставити по опису приземља, по физиономији и обичајима породице. За последњих педесет година ди Геници нису никад никога примили на другом месту до у ове две одаје, где су дисали, као и у овом дворишту и у споредним спољним зградама ове куће, дух, љупкост, наивност старе и племените Бретање. Без топографије и описа вароши, без брижљивог описивања ове куће, биле би може бити мање разумљиве чудновате личности ове породице. Зато су оквири морали да изиђу пре портрета. Свако ће помислити да су ствари господариле људима.

Има споменика чији се утицај види на личностима које живе око њих. Тешко је бити без религије у сенци једне катедрале као што је она у Бургу.

Кад душу слике са свих страна потсећају на њену судбину, њој је теже да је изневери. Такво је било мишљење наших предака које је напустила једна генерација, она која више нема ни обележја ни господства и чији се обичаји мењају сваких десет година. Зар ви не бисте очекивали да ћете наћи барона ди Геника са мачем у руци, или би све овде било лажно?

У 1836, у тренутку кад почиње ова прича, првих дана месеца августа, породицу ди Геник сачињавали су још господин и госпођа ди Геник, госпођица ди Геник, старија баронова сестра и један једини син од двадесет и једне године, који се звао Годбер-Калист-Луј, по једном старом породичном обичају. Отац се звао Годбер-Калист-Шарл. Мењало се само последње име. Свети Годбер и свети Калист требало је увек да штите Геникове. Барон ди Геник напустио је био Геранду чим су се Вандеја и Бретања биле дигле на оружје и ратовао је са Шаретом, Катлином, Ла Рошжакленом, Д'Елбеом, Боншаном и кнезом де Лудон. Пре него што је отпутовао, он је својој старијој сестри, госпођици Зефирини ди Геник, био сва своја добра продао, и то из обазривости која је јединствена у аналима револуционара.

После смрти свију јунака са запада, барон, који се је неким чудом једини био спасао смрти, није се био потчинио Наполеону. Он се борио све до 1802 године кад се, пошто умало није био заробљен, вра-

тио у Геранду, а из Геранде у Кроазик, одакле је утекао у Ирску, која је помагала стару мржњу Бретањаца према Енглеској. Људи из Геранде правили су се да не знају да је барон жив: у току од двадесет година нису се у томе ни један једини пут одали. Госпођица ди Геник примала је приходе и слала их своме брату по рибарима. Господин ди Геник вратио се у Геранду 1813 исто тако просто као да је ишао да проведе неко време у Нанту.

За време свога бављења у Дублину, стари Бретањац био се, упркос својих педесет година, заљубио у једну дражесну Иркињу, ћерку из једне од најплеменитијих и најсиромашнијих породица ове несрећне краљевине. Госпођица Фани О'Бриен имала је тада двадесет и једну годину. Барон ди Геник пређе да потражи документа потребна за своје венчање, врати се да се ожени и после десет месеци дође, у почетку 1814, са својом женом, која му роди Калиста истога дана кад је улазио Луј XVIII у Кале, због чега је и добио име Луј. Стари и честити Бретањац имао је у овом моменту седамдесет и три године, али рат који је као партизан водио против републике, његове патње за време пет прелаза на рибарским баркама и његов живот у Дублину били су оставили трага на њему: изгледало је да он има више од једног века. И, никад ни у једном времену ниједан Геник није више био у складу са старином ове куће која је зидана у доба кад је у Геранди постојао двор.

Господин ди Геник био је старац високог стаса, прав, сув, жилав и мршав. Његово дугуљасто лице било је избраздано хиљадама бора које су чиниле повијене лукове изнад јагодица и изнад веђа и давале су његовом лицу изглед оних старца, које је толико волела да слика кичица Ван Остада, Рембранта, Мјериса, Жерара Дуа и за које морамо узети лупу да бисмо им се дивили. Његова физиономија била је као сакривена под многобројним браздама, које су се биле створиле од његовог живота под ведрим небом, од навика да посматра поље под сунцем, у свануће, у сумрак.

Па ипак посматрачу облици људског лица остају вечити и они ће још понешто казивати души и онда, кад око буде у њима гледало само мртву главу. Чврсте црте лица, облик чела, озбиљност линија, укоченост носа, крој скелета који могу да измене само ране, одавали су неустрашивост без ситног рачуна, веру без граница, послушност без поговора, верност без погађања, љубав без несталности. У њему се бретањски гранит претварао у човека. Барон није имао више зуба. Усне, некада црвене, али сада модре, које су придржавале само чврсте десни, којима је он јео хлеб, што га је његова жена брижљиво смекшавала увијајући га увек у влажан салвет, упадале су у уста оцртавајући често један искежени осмех, претећи и горд. Његова брада хтела је да се састави са носом, али човек је гледао у облику овог носа, грбавог у среди-

ни, знаке његове енергије и његовог бретањског отпора. Његова кожа, посута црвеним мермерним пегама, које су се појављивале кроз боре, наговештавала је темпераменат жесток, плах, створен за уморе који су без сумње били одбранили барона од многе капље.

Ову главу крунисала је коса, бела као сребро, која је падала у коврџама на рамена. Лице, сада делимично угашено, живело је у сјају два црна ока, која су блистала у дну својих тамних дупља и бацила последње пламенове једне племените и честите душе. Обрве и трепавице биле су спуштене. Кожа, како је постала тврда, није могла да се исправи. Тешкоћа у бријању приморала је старца да пусти да му брада расте у облику лепезе.

Неки сликар дивио би се овом старом лаву из Бретање са широким плећима, снажним грудима, више него ичему; дивним војничким рукама, рукама какве су морале бити руке у Геклена, рукама широким, грубим, маљавим; рукама које беху стезале држак од сабље тако да су га пустиле, као што је чинила Јованка Орлеанка, само онога дана кад се залепршала краљевска застава на катедрали Ремса; рукама које су често биле окрвављене трњем честара у Бокажу, које су држале весла у Мареу, кад су ишле да изненаде *плаве*, или на отвореном мору, кад су помогле долазак Жоржов, рукама једног партизана, артиљерца, простог војника, шефа; рукама тада белим, иако су Бурбонци

старије гране у изгнанству; али ако би се могло у њих загледати, видело би се неколико свежих трагова, који би вам рекли да је барон недавно био код Госпође у Вандеји. Данас ово се дело може признати. Ове руке биле су живи коментар лепе девизе коју ниједан Геник није изневерио: *Ғ а с*.

Чело је привлачило пажњу позлаћеним тоновима боје коже на слепоочницама, који су одударали од мрког тона овог оштрог и стегнутог записка који је због опадања косе постајао све већи и тиме давао још више величанствености овој лепој рушевини. Ова физиономија, мало материјална уосталом, — а како би она и могла бити друкчија? — пружала је, као сва бретањска лица окупљена око барона, дивље спољашње изгледе, један суров мир који личи на хладнокрвност Хирона¹ и уз то не знам шта глупо што долази можда у апсолутном положају одмарања који је последица прекомерних умора, а који чини да се сада у човеку појави потпуно сама животиња. Мисао је ту била ретка. Изгледало је да је она ту један напор; она је имала своје седиште више у срцу него у глави, тежила је више делу него идеји.

Али ако посматрате овога лепога старца са нарочитом пажњом, ви ћете погодити тајну овог стварног противљења духу његовог века. Он је имао религије, осећања тако рећи урођена, која су

¹ Хирони, племе у Северној Америци, данас скоро свим изумрло. — Прим. прев.

га ослобађала размишљања. Своје дужности научио је са животом. Установе, религија мислиле су за њега. Он је морао дакле да сачува свој дух, он и његови, да би радили, а да га не расипају ни на коју ствар коју су ценили као некорисну, а којом су се занимали други. Он је извлачио своју мисао из свог срца, као свој мач из корица, мисао која је засењивала чедношћу, као што је била бела на његовом грбу и рука обавијена хермелином. Кад се ова тајна једанпут погоди, све је јасно. Разумевала се дубина одлука које су долазиле из чистих, јасних, слободних мисли без мрља као хермелин.

Јасна је била ова продаја имања сестри пре рата и која је важила у свему, ма шта се догодило, смрт, конфискација, изгнанство. Лепоту карактера ово двоје старих, јер је сестра живела само за брата и помоћу њега, не могу више чак ни да схвате у читавој њеној величини себичњачки обичаји које у нама стварају неизвесност и несталност наших времена. Неки арханђео који би имао за дужност да чита у њиховим срцима, не би могао ту да открије ни једну једину мисао коју би урезала саможивост. У 1814, кад је свештеник из Геранде напомињао барону ди Геник да иде у Париз и да тамо тражи своју награду, стара сестра која је била, за кућу, велика тврдица узвикнула је:

— Срамота! Зар мој брат има потребе да оде и да пружи руку као неки просјак?

— Помислило би се да сам служио краља из ин-

тереса, рекао је стари. Уосталом његово је да се сети. А затим овог сиротог краља много доводе у неприлику сви они који га нападају и кад би разделио Француску на комаде, они би му тражили још нешто.

Овај честити поданик, који је толико волео Луја XVIII, добио је чин пуковника, крст светог Луја и пензију од две хиљаде франака.

— Краљ се сетио! рекао је примајући своје декрете.

Нико није разбио његову заблуду. Ствар је био свршио војвода де Фелтр према списковима вандејске војске, где је био нашао име ди Геник са неколико других бретањских имена на *ик*. Исто тако, као захвалност краљу Француске, барон је издржао, у 1815, опсаду Геранде противу војске генерала Травоа; он није хтео никада да преда ову тврђаву, и кад је требало да је напусти, он је побегао у шуму са једном групом приврженика краљевске породице, који су остали наоружани све до другог повратка Бурбона. Геранда чува још успомену на ову последњу опсаду. Да су старе чете бретањске биле дошле, рат, изазван овим херојским отпором, запалио би Вандеју.

Морамо да признамо, да је барон ди Геник био потпуно неписмен, и то неписмен као какав сељак: он је умео да чита, да пише и нешто мало да рачуна; познавао је војничке вештине и науку о грбовима; али сем своје књиге за молитве, он није прочитао ни три књиге у животу. Одело, које за нас не може да

буде безначајно, било је непроменљиво и састојало се из тешких ципела, из доколеница, из панталона од зеленкасте кадифе, прслука од чоје, реденгота с оковратником на коме је висио крст светог Луја.

Нека величанствена озбиљност почивала је на овој лицу, које је ове последње године сан, претеча смрти, изгледа, припремао за вечити одмор. Ови стални дремежи, све чешћи из дана у дан, нису узнемиривали ни његову жену, ни његову слепу сестру, ни његове пријатеље, чија медицинска знања нису била велика. За њих ове узвишене почивке једне беспрекорне, али уморне душе, изгледале су природне: барон је учинио своју дужност. Све је било у овој речи.

У овој кући највише бриге биле су: судбина гране збачене с престола. Будућност прогнаних Бурбона и будућност католичке религије, утицај политичких новина на Бретању занимали су искључиво баронову породицу. Овде није било других интереса који би се мешали са овима до љубави њих свих према једном сину, према Калисту, наследнику, јединој нади великог имена ди Геник. Стари Вандејац, стари приврженик краљевске породице, био је добио неколико година пре тога као неки повратак младости, да би навикао свога сина жестоким дужностима које одговарају једном племићу који ће сваког момента бити позиван у борбу.

Кад је Калист имао пуних шеснаест година, његов га је отац водио у мочваре и шуме, показујући му

у задовољствима лова основне вештине рата, поучавајући га примером, чврст на умор, непомичан на своме седлу, сигуран у гађању, ма каква била дивљач, у трку, у лету, неустрашив да се ослободи препрека, позивајући свог сина у опасности, као да је имао десеторо деце да стави на коцку.

Исто тако, кад је војвоткиња де Бери дошла у Француску, да осваја краљевство, отац је одвео свога сина да би му дао најзад прилике да употреби девизу свога грба. Барон је отпутовао једне ноћи не извештавајући своју жену, која би га можда разнежила, и повео свога јединог сина у ватру као на светковину, а пратио их је Гаслен, његов једини васал, који је пошао радосно. Три човека из породице била су отсутна шест месеци не шиљући о себи никакве вести бароници, која није читала никада *Котидијен*, а да не дрхти од реда до реда; ни својој старој сестри, која се херојски држала и чије се чело није мрштило слушајући новине. Три пушке обешене у великој дворани служиле су дакле недавно. Барон, који је увидео да овај устанак на оружје није користан, напустио је ратовање пре догађаја код Пенисиера, без чега би можда кућа ди Геник била завршена.

Кад су једне страшне ноћи отац, син и слуга стигли својој кући, пошто су се били опростили са Госпођом, и кад су изненадили своје пријатеље, бароницу и стару госпођицу ди Геник која је осетила способношћу једног чула, којим су сви слепи обдаре-

ни, кораке тројице људи у улици, барон је погледао круг који су његови забринуте пријатељи направили око малог стола осветљеног овом старинском лампом и рекао је дрхтавим гласом, док је Гаслен поново метао три пушке и сабље на њихово место, ову реч феудалне наивности: „Сви барони нису испунили своју дужност.” Затим, пошто је пољубио своју жену и своју сестру, сео је у своју стару фотељу и наредио да се спреми вечера за његовог сина, за Гаслена и за њега. Гаслен, који је био собом заклонио Калиста, добио је био у плећа један удар сабље; ствар тако проста, да су му жене једва захвалиле. Ни барон ни његови гости нису ни једном једином речју проклињали ни вређали победиоце.

Ово ћутање је једна од црта бретањског карактера. За четрдесет година никад нико није на бароновим уснама чуо ни једну једину реч презира за његове противнике. Њихово је да врше свој занат као што он врши своју дужност. Ово дубоко ћутање јесте знак непоколебљиве воље. Овај последњи напор, ове искре једне енергије која је на измаку били су узрок изнемоглости коју је осећао у овом тренутку барон. Ово ново изгнанство породице Бурбона, која је била исто тако чудновато одагнана као што је и чудно враћена на престо, створило је у њему једну горку меланхолију.

Око шест часова увече, у тренутку кад почиње ова историја, барон, који је, по својој старој навици, био ручао у четири сата, заспао је слушајући

читање *Котидијена*. Његова глава била се спустила на наслон његове фотеље у оном углу камина до баште.

Поред овог чворноватог дебла старинског дрвета и испред камина, бароница, која је седела на једној од старих столица, давала је слику оних дивних створења која постоје само у Енглеској, Шкотској или Ирској. Само се тамо рађају овакве кћери створене од млека, са златним косама, чије је коврце увијала рука анђела, јер светлост неба изгледа да тече у њиховим увојцима са ваздухом који се ту игра. Фани о’Бриен била је једна од ових ваздушастих бића јака нежношћу, непобедива у несрећи, блага као музика њеног гласа, чиста као што је било плаветнило њених очију, једне fine лепоте, елегантна, мила и обдарена оним свиленим ткивом коже на рукама, погледом који милује, који ни кичица ни реч не могу насликати. Још лепа и у четрдесет другој години; многи би људи сматрали као срећу да се ожене њоме, гледајући блиставост тога августа који је топло обојен, пун цвећа и воћа, а посут свежином небеске росе.

Бароница је држала новине једном руком обасутом јамицама, са повијеним прстима чији су нокти били четвртасто обрезани као у старих статуа. Упола заваљена у својој столици тако да тиме није показивала ни отсуство дражи ни извештаченост, са ногама испруженим да би их загрејала, она је била обучена у хаљину од црне кадифе, јер је ветар био

захладнио последњих неколико дана. Затворена блуза истицала је рамена дивног облика и снажне груди, које због дојења једног јединог сина нису изгубиле облик.

Она је лепо чешљала косу која је силазила у коврцама дуж њених образа и истицала њихову лепоту по енглеској моди. Просто савијена изнад њене главе и придржавана чешљем од корњачине кости, ова коса, уместо да има неодређен сјај, светлук је на дану као филигран од углађеног злата. Бароница је плела бујну косу која се играла по њеном потиљку, а то је знак расе. Како је љупка вितिца, изгубљена у маси косе, била брижљиво подигнута, могло је око да прати са задовољством таласаву линију којом се њен врат везивао за лепа рамена.

Овај мали детаљ показује брижљивост коју она увек уноси у стоју тоалету. Старала се да разве-сели погледе овога старца. Каква фина и лепа пажња! Кад будете видели неку жену која у дома-ћем животу показује кокетерију коју друге жене црпе само из једног јединог осећања, верујте то, да је она племенита мајка исто као и племенита супруга, да је она радост и цвет домаћег огњишта, да је разумела обавезе жене, да има у својој души и у нежности исте елегантије које показује и на својој спољашњости, да чини добро у тајности, да зна обожавати без рачуна, да воли своје ближње, као што воли Бога, због њих самих.

А изгледа да је Богородица из раја, под чијом је заштитом она живела, наградила чедну младост, свети живот ове жене поред овога племенитог старца тиме што је окружена неком врстом орео-ла који је чувао од срамоте овога времена. Проме-не у њеној лепоти Платон би величао можда исто толико као нове милости. Боја на лицу некада тако бела узела је оне топле и седефасте тонове, које сли-кари обожавају. Њено чело, широко и лепо скроје-но, са љубављу је примило светлост која се играла на њему на сјајној глаткој кожи. Њена зеница пла-ветнила као тиркиз сијала је прекомерном бла-гошћу под обрвом бледом и меком као кадифа. Њени меки очни капци и њене нежне слепоочнице уливале су човеку не знам какву нему меланхолију. Испод њих колут око очију био је од неке бледе белине посут плавкастим врло танким жилицама као и горњи део носа. Овај нос орловске линије, танак, имао је нечег краљевског, што је потсећало на порекло ове племените жене. Њена уста чиста и лепо скројена, улепшавао је лак осмејак који им је уливао неисцрпну љупкост. Њени су зуби били бели и мали.

Имала је неку лаку пуноћу, али од ње нису ни-шта изгубила њена нежна бедра и њен витки стас. Јесен њене лепоте показивала је дакле неколико живих заборављених пролетњих цветова и бујна богатства лета. Њене руке племенитих линија, њена кожа затегнута и глатка имале су још више фино-

ће, облици су били добили своју пуноћу. Најзад њена физиономија отворена, ведрa и лако ружичаста, чистота њених плавих очију које би неки сувише жив поглед повредио, изражавале су непроменљиву благост, бескрајну нежност анђела.

На другом крају камина, у једној фотељи стара осамдесетогодишња сестра, слична своме брату по свему осим у оделу, слушала је читање новина плетући чарапе, посао за који вид није био потребан. Она је имала очи покривене једном белом пегом на рожњачи, и упорно се бранила да се не подвргне операцији, и поред наваљивања њене снахе. Само је она сама знала за тајну свога јогунства: она је говорила да нема храбрости, али она није хтела да се на њу потроши двадесет пет златника: кућа би се лишила ове суме. Међутим она би радо хтела да види свога брата.

Ова два стара створења истицала су изванредно лепоту бароничину. Која жена не би изгледала млада и лепа између барона ди Геник и његове сестре? Госпођица Зефирина, лишена вида, заборавила је промене које су донеле четрдесет и две године на њено лице. Њено бледо и упало лице које је услед непомичности белих очију без погледа потсећало на лице мртваца, које је од три или четири истурена зуба добило претећи израз, на коме су дубоке очне дупље биле оивичене црвеном бојом, на коме су неколико већ одавно побелелих знакова мушкости пробијали на бради и око уста; ово хладно али

тихо лице било је забрађено малом дечјом капицом од мрког цица, прошивеном као парадни покривач, украшеном ришем од паргара и везаном испод браде гајтаном увек мало излизаним.

Она је носила сукњу од грубог сукна преко сукње од пикета, прави душек који је крио велике златнике у џеповима ушивеним на једном појасу, који је она отпасивала сваке вечери и поново опасивала свакога јутра као какво одело. Њен струк био је стегнут у кратку горњу бретањску народну хаљину од сукна сличног са оним од кога је сукња, украшену оковратником са хиљаду бора чија је белина била предмет једине распре коју је она имала са својом снајом, јер она је хтела да га мења тек сваког осмог дана. Из великих рукава њене горње хаљине постављених ватом излазиле су две суве али живиле руке на чијим крајевима су се покретале две шаке, а њихова нешто мало риђа боја учинила је да су руке изгледале беле као тополово дрво. Њене шаке, савијене због жила које су се скупиле од свакодневног плетења, биле су, као каква справа за плетење чарапа, непрекидно у покрету; чудновата би појава била видети их заустављене.

С времена на време госпођица ди Геник извлачила је дугу плетићу иглу забодену у своју хаљину на грудима, да би је провукла испод своје капице у косу и претурила своје седе власи. Неки странац насмејао би се кад би видео небрижљивост са којом она забада иглу без и најмањег стра-

ха да се повреди. Она је била права као звоник. Њено држање чврсто као стуб могло би да се узме као једна од оних кокетерија старих људи које доказују да је гордост нужна страст у животу. Она је имала весели осмех. И она је исто тако извршила своју дужност.

У тренутку кад је Фани видела да је барон заспао, она је прекинула читање новина. Један зрак сунца ишао је од једног прозора до другог и делио једном златном траком на двоје атмосферу ове старе дворане, због чега је онај скоро црни намештај заблистао. Светлост је оивичила скулптуре на дрвету, треперила на орманима, распростирала један светлוצави покривач по столу од храстовине, увесељавала ову мрку и благу дворану, као што је и глас баронице Фани уливао у душу осамдесетогодишње старице једну музику исто тако светлу, исто тако веселу као овај зрак.

Ускоро сунчани зраци узеше ону црвенкасту боју која скоро неосетно пређе у меланхоличне тонове сумрака. Бароница паде у озбиљно размишљање, у једно од оних апсолутних ћутања које је њена стара заова већ од петнаестак дана била приметила и покушавала да их сама себи објасни не упућујући ни најмање питање бароници; али то није значило да она није на томе ћутању студирала узроке ове забринутости на начин слепих људи, који читају као у некој црној књизи где су слова бела и у чијој души сваки звук одјекује као у каквом

одјеку који нешто наслућује. Слепа старица која није више осећала кад се смркава, наставила је да плете и тишина поста тако дубока, да се могао чути звук челичних игала.

— Пустили сте да вам падну новине, сестро, а међутим ви не спавате, рече стара лукаво.

Ноћ је била дошла; Мариота уђе да упали лампу и намести је на четвртасти сто поред ватре; затим оде да потражи своју преслицу, своје клупче конца, малу столицу без наслона, седе у шупљину прозора који је гледао у двориште и отпоче да преде као сваке вечери. Гаслен се вртео још по стајама, обишао је коње баронове и Калистове, погледао је да ли је све у реду у коњушници и дао двама лепим ловачким псима њихову вечерњу мећу. Весело лајање двеју животиња било је последњи шум који је будио сакривени одјек у црним зидинама ове старе куће. Ова два пса и два коња били су последњи остаци витешког сјаја. Човек од маште, који би седео на басамацима спољних степеница, и који би се занео поезијом још живих слика у овој дому, задрхтао би можда кад би чуо псе и ударе копита коња који ржу.

Гаслен је био један од оних малих Бретањаца кратких, дебelih, здепастих, са црном косом, са лицем боје као чађ, ћутљивих, спорих, тврдоглавих као мазге; али он је увек ишао по стази која му је била одређена. Имао је четрдесет две године, и био је већ двадесет пет година у овој кући. Госпо-

ђица је била узела Гаслена од петнаест година, кад је била дознала за баронову женидбу и за његов вероватни повратак. Овај је слуга сматрао да припада породици: он се био играо са Калистом, волео је коње и псе ове куће, говорио им и миловао их као да они њему припадају. Носио је плави кратки капут од кончаног платна са малим џеповима који су се љуљали на његовим куковима, прслук и панталоне од исте тканине преко целе године, плаве чарапе и велике оковане ципеле. Кад је било врло хладно или кад је било кишно време, он је облачио козју кожу која се носила у његовом крају.

Мариота која је била исто тако прешла четрдесету годину, била је као жена оно што је Гаслен био као човек. Никад запрега није била боље спарена: иста боја лица, исти стас, исте мале, живе и црне очи. Човек не може да разуме како се Мариота и Гаслен нису били венчали; можда би тиме учинили родоскрвњење, они су изгледали скоро као брат и сестра. Мариота је имала тридесет талира плате, а Гаслен сто ливара; али ни хиљаду ливара плате на другом месту не би учинили да они напусте кућу ди Геник. Обоје су примали заповести од старе госпођице која се, од рата у Вандеји до повратка свога брата, била навикла да управља кућом. Стога, кад је сазнала да ће барон довести господарицу куће, она је била врло узбуђена мислећи да ће морати да преда скиптар домаћин-

ства и да се одрекне власти у корист баронице ди Геник, чија би она била прва поданица.

Госпођица Зефирина била је пријатно изненађена кад је нашла у госпођици Фани О'Бриен девојку рођену за високи сталеж, којој су ситне брига једног сиромашног газдинства уливале прекомерну одвратност, и која би, као и све лепе душе, више волела суви хлеб од пекара него најбољи ручак који би она сама морала да спреми; способна да испуни најмучније задатке материнства, јака у свакој нужној оскудици, али без храбрости за просте послове. Кад је барон замолио своју сестру, у име своје стидљиве жене, да управља њиховим домаћинством, стара је девојка пољубила бароницу као сестру; она ју је начинила својом ћерком, обожавала је, сва срећна што може да настави да бди над вођењем куће, коју је одржавала са претераном строгошћу и невероватним навикама штедљивости, од којих је отступала само у великим приликама, као што су порођај и исхрана њене снаје и све оно што се односило на Калиста, дете које је обожавала цела кућа.

Ма да је двоје слугу било навикнуто на овај строги режим и ма да се њима није имало ништа да каже да би више требало да се брину за интересе својих господара него за своје, ипак је госпођица Зефирина бдела увек над свима. Њена пажња није била расејана; она је била кадра да зна величину гомиле ораха на тавану, а да се тамо не попне,

и колико је остало зоби у сандуку коњушнице, а да и не пружи тамо своје жилаве руке. Она је имала на крају једног гајтана, привезаног за појас своје горње хаљине, надзорничку пиштаљку, којом је дозивала Мариоту кад писне једанпут, а Гаслена двапут.

Велика срећа била је за Гаслена да обрађује врт и да из њега добија лепа воћа и добра поврћа. Он је имао тако мало посла, да би му, без овога рада, било досадно. Кад би отимарио коње ујутру, он би рибао подове и чистио два одељења из приземља; имао је мало посла око својих господара. Исто тако не бисте могли видети у врту никакав коров нити најмањег штетног инсекта. Понекад човек би могао затећи Гаслена, непомичног, гологлавог на жарком сунцу, како вреба пољског миша или страшну ларву гундеља; затим би трчао са радосћу детета да покаже својим господарима животињу око које се био бавио у току целе недеље. За њега је било то задовољство, да иде у дане поста да тражи рибу у Кроазику, где се продавала јефтиније него у Геранди.

Тако никада једна породица није била више спојена, ни боље у споразуму ни више повезана, него ова света и отмена породица. Господари и слуге изгледали су као да су били створени једни за друге. За време двадесет пет година није ту било ни неспоразума ни раздора. Једине бриге биле су мале слабости детета, једине ужасе били су

проузроковали догађаји од 1814 и они од 1830. Ако су се исте ствари овде радиле стално у исте часове, ако су јела зависила тачно од доба године, ову монотонију, јако сличну монотонији природе коју прекидају наизменичне појаве мрака, кише и сунца, одржавала је љубав која је владала у свима срцима, и утолико плоднија и благотворнија уколико је проистицала из природних закона.

Кад је помрчина престала, Гаслен уђе у дворану и запита са пуно поштовања свога господара, да ли му што треба.

— Можеш изићи или ићи да спаваш после молитве, рече барон пробудивши се, сем ако госпођа или њена сестра...

Све жене климнуше главом у знак пристанка. Гаслен клече видећи како су његови господари устали да би клекли на своје столице. Мариота исто тако клече за молитву на своју столицу без наслона. Стара госпођица ди Геник чита молитву гласно. Кад је она завршила, чу се куцање на врата из уличице. Гаслен оде да отвори.

— То ће бити без сумње господин попа; он долази скоро увек први, рече Мариота.

Заиста свако познаје попу из Геранде по бату његових корака на звучним басамацима спољних степеница. Попа поздрави са пуно поштовања три личности, управљајући барону и двома дамама фразе пуне нежне љубазности, коју увек знају да нађу свештеници. На расејани поздрав који му упуту

домаћица куће, он одговори свештеничким испитивачким погледом.

— Јесте ли ви неспокојни или слаби, госпођо баронице? упита он.

— Хвала, не, рече она.

Господин Гримон, човек од педесет година, средњег раста, увијен у своју мантију, одакле су излазиле две велике ципеле са сребрним копчама, показивао је изнад оковратника пуначко лице, боје углавном беле, али позлаћене. Имао је пуначку руку. Његово потпуно опатско лице личило је у исто време, мирноћом тена и тоновима коже, на лице каквог холандског кмета, а својом глатком црном косом и живошћу својих мрких очију, које су одговарале ипак пристојности свештеничког чина, и на лице каквог бретањског сељака. Његова веселост, као и веселост људи чија је савест мирна и чиста, примала је шале. Његов изглед није имао ничега узнемиреног ни набуситог као изглед сиротих свештеника чији опстанак или чију моћ оспоравају њихови парохијани, и који, уместо да буду, по узвишеним речима Наполеона, моралне старешине народа и судије природног мира, сматрају се као непријатељи.

Гледајући г. Гримона како корача кроз Геранду и најневернији путник познао би у њему суверена ове католичке вароши; али овај суверен спуштао је своју духовну надмоћност пред феудалним првенством ди Геника. Он је био у овој дворани као

капелан код свог властелина. У цркви кад даје благослов, његова се рука увек пружала прво на капелу која припада ди Геницима и на чијем је врху свода била урезана њихова оружана рука и њихова девиза.

— Држао сам да је г-ђица де Пен-Хоел стигла, рече свештеник, који је седео, пошто се био поздравио са бароницом и пољубио јој руку. Она се узнемирује. *Да ли мода неуредности постаје заразна?* јер ја видим већ да је Господин витез и вечерас у замку де Туш.

— Не говорите ништа о његовим посетама пред госпођицом де Пен-Хоел, повика благо стара девојка.

— Ах! госпођице одговори Мариота, можете ли спречити читаву варош да не брбља?

— А шта се говори? упита бароница.

— Младе девојке, брбљивице, најзад цео свет сматра да је он заљубљен у госпођицу де Туш.

— Један младић личит као што је Калист, врши свој посао кад налази љубав за себе, рече барон.

— Ево госпођице де Пен-Хоел, рече Мариота.

Заиста песак у дворишту скрипао је под тихим корацима ове личности, коју је пратио један мали слуга са лампом у руци. Кад је видела слугу, Мариота пренесе свој рад у велику дворану, да би разговарала са њим при светлости свеће од смоле, коју је горела на рачун богате и штедљиве госпођице, штедећи тако свећу својих господара.

Ова госпођица била је сува и ситна девојка, жута као пергамент старог општинског регистра, смежурана као језеро наборано ветром, са сивим очима, великим зубима који су вирили, са рукама као у човека, доста мала, мало повијена, можда грбава; али нико није био радознао да позна ни њена савршенства ни несавршенства. Обучена по укусу госпођице ди Геник, покретала је огромну количину рубља и сукања, кад је хтела да нађе један од два отвора своје хаљине кроз које је допирала до својих џепова. Најчудноватији звекет кључева и новца одјекивао је тада испод ових тканина. Она је имала увек са једне стране сву гвожђарију добре домаћице, а са друге своју сребрну бурмутицу, свој напрстак, своје плетиво, и остале звечеће ствари.

Уместо постављене капице, какву је носила госпођица ди Геник, имала је зелени шешир са којим је ишла да обилази диње; он је био прешао, као и оне, од зеленог у плаво; а што се тиче његовог облика, после двадесет година мода га је поново донела у Париз под именом *биби*. Овај су шешир правиле под њеним надзором њене сестричине од зелене флорентинске свиле купљене у Геранди, на моделу који је она обнављала сваких пет година у Нанту, јер му је она била одредила трајање једне законодавне скупштине. Њене сестричине су јој исто тако правиле хаљине које су кројене увек по једној истој мустри.

Ова стара девојка имала је још штап са малом куком којим су се жене служиле у почетку владе Марије Антоанете. Она је била од највишег племства у Бретањи. Њен грб носио је хермелине некадашњих војвода. Са њом и њеном сестром завршавала се славна бретањска кућа де Пен-Хоел. Њена млађа сестра била је удата за неког Кергаруа, који је упркос противљењу народа додао име Пен-Хоел своје и назвао се виконт де Кергаруе-Пен-Хоел.

— Небо га је казнило, говорила је стара девојка, он има само кћери и име де Кергаруе-Пен-Хоел угасиће се.

Госпођица де Пен-Хоел имала је отприлике седам хиљада ливара ренте од имања. Пунолетна већ тридесет и шест година, она је управљала лично својим добрима, обилазила их на коњу, и показивала у свакој ствари чврст карактер, који се опажа код већине грбавих. Она је била једна од тврдица којој су се дивили на десет миља унаоколо и која у томе није наишла ни на какво неодобравање. Имала је код себе једну једину жену и овога малога слугу. Цео њен трошак, не узимајући у обзир порезу, није износио више од хиљаду франака годишње. Стога су јој ласкали Кергаруе-Пен-Хоели, који су проводили зиме у Нанту, а лета на своје имању које је било поред Лоаре испод Ендреа. Знало се да је она вољна да остави своје имање и своје уштеђевине оној од сестричина која јој се

буде допала. Свака три месеца једна од четири госпођице Кергаруе, од којих је најмлађа имала два-наест а најстарија двадесет година, долазила је да проведе неколико дана код ње.

Пријатељица Зефирини ди Геник, Жаклина де Пен-Хоел, васпитана тако да обожава бретањско достојанство ди Геника, била је направила план, чим се Калист родио, да пренесе своја добра на витеза тиме што ће га оженити једном од својих сестричина, коју је требало да јој роди виконтеса де Кергаруе-Пен-Хоел. Она је мислила да откупи нека од најбољих имања ди Геника, тиме што ће исплатити закупце. Кад тврдичлук истакне један циљ, он престане да буде порок, он је средство врлине, његова одрицања од свега и свачега постају стални дарови, он под својим ситничарством има сакривену величину циља.

Може бити да је Зефирина била посвећена у Жаклинину тајну. Можда је и бароница, чији је дух био обузет љубављу за свога сина и нежношћу за мужа, била погодила нешто видећи са каквом је обешечачком истрајношћу госпођица де Пен-Хоел доводила са собом свакога дана Шарлоту де Кергаруе, своју љубимицу од петнаест година. Свештеник Гримон био је свакако посвећен у тајну; он је помагао старој девојци да добро уложи свој новац. Али кад би госпођа имала три стотине хиљада франака у злату, сума на коју је била процењена њена уштеђевина; кад би она имала десет пута

више имања, него што га има, ди Геникови не би себи допустили такву предусретљивост која би могла учинити да стара девојка поверује како они мисле на њену имовину.

Осећањем бретањске гордости које задивљује, Жаклина де Пен-Хоел, срећна због првенства које јој указују и њена старија пријатељица Зефирина и ди Геници, сматрала је за част посете које су јој изволели учинити кћи ирских краљева и Зефирина. Она је ишла дотле да је брижљиво сакривала једну врсту жртве на коју је она пристајала сваке вечери остављајући свог малог слугу да гори код ди Геника *ogibus*, тако се звала ова свећа боје медених колача која се могла добити у неким местима на западу. Тако је ова стара девојка била сама собом племство, понос, величина.

У тренутку кад ви читате њен портрет, говорљивост опата Гримона открила је да је оне вечери, кад су стари барон, млади витез и Гаслен отишли, снабдевени својим сабљама и својим дугим пушкама, да се, на велики ужас баронице Фани, а на велику радост Бретањаца, прикључе Госпођи у Вандеји, госпођица де Пен-Хоел била дала барону једну суму од десет хиљада ливара, огромна жртва, коју су увећале других десет хиљада ливара што је створио свештеник прикупивши десетак, и за које је стари присталица био одређен да их понуди матери Хенриха V у име Пен-Хоелових и пароксије из Геранде.

Међутим, она је поступала са Калистом као жена која је сматрала да има права над њим; њене намере су је овластиле да пази на њега; не зато што је имала уске идеје у питању о удварању женама; она је показивала благост старих жена из негдашњег режима; али она се страшно бојала револуционарних обичаја. Калист, који би можда код ње само добио у авантурама са Бретањкама, много би изгубио, ако би се упустио у оно што је она звала новотаријама.

Госпођица де Пен-Хоел, која би извадила нешто новаца кад би имала да умири какву заведену девојку, сматрала би Калиста за расипника кад би га видела да тера луксузне двоколице или кад би га чула да говори како хоће да иде у Париз. Кад би га изненадила да чита часописе или безбожне новине, не зна се шта би све била кадра да учини. За њу су нове идеје биле наизменично засејавање преоране земље разним плодовима, пропадање под именом побољшавања метода, то су најзад била добра, која су, у низу покушаја, раније или доцније била давана под закуп. За њу мудрост је била право средство да се створи богатство; најзад лепо управљање имањем састојало се у томе да се у амбаре покупи хељда, раж, конопље; да се чека скакање цена, макар се то сматрало и као зеленаштво, да се лежи јогунасто на својим врећама. Чудним случајем она је често наилазила на срећне продаје које су потврђивале њене принципе. Она је

важила као пакосна, међутим она је била без духа; па ипак она је имала уредност једног Холанђанина, мудрост мачке, истрајност свештеника која би у земљи са тако чврстим обичајима вредела колико и најдубља мисао.

— Хоће ли доћи ове вечери господин ди Халга, упита стара девојка скидајући своје плетене рукавице од вуне, пошто је измењала уобичајене поздраве.

— Да, госпођице, видео сам га на шеталишту где шета своју кучку, одговори свештеник.

— Ах! наша ће дакле мушица бити жива ове вечери? одговори она. Јуче, нас је било само четворо.

На ову реч мушица, свештеник се диже да донесе из фијоке ормана једну малу округлу корпицу од танке врбе, тантузе од слонове кости који су постали жути као турски дувач од двадесетгодишње употребе, и карте за игру тако масне као карте царинара у Сен-Назеру који их мењају сваких петнаест дана. Свештеник се врати да распреди сам лично потребне тантузе сваком играчу. Метну корпу поред лампе на средину стола са детињом ревношћу и манирима човека који је навикнут да ради овај мали посао. Један ударац лупнут јако као војнички, одјекну у ћутљивим дубинама ове старе куће. Мали слуга госпођице де Пен-Хоел оде озбиљно да отвори врата. Ускоро дуго тело витеза ди Халга, бившег капетана заставе адмира-

ла Кергаруе, суво и методички одевено према времену, оцрта се тамно у помрчини која је још владала на степеницама.

— Ходите, витеже! повика госпођица де Пен-Хоел.

— Олтар је спреман рече свештеник.

Витез је био човек слабога здравља који је носио фланел због свога реуматизма, капу од црне свиле да би сачувао своју главу од магле, блузу без пешева да би заштитио своје драгоцене груди од изненадних ветрова који расхлађују атмосферу Геранде. Увек је био наоружан штапом од трске са јабуком од злата, да би гонио псе који су се у незгодно време умиљавали око његове омиљене кучке. Овај човек, врло тачан као нека ревносна домаћица, који се узнемиравао пред најмањим сметњама и који је говорио тихо да би сачувао остатак гласа, био је један од најнеустрашивијих и најученијих људи некадање марине. Њега су били почествовали судија малтеског реда де Сифрен поштовањем и гроф де Портандиер пријатељством. Његово лепо држање као капетана заставе адмирала де Кергаруе било је написано видним словима на његовом лицу пуном ожиљака од рана. Видевши га, нико не би познао глас који је надвишавао буруни око које је лебдело над морем, нити несавладиву храброст бретањског маринца.

Витез није пушио, није псовао; он је имао благост и мирноћу девојке и водио рачуна о својој кучки

Тизби и њеним ситним ђудима као каква стара жена. Он је давао тако највишу идеју о својој некадашњој углађености. Он није никада говорио о делима која су задивила грофа д'Естен. Иако је он имао став инвалида и корачао као да се бојао да ће на сваком кораку згазити јаја, иако се он жалио на свежину поветарца, на врелину сунца, на влагу магле, он је показивао беле зубе уоквирене у црвене десни које су давале пуно спокојство у погледу његове болести, уосталом мало скупе, јер се она састојала у томе да узима сва своја четири obroка у монашкој обилности.

Његов скелет, као и скелет баронов, био је кошчат и снаге која се не може уништити, покривен пергаментом залепљеним на његовим костима као кожа арапског коња по жилама које изгледа да блистају на сунцу. Његово лице сачувало је боју чађи, коју је задобио на својим путовањима по Индији, одакле он није донео нити какву идеју нити какву успомену. Био је избегао, био је изгубио своје имање, затим добио крст Светог Луја и пензију од две хиљаде франака коју је законито добио за своју службу и која је исплаћивана из благајне инвалида марине.

Лака хипопондрија, која га је навела да измисли хиљаду уображених болести, лако се могла објаснити патњама за време избеглиштва. Он је служио у руској марини све до онога дана кад га је цар Александар хтео употребити противу Француске;

дао је затим оставку и отишао да живи у Одеси, уз војводу де Ришелје, са којим се вратио и који је учинио да се исплати заслужена пензија овом славном остатку старе бретањске марине.

По смрти Луја XVIII, време у које се он вратио у Геранду, витез ди Халга, постаде претседник општине. Свештеник, витез, госпођица де Пен-Хоел имали су већ петнаест година обичај да проводе своје вечери у кући ди Геника, где су долазиле исто тако племените личности из вароши и околине. Свако лако слуги да су ди Геници били на челу овог малог предграђа Сен - Жермен за овај срез у који није могао да уђе ниједан од чиновника које је слала нова влада. За последњих шест година свештеник је кашљао на критичном месту онога *Domine, salvum fac regem*. Политика је, што се тога тиче, у Геранди била увек таква.

Мушица је игра која се игра са пет карата и са једном окренутом картом. Окренута карта одређује адут. При сваком бацању играч је слободан да са њим окуша срећу или да се уздржи. Ако се уздржи, он губи само свој улог, јер дотле док се поново не уложи у корпицу, сваки играч улаже једну незнатну суму. Играјући играч се стара да носи један штих који се плаћа сразмерно улогу. Ако има пет суа у корпи штих вреди један су. Играч који не узме штих стављен је на мушицу: он дугује тада цео улог који повећава корпицу у идућем дељењу. Дужне мушице се записују; оне се стављају

једне за другима у корпицу по реду вредности, тако да највећа долази пре најслабије. Они који одбију да играју, дају своје карте за време једног дељења, али они се сматрају као нуле.

Карте талона мењају се као у игри, али по реду првенства. Сваки узима толико карата колико их он хоће, тако да први у картама и други могу да покупе талон за себе. Обрнута карта припада ономе који дели карте, који је дакле последњи; он има право да је замени једном картом своје игре. Једна страшна карта носи све остале, она се зове *Mistigris*. *Mistigris* је жандар треф. Ова игра, иако врло проста, интересантна је.

Природна лакомост у човека развија се овде исто тако добро као и дипломатске вештине и игра лица. У кући ди Геника сваки од играча узимао је двадесет жетона и био за њих дужан пет суа, што је достизало, као целокупну суму улога, по пет лиарда од дељења, велика сума у очима ових људи. Претпостављајући много среће, могао је човек да добије педесет суа, суму коју нико у Геранди не потроши у току свога дана. Услед тога госпођица де Пен-Хоел уносила је у ову игру, чију је безазленост у номенклатури Академије превазишла само безазленост *Битке*, исту страст као страст ловаца у једном великом лову. Госпођица Зефирина, која се у овој игри удруживала са бароницом, није придавала ни најмање важности мушици. Плаћати унапред један лиард да би се покушала срећа да се

добиле пет, из дељења у дељење, чинило је за стару тврдицу огромну финансијску операцију, у коју је она уносила толико унутрашњег напора колико и најлакомији шпекулант што уноси за време рада берзе при скакању и падању цена ренти.

Једним дипломатским уговором од септембра 1825, после једне вечери, кад је госпођица де Пен-Хоел изгубила тридесет седам суа, игра се прекидала чим неко покаже за то жељу пошто би изгубио десет суа. Учтивост није допуштала да се неком играчу причине ситне жалости да гледа како се игра мушица, а да не учествује у њој. Али све страсти имају свој језуитизам. Витез и барон, ова два стара политичара, били су налазили начина да вешто избегну правило. Кад би ови играчи живо желели да се нека узбудљива партија продужи, одважни витез ди Халга, један од оних бећара издашних и широке руке у издацима које не чине, понудио би увек десет жетона госпођици де Пен-Хоел или Зефирини, када би једна од њих или и обадве биле изгубиле својих пет суа, под условом да му их врате у случају да добију. Стари бећар може себи да допусти овакво кавалерство према госпођицама. Исто тако и барон је нудио десет жетона двома старим девојкама под изговором да се партија настави. Обе тврдице су увек примале, само су хтеле да их моле, како то обично чине девојке. Да би се упустили у ово расипање, барон и витез морали су прво добити, јер би се без тога ова понуда схватила као увреда.

Мушица би била сјајна кад год би нека од госпођица де Кергаруе, само тако кратко речено, била мало у гостима код своје тетке; јер ту Кергаруети нису били могли никада учинити да их ма ко назове Кергаруе — Пен-Хоел, чак ни послуга која је имала у томе погледу јасна наређења. Тетка је показала својој сестричини играње мушице код ди Геника као неко особито задовољство. Мала је имала наредбу да буде љубазна, ствар доста лака, кад би она видела лепога Калиста, кога су лудо волеле четири госпођице де Кергаруе.

Овим младим девојкама васпитаним у пуној модерној цивилизацији, мало је стајало до пет суа и правила су мушицу на мушицу. Било је тада записаних мушица чији се целокупан збир пењао понекад на сто суа, и које су биле распоређене по плаћању од два и по суа до десет. То су биле вечери великих узбуђења за стару слепу девојку. Штихови су се у Геранди звала *руке*. Бароница је гурала ногом своју заову онолико пута, колики је био број руку, које су после њене игре биле сигурне.

Играти или не играти, према приликама кад је котирица била пуна, доводило је до борбе са самим собом где се лакомост борила са страхом. Питали су један другог: „Идете ли?” показујући осећања зависти према онима који су имали доста добру карту да су могли кушати судбину, и осећања очајања, кад се требало уздржати. Ако је Шарлота де Кергаруе, за коју су углавном сматрали да чини лудости, била

срећна својим смелостима, враћајући се кући, њена тетка, кад није била добила ништа, била је према њој хладна и држала јој придике: она има сувише одлучности у карактеру, једна млада личност не треба све да каже у очи људима које треба поштовати; она има дрзак начин кад узима карте и кад ступа у игру; ред захтева од једне младе девојке мало више обазривости и скромности; човек не треба да се смеје несрећи других итд.

Вечите шале које су се говориле хиљаду пута годишње, али увек нове, сипале су на рачун запреге, коју треба дати корпи кад је била сувише пуна. Говорило се да се упрегну волови, слонове, коњи, магари, пси. После двадесет година нико није приметио њихово понављање. Предлог је изазивао исти осмејак. Исто је тако било и са речима које су, кад виде како други односи пуну карту, казивали са жалашћу они који су карту пунили, а из ње нису ништа узимали. Карте су се давале са аутоматском спорошћу. Разговарало се уздишући. Ови поштени и племенити људи имали су дивну благост кад сумњају једни у друге у игри. Госпођица де Пен-Хоел оптуживала је скоро увек свештеника за подваљивање, кад је он узимао котарицу.

— То је чудновато, говорио је тада свештеник, да ја не подваљујем никад кад сам на мушици.

Нико није пуштао своју карту на тепих без дубоких рачунања, без оштроумних погледа и више или мање препредених речи, без оштроумних и финих примеда-

ба. Дељења су била, замислите то добро, прекидана причањима и догађајима који су се догодили у вароши, или дискусијама о политичким стварима. Често су играчи остајали добрих четврт сата, са картама поређаним у лепезу и прислоњеним уз стомак, заузети причањем. Ако би се услед ових прекидања нашао у карти неки жетон мање, сви би потврдили да су метнули свој жетон. Скоро увек витез је допуњавао улог; њега су сви оптуживали да мисли на своје пиштење ушију, на своју главу, на своје несташлуке и да заборавља свој улог. Кад би витез поново метнуо свој жетон, стару Зефирину или пакосну грбаву госпођицу де Пен-Хоел обузела би грижа савести: оне су мислиле тада да оне можда нису метнуле, веровале су, сумњале су; али најзад витез је био доста богат да поднесе ову малу несрећу.

Често барон није знао више где је стао у причању, кад се говорило о невољама краљевске куће. Каткад добијао се резултат, који је увек изненађивао ове људе, који су сви рачунали на исту добит. После извесног броја партија свако је био повратио своје жетоне и одлазио, пошто је било већ доцкан, и без губитка и без добитка, али не без узбуђења. У овим досадним вечерима, дизане су жалбе на мушицу: мушица није била занимљива, играчи су оптуживали мушицу као што црнци бију месец у води кад је време неповољно. Сматрало се да је вече било бледо. Доста се запињало, али се није богзна шта добило.

Кад су, приликом своје прве посете, виконт и ви-
контеса де Кергаруе говорили о висту и бостону као
о играма интересантнијим него мушица, кад их је
замолила бароница да их покажу, јер јој је мушица
била прекомерно досадна, друштво из куће ди Геник
пристаде на њих, бунећи се мало на ове новине; али
му је било немогуће да разуме ове игре, које је, кад
су Кергаруети били отпутовали, било назвало буздо-
ванима, алгебарским пословима, нечувеним тешкоћа-
ма. Свако је више волео своју слатку драгу муши-
цу. Мушица победи модерне игре као што су свуда
у Бретањи старе ствари побеђивале новине.

За време док је свештеник делио карте, барони-
ца је упућивала витезу ди Халга иста питања која му
је постављала и прошле вечери о његовом здрављу.
Витез је сматрао за питање части да има нове бо-
лове. Ако су питања личила једно на друго, капе-
тан заставник имао је необичну надмоћност у својим
одговорима. Данас су га била узнемиривала вита ре-
бра. Чудна ствар, овај честити витез није се никад
жалио на своје ране. Он је очекивао и он је позна-
вао све оно што је било озбиљно; али ствари фанта-
стичне, болови главе, пси који му гризу стомак, зво-
на која брује у његовим ушима и хиљаде других вра-
голана страшно су га узнемиривали; он се правио као
неизлечив утолико више са разлогом уколико лека-
ри нису знали никакав лек за болести које не по-
стоје.

— Чини ми се да сте јуче имали нелагодности у
ногама? рече свештеник са озбиљним изгледом.

— То скаче, одговори витез.

— Из ногу у вита ребра? упита госпођица Зефи-
рина.

— Зар се то није зауставило уз пут? рече госпођи-
ца де Пен-Хоел смејући се.

Витез се озбиљно поклати правећи један одречан
покрет прилично смешан, који би показао посматра-
чу, да је, у својој младости, маринач био духовит,
да је волео и био вољен. Можда је његов скамење-
ни живот у Геранди крио доста успомена. Кад би се
глупаво укратио на своје две ноге, као чапља на
сунцу, на шеталишту, док би гледао море или јурња-
ву своје кучке, можда је он поново живео у земаљ-
ском рају једне прошлости пуне успомена.

— Ето стари војвода Ленонкур умро је, рече барон
сећајући се места где је његова жена прекинула чи-
тање *Котидијена*. Тако, први племић краљевих двор-
јана није оклевао да се придружи своме господару.
Исто тако отићи ћу и ја ускоро.

— Пријатељу, пријатељу! рече му његова жена у-
дарајући благо по кошчатој и жуљевитој руци свога
мужа.

— Оставите га нека говори, сестро, рече Зефири-
на, донде док ја будем над земљом, он неће отићи
под земљу, он је млађи од мене!

Неки весео осмејак лебдео је на усницама старе де-
војке. Кад би барон допустио да му се омакне нека

мисао ове врсте, играчи и гости погледали би се са узбуђењем, узнемирени жалошћу краља Геранде. Људи који би дошли да га виде, одлазећи говорили би о томе: „Господин ди Геник био је тужан. Јесте ли га видели како спава?” И сутрадан цела Геранда би говорила о овом догађају. „Барон ди Геник се губи”. Овом реченицом отпочињао се разговор у свима породицама.

— Тизба је добро? упита госпођица де Пен-Хоел витеза, чим су карте биле подељене.

— Ова сирота мала је као и ја, одговори витез, она има болесне нерве, подиже стално једну шапу кад трчи. Ево, овако.

Да би претставио своју кучку и згрчио једну од својих руку дижући је, витез је пустио да му види карте његова грбава сусетка, која је хтела да сазна да ли он има адут или Мистигрис. То је била прва финеса у којој је он подлегао.

— Ох! рече бароница, врх од носа господина свештеника је побелео, он има Мистигрис.

Задовољство што има Мистигрис било је тако јако код свештеника, као и код свих других играча, да сиромаш попа није умео то да сакрије. Има на сваком лицу људском једно место које издаје тајне покрете срца, а ови људи навикнути да се посматрају, најзад су, после неколико година, открили слабо место код свештеника; кад је имао Мистигрис, врх од његовог носа побелео би. Тада су се добро чували да ступе у игру.

— Имали сте гостију данас? рече витез госпођици де Пен-Хоел.

— Да, један рођак мога зета. Изненадио ме је, кад ми је казао за удају госпође грофице де Кергаруе, једне госпођице де Фонтен...

— Једна кћи *Великог Жака!* узвикну витез, који за време свога боравка у Паризу није никада напуштао свога адмирала.

— Контеса је његова наследница, она се удала за једног старог амбасадора. Он ми је причао најчудније ствари о нашој сусетки, госпођици де Туш, али тако чудне, да ја не могу да верујем у њих. Калист не би био тако непрекидно код ње, он има довољно здраве памети, да примети такве страшне ствари.

— Страшне ствари? рече барон кога пробудише ове речи.

Бароница и свештеник споразумеше се једним погледом. Карте су биле подељене, стара девојка имала је Мистигрис, она није хтела да настави овај разговор, срећна што може да сакрије своју радост користећи се општом забуном коју су изазвале ове речи.

— На вас је ред да баците карту, господине бароне, рече она уздишући.

— Мој братанац није од оних младих људи који воле страшне ствари, рече Зефирина вртећи главом.

— Мистигрис! повика госпођица де Пен-Хоел, која не одговори својој пријатељици.

Свештеник, који изгледа да је познавао читаву ствар Калиста и госпођице де Туш, није почињао борбу.

— Па шта то необично чини госпођица де Туш? упита барон.

— Она пуши, рече госпођица де Пен-Хоел.

— То је врло здраво, рече витез.

— Њена имања?... упита барон.

— Имања, одговори стара девојка, она их упропашћује.

— Сви сте изгубили, сви сте на мушици, ја имам краља, даму, жандара адута, Мистигрис и једног краља, рече бароница. Наша је корпа, сестро.

Овај успех, направљен без игре, порази госпођицу де Пен-Хоел, која престаде да се занима Калистом и госпођицом де Туш. У девет часова у дворани су били остали само бароница и свештеник; четворо старијих отишло је да спава. Витез отпрати, по својој навици, госпођицу де Пен-Хоел до њене куће, која је била на тргу Геранде, размишљајући о финоћи последњег потеза, о њиховом више или мање срећном случају, или о увек новом задовољству са којим је госпођица Зефирина трпала добит у свој џеп, јер стара слепа девојка није могла више да савлађује на своме лицу израз осећања. Забринутост госпође де Геник била је предмет овог разговора. Витез је био приметио расејаност ове дивне Ирланђанке. На прагу њених врата, кад је њен мали слуга био ушао, стара девојка одговори поверљиво, на претпоставке ко-

је је витез ди Халга направио о необичном држању баронице, ову реч препуну важности:

— Знам узрок томе. Калист је изгубљен, ако га не будемо брзо оженили. Он воли госпођицу де Туш, комедијашицу.

— У том случају, доведите Шарлоту.

— Моја ће сестра добити сутра моје писмо, рече госпођица де Пен-Хоел поздрављајући витеза.

Замислите после ове редовне вечери вреву коју су морали изазвати, по кућама Геранде, долазак, бављење и одлазак или само пролазак неког странца.

Кад се више никакав шум није чуо ни из собе барона ни из собе његове сестре, госпођа ди Геник погледа свештеника, који се замишљено играо жетонима.

— Ја сам погодила да сте ви најзад узели учешћа у мојим бригама због Калиста, рече му она.

— Јесте ли ви видели хладан израз који је имала ове вечери госпођица де Пен-Хоел? упита свештеник.

— Да, одговори бароница.

— Она има, ја знам, продужи свештеник, најбоље намере са нашим драгим Калистом, она га воли као да јој је син; а његово понашање у Вандеји поред оца, похвале које је за своју оданост добио од госпође, увећале су наклоности које госпођица де Пен-Хоел осећа. Она ће осигурати актом о поклону своје имање још за живота оној од својих сестричина којом се буде Калист оженио. Ја знам да ви имате у Ирској једну прилику много богатију за свога дра-

гог Калиста; али више вреди кад човек уме да се нађе у свакој прилици. У случају да ваша породица не буде узела на себе Калистову женидбу, имање госпођице де Пен-Хоел није за презирање. Ви ћете увек наћи за ово драго дете партију од седам хиљада ливара ренте; али нећете наћи газдинство од четрдесет година ни уређена имања, вођена и поправљена као што су то имања госпођице де Пен-Хоел. Ова безбожна жена, госпођица де Туш, дошла је да сасвим поквари ствари! Најзад сазнало се доста о њој.

— Па? рече мати.

— Ох! гадурa, неваљалица! повика свештеник, жена сумњивог морала; бави се позориштем и прима глумце и глумице; расипа своја добра са новинарским пискаралима, сликарима, музичарима, у друштву ђавола најзад! Она узима, да би писала своје књиге, лажно име, под којим је, прича се, више позната него под именом Фелисите де Туш. Права лардијашица, која је од свог првог причешћа улазила у цркву само да би видела статуете или слике. Она је потрошила своје имање да украси замак де Туш на најнепристојнији начин, да од њега начини Мухамедов рај, где хурије нису жене. Ту се попије за време њеног борављења више финих вина него у целој Геранди за време једне године. Госпођице Буњиол имале су прошле године у стану људе са јарећом брадом, за које се сумња да су *Плави*,¹ који су долазили код

¹ *Плави* — војници и, уопште, људи који су се борили за републику. — Прим. прев.

ње и певали безбожне песме од којих су црвенеле и плакале ове честите девојке. Ето то је жена коју обожава у овом тренутку господин витез. Ако би ово створење хтелo да има ове вечери неку од оних безбожних књига, у којима се атеисти данас потсмевају свему, витез би оседлао свога коња лично и отишао у галопу да јој је донесе из Нанта. Ја не знам да ли би Калист учинио тако што за цркву. Најзад, ова Бретањка није краљев присталица. У случају да се треба борити за нашу ствар, ако би госпођица де Туш или господин Камил Мопен, такво је њено име, сад га се сећам, хтела да сачува Калиста поред себе, витез би допустио да његов отац иде сам.

— Не, рече бароница.

— Ја не бих хтео да га стављам на пробу, могли бисте ви сувише због тога да препатите, одговори свештеник. Цела се Геранда ускомешала због витезове страсти за ову амфибију, која није ни човек ни жена, која пуши као хусар, пише као новинар, а у овом моменту код ње се у гостима налази најотровнији од свих писаца, по мишљењу директора поште, овог политичког врдала, који чита новине. О томе се говори у Нанту. Јутрос овај рођак де Кергаруеових, који би хтео да удеси да се Шарлота уда за неког човека са шездесет хиљада ливара ренте, дошао је да види госпођицу де Пен-Хоел и обрнуо јој памет причањем о госпођици де Туш, које је трајало седам сати. Ево десет мање четврт звони на торњу, а Ка-

лист се не враћа. Он је у замку де Туш, можда ће се вратити тек сутра.

Бароница је слушала свештеника, који је говорио час у монологу час у дијалогу, а то није ни приметио; он је гледао члана своје пастве на чијем су се лицу виделе бриге. Бароница је црвенела и дрхта-ла. Кад опат Гримон виде да се котрљају сузе у лепим очима ове утучене матере, он се разнежи.

— Ја ћу видети сутра госпођицу де Пен-Хоел, уми-рите се, рече он утешним гласом. Зло није можда баш тако велико као што кажу, сазнаћу истину. Уоста-лом госпођица Жаклина има поверења у мене. Затим, Калист је наш ученик и неће допустити да га демон опчини. Он неће хтети да помути мир који влада у његовој породици нити да поквари планове које смо ми створили за његову будућност. Не плачите, да-кле, није све изгубљено, госпођо: једна грешка није порок.

— Ви сте ми испричали само појединости, рече ба-роница. Зар ја нисам била прва која сам приметила да се Калист мења. Мати осећа врло живо бол што заузима друго место у срцу свога сина или тугу кад у њему није једина. Овај део човековог живота је-сте једно велико зло материнства, али иако сам све то очекивала, нисам веровала да ће то бити тако бр-зо. Најзад ја бих хтела да он бар уведе у своје ср-це неко племенито и лепо створење, а не једну глу-мицу, лакрдијашицу, жену из позоришта, писца који

се навикао да глуми осећања, рђаву жену која ће га варати и унесрећити. Она је имала авантура?

— Са више људи, одговори опат Гримон. Ова је безбожница међутим рођена у Бретањи. Она срамо-ти свој крај. Ја ћу држати у недељу придику пово-дом ње.

— Чувајте се добро тога! рече бароница. Сола-ри, сељаци били би способни да нападну на замак де Туш. Калист је достојан свога имена, он је Бре-тањац, могла би да се деси нека несрећа, ако би он био тамо, јер он би је бранио, као кад би била у пи-тању света Богородица.

— Ево десет сати, ја вам желим добру ноћ, рече опат Гримон палећи свећу од смоле у свом великом фењеру, чија су стакла била чиста, а метал светлу-цао, што је показивало колико се много служавка брине о свима стварима у стану. Ко би ми рекао, го-спођо, рече он, да ће се један млад човек кога сте ви отхранили, а ја васпитао у хришћанским идејама, један ревносни католик, дете које је живело као ја-гње без мрље, заглибити у једну такву каљугу?

— Је ли то баш сигурно? рече мати. Па зар мо-же нека жена да не воли Калиста?

— Не треба других доказа о томе него што је бављење ове вештице у Тушу. Ево за двадесет чети-ри године од кад је пунолетна сад се најдуже бави овде. Њена бављења овде, на нашу срећу, трајала су мало.

— Жена од четрдесет година, рече бароница. Слушала сам у Ирској, да је оваква жена најопаснија драгана за једног младог човека.

— У овоме ја сам незналица, одговори свештеник и умрећу чак у своме незнању.

— Ах! и ја исто тако, рече наивно бароница. Ја бих сад желела да сам некад волела љубављу, да бих посматрала, саветовала, тешила Калиста.

Свештеник није прешао сâм мало, врло чисто дво-риште, бароница га је испратила до врата, надајући се да ће чути Калистове кораке у Геранди, али је она чула само тежак шум опрезног свештениковог хода, који се све више губио у даљини и престао, кад, у успаваној вароши, врата црквене куће одјекнуше затварајући се. Сирота мати врати се неутешна што је сазнала да је у вароши познато оно што је она мислила да једина зна. Она седе, распали фитиљ лампе отсецајући га старим маказама и узе вез који је она радила кад је чекала Калиста. Бароница се надала, да ће тако натерати свога сина да се враћа раније, да проводи мање времена код госпођице де Туш.

Овај рачун материнске љубоморе био је узалудан. Из дана у дан Калистове посете у замак де Туш постајале су све чешће, а сваке вечери, он се враћао све доцније; најзад, прошле вечери витез се вратио тек у поноћ. Бароница, занесена својим материнским размишљањима, извлачила је своје бодове са живошћу људи који размишљају радећи

какав ручни рад. Ко би је видео тако погнуту у светлости ове лампе, под четиристогодишњим гредама ове дворане, задивио би се овом узвишеном портрету. Фани је имала такву прозачност ткива да би се њене мисли могле читати на њеном челу. Час би осетила радозналост која се рађа код чистих жена, она се питала: какве ли ђаволске тајне имају у себи ове кћери бога Баха, да тако очарају људе и да учине да они заборави матере, породицу, земљу, корист. Час је ишла дотле да је желела да види ову жену, да би је разумно оценила. Она је мерила обим пустоши коју је новаторски дух овога века, по свештениковим речима врло опасан за младе душе, морао да остави у души њеног јединог детета, дотле тако безазленог, тако чистог као невина девојка, чија лепота не би могла бити свежија од његове.

Калиста, овог дивног потомка најстарије бетањске расе и најплеменитије ирске крви, била је брижљиво васпитавала његова мајка. Све до момента кад га је бароница предала свештенику Геранде, она је била уверена да ниједна нечиста реч, ниједна рђава идеја нису окаљале уши ни разум њенога сина. Мати, пошто га је отхранила својим млеком, пошто му је тако дала двапут своје крви, могла га је претставити у чедности девојке пастиру, који је, из поштовања према овој породици, обећао да му да потпуно и хришћанско васпитање. Калист је учио оно што се учило у семинару где је опат Гри-

мон студирао. Бароница га је научила енглески. Нашли су, не без муке, једног учитеља за математику међу чиновницима из Сен-Назера.

Било је нужно да Калист не познаје модерну литературу, ток и напредак савремене науке. Његова је настава била ограничена на географију и историју са истом опрезношћу као у заводу за девојке, на латински и грчки као у семинару, на литературу мртвих језика и на ограничен избор француских писаца. Кад је, у шеснаестој години, почео оно што је опат Гримон звао његова филозофија, он је био исто тако чист као онда кад га је Фани поверила свештенику. Црква је била исто тако материнска као и мати. Овај младић кога су обожавали био је ревностан католик, али не ни богомољац ни смешан.

Овом тако лепом и тако безазленом сину бароница је хтела да удеси један живот срећан и повучен. Она је очекивала неко имање, две или три хиљаде фунти стерлинга од једне старе тетке. Ова сума, кад се дода садашњем имовном стању ди Геника, могла је њој омогућити да тражи за Калиста жену која би му донела дванаест до петнаест хиљада ливара прихода. Шарлота де Кергаруе, са богатством своје тетке, нека богата Иркиња, или ма која друга наследница изгледало је савсвим свеједно бароници: она није знала шта је љубав; она је, као и сви остали људи око ње, гледала у браку једно средство богатства. Страст је била непозната овим католичким душама, овим старим

људима који су се старали искључиво о своме вечном блаженству, о Богу, краљу и свом имању.

Нико се неће иненадити тешким мислима које су пратиле увређена осећања у срцу ове мајке, која је живела исто толико за интересе свога сина колико и од нежности према њему. Ако би млади пар могао да послуша мудрост, већ у другој генерацији ди Геници би, живећи скромно, штедећи како се уме штедети у провинцији, могли поново да купе своја имања и да стекну опет сјај богатства. Бароница је желела дубоку старост да би видела како свиће зора благостања. Госпођица ди Геник разумела је и усвојила овај план, који је тада у опасност доводила госпођица де Туш. Бароница са ужасом чу како звони поноћ; она је осећала грозан страх читав један сат, јер откуцавање једног сата по поноћи одјекну са звонаре. а Калист још не беше дошао.

— Зар ће он остати тамо? питала се она. То би било први пут. Јадно дете! У овом тренутку, корак Калистов оживе улицицу. Сирота мати, у чијем срцу радост растера бриге, полете из дворане на врата и отвори своме сину.

— Ох! повика Калист са брижним изразом, моја драга мати, зашто ме чекате? Ја имам кључ и упаљач.

— Ти знаш добро, дете моје, да ми је немогуће да заспим кад си ти ван куће, рече она љубећи га.

Кад је бароница била у дворани, она погледа свога сина да види, по изразу његовог лица, како је прошло вече; али он у њој пробуди, као и увек, оно узбуђење које навика не умањује и које осећају све нежне мајке пред људским ремек-делом које су оне створиле и које им увек помути поглед за један моменат.

Сем очију црних, пуних енергије и сунца, које је наследио од свога оца, Калист је имао лепу плаву косу, орловски нос, дивна уста, повијене прсте, меку боју лица, нежност и белину своје мајке. Ма да је доста личио на девојку прерушену у човека, он је био херкулске снаге. Његове жиле биле су гипке и снажно еластичне као челик, а необичност његових очију није била без дражи. Брада му није била још избила. Ово закашњење наговештава, каже се, дугачак живот.

Витез, обучен у кратак реденгот од црне кадифе, сличан хаљини његове матере и украшен сребрним дугметима, имао је плаву вратну мараму, лепе доколенице и панталоне од сивкастог цвилица. На његовом челу, које је било бело као снег, изгледало је да има трагова великог умора, а међутим на њему се показивао терет тужних мисли. Неспособна да наслути муке које су растрзале Калистово срце, мати је ову привремену промену приписивала срећи. Па ипак Калист је био леп као неки грчки бог и то леп без сујете: пре свега он се био

навикао да гледа своју мајку, затим он се врло мало бринуо за лепоту коју је сматрао за излишну.

— Ови лепи образи, тако чисти, мислила је она, где млада и богата крв зрачи кроз хиљаду влакана, припадају дакле другој жени, која је уједно господар овога чела као у младе девојке? Страст ће на њима створити огроман неред и помрачиће ове лепе очи, влажне као детиње.

Ова горка мисао стеже срце баронице и помути њено задовољство. Мора да изгледа необично онима који умеју да рачунају, да у једној породици од шест чланова, који су приморани да живе са три хиљаде ливара ренте, син има један капут и мати једну хаљину од кадифе; али Фани О'Бриен имала је тетке и богате рођаке у Лондону који су поклонима показивали да се сећају Бретањке. Више њених сестара, богато удатих, интересовале су се толико живо за Калиста да су мислиле да му нађу неку наследницу, знајући да је леп и племенит као што је и Фани, њихова изгнана љубимица, била лепа и племенита.

— Ви сте остали у замку де Туш дуже него јуче, драги мој, рече најзад мати узбуђеним гласом.

— Да, драга мати, одговори он не дајући објашњење.

Овај суви одговор навуче облаке на бароничино чело и она одложи објашњење за сутра. Кад мајке осете немир који је осетила у овом тренутку бароница, оне готово дрхте пред својим сином, оне ин-

стинктивно осете колико љубав дејствује на велико ослобађање од родитељског утицаја, оне схвате све оно што ће им ово осећање однети; али оне су у исто време унеколико радосне што знају да им је син срећан: води се скоро нека борба у њиховим срцима. Ма да из овога излази, да је њихов син порастао, ојачао, праве мајке ипак не воле да се прећутно одрекну свога утицаја; оне више воле да им дете остане мало и да га штите. Можда у томе лежи тајна велике љубави коју осећају мајке према својој слабој, ружној, и несрећној деци.

— Ти си уморан, драго дете, хајде лези, рече она задржавајући сузе.

Мајка која не зна све оно што чини њен син, мисли да је све изгубљено, кад воли и вољена је тако као Фани. Уосталом можда би и све друге мајке дрхтале исто тако као госпођа ди Геник. Двадесетогодишње стрпљење могло је да остане узалудно. Ово људско ремек - дело племенитог, паметног и религиозног васпитања Калистовог могло се упропастити; срећу његовог живота, тако добро припремљену, могла је заувек да разори једна жена.

Сутрадан Калист је спавао до подне, јер је његова мати забранила да га пробуде; а Мариота је одне-ле размаженом детету доручак у постељу. Утврђена и скоро манастирска правила по којима се ручавало у одређен сат попуштала су пред витезовим ћудима. Стога, кад је требало искамчити од госпођице ди Геник њен свежањ кључева, да се да штогод мимо

обеда, за што би била нужна бескрајна објашњења, није било другог начина но да се узме за изговор какав Калистов прохтев. Око једнога сата барон, његова жена и госпођица скупили су се у дворану, јер су они ручавали у три сата. Бароница је узела Котидијен и довршавала га своме мужу који је пре ручка био мање сањив. У тренутку кад је госпођа ди Геник завршила своје читање, она чу на другом спрату шум корака свога сина и спусти новине говорећи:

— Калист ће без сумње опет отићи на ручак у замак де Туш, он се обукао.

— Па кад то забавља ово дете, рече стара госпођица узимајући једну пиштаљку из свог џепа у коју звизну.

Мариота прође кроз кулицу и изађе кроз врата кроз која се иде у кујну и која је покривала једна завеса од исте свилене материје као завесе на прозорима.

— Молим, рече она, треба ли вам штогод?

— Витез ће ручати у замку де Туш, склоните његов тањир.

— Али ми о томе не знамо још ништа, рече Иркиња.

— Ви се због тога, изгледа, љутите, снајо, ја то погађам по вашем нагласку, рече слепа девојка.

— Господин Гримон је најзад сазнао тешке ствари о госпођици де Туш, која је за једну годину много изменила нашег драгог Калиста.

— У чему? упита барон.

— Па чита свакојаке књиге.

— Ах! Ах! учини барон, ето зашто он занемарује лов и коња.

— Она има понашање које се мора осудити и носи мушко име, настави госпођа ди Геник.

— Једно ратно име, рече старац. Ја сам се звао *Адвокат*, гроф де Фонтен *Велики Жак*, маркиз де Монторан *Делија*. Ја сам био пријатељ *Фердинанда*, који се исто тако није покорио као ни ја. Беше добро време! пуцало се из пушака и при свем том забављало се овде онде.

Ова ратна успомена, која замени родитељску бригу, ожалости за један тренутак Фани. Поверљиво свештениково саопштење, недостатак поверења њеног сина, нису јој били дали да спава.

— Па и кад би господин витез волео госпођицу де Туш, зар он то била несрећа? рече Мариота. Та женска има тридесет хиљада талира ренте и лепа је.

— Шта ти то говориш, Мариота? повика старац. Један ди Геник да се ожени са једном де Туш! Де Туш нису били још ни наше штитоноше у време кад су ди Геклени гледали сродство с нама као неку особиту част.

— Девојка па да носи мушко име, Камил Мопен! рече бароница.

— Мопени су стари, рече старац; они су из Нормандије, и имају у грбу црвену плочу у три. ... (Он

застаде). Али она не може да буде у исто доба и де Туш и Мопен.

— Она се зове Мопен у позоришном свету.

— Једна де Туш не би хтела да буде глумица, рече старац. Да вас не познајем, Фани, помислио бих да сте луди.

— Она пише комаде, књиге, рече опет бароница.

— Књиге, рече старац гледајући своју жену изразом исто тако изненађеним као да му је она говорила о неком чуду. Ја сам чуо да се говори да су госпођица Скидери и госпођа де Севиње писале, али то није оно што је било најбоље у њиховом животу; и за таква чуда требало је да постоји један Луј XIV и његов двор.

— Ви ћете ручати у замку де Туш, зар не господине? рече Мариота Калисту, који се појави.

— Вероватно, одговори младић.

Мариота није била радознала; она је била као члан породице; она изиђе не желећи да чује питање које госпођа ди Геник упути Калисту.

— Ви идете опет у замак де Туш, Калисте мој? (Она нарочито нагласи ову реч *мој Калисте*). Замак де Туш није честита и пристојна кућа. Господарица води некакав луди живот, она ће покварити нашег Калиста. Камил Мопен му је дала да чита доста књига, она је имала доста авантура. А ви сте знали све ово, неваљало дете, а нисте ништа о томе рекли својим старим пријатељима.

— Витез је дискретан. одговори отац, врлина старих времена.

— Врло дискретан, рече љубоморно Иркиња видећи руменило које покри чело њенога сина.

— Моја драга мати, рече Калист, клекнувши поред баронице, не знам да ли је било нужно да покажем колики сам претрпео пораз. Госпођица де Туш, или ако хоћете Камил Мопен, одбацила је моју љубав пре осамнаест месеци, још приликом свог последњег бављења овде. Она ми се тада нежно потсмева-ла; говорила је да би она могла да буде моја мати; жена од четрдесет година, која би волела малолетника, чинила би неку врсту родооскрвњења; она је била неспособна за такву поквареност. Најзад шалила се са мношћом толико, да ме је то сатрло, јер она има духа као анђео. Стога, кад би ме видела како лијем топле сузе, она би ме тешила нудећи ми своје пријатељство на најплеменитији начин. Она има још више срца него талента; она је племенита исто толико као и ви. Ја сам сад као њено дете. Затим, по њеном повратку, кад сам дознао да она воли другог, ја сам се помирио са судбином. Не понављајте клеветања која се проносе о њој. Камил је уметница, она има духа и води један изузетан живот, о коме се не би могло судити као о обичном животу.

— Дете моје, рече побожна Фани, ништа не може једну жену да ослободи од тога да се понаша онако како то хоће црква. Она не испуњује своје дужности према Богу, према друштву, кад се одриче благе религије свога пола. Жена већ чини грехове кад иде у позориште; али писати безбожности, које понавља-

ју глумци, пролазити кроз свет час са неким непријатељем папе, час са неким музичарем, ах! ви ћете ме, Калисте, тешко уверити да ова дела јесу дела вере, наде или милосрђа. Њено богатство дао јој је Бог да чини добра дела; а чему њој служи њено имање?

Калист се диже изненада, погледа своју мајку и рече јој:

— Мати моја, Камил је моја пријатељица; ја не бих могао да слушам да се о њој тако говори, јер ја бих дао свој живот за њу.

— Свој живот? рече бароница гледајући свог сина претрашеним изгледом. Твој живот је живот нас свију?

— Мој лепи братанац рекао је доста речи које ја не схватам, повика тихо стара слепа окрећући се према њему.

— Где ли их је научио? рече мати. У замку де Туш.

— Али, драга моја мати, она је видела да ја ништа не знам као какво теле.

— Ти знаш битне ствари, ако познајеш дужности на које нас упућује религија, одговори бароница. Ах! ова жена ће упропастити твоју свету и племениту веру.

Стара девојка се подиже, испружи свечано руку према своме брату, који је дремао.

— Калисте, рече она гласом који је полазио из срца, твој отац није никада отворио књигу, он говори бретањски, он се борио са опасношћу за краља

и за Бога. Образовани људи чинили су зла, а учени племићи напуштали су своју отаџбину. Чуј, ако хоћеш!

Она седе и поче да плете са журбом коју јој је дало унутрашње узбуђење.

Калист је био изненађен овим говором у стилу Фоциона.¹

— Најзад, анђеле мој, ја имам предосећање да ће се теби десити нека несрећа у тој кући, рече мати промењеним гласом и лијући сузе.

— Ко је расплакао Фани? повика старац кога је тргао из сна звук гласа његове жене.

Он погледа сестру, сина и бароницу.

— Шта је то?

— Ништа, драги пријатељу, одговори бароница.

— Мама, шапну Калист на уво својој мајци тихим гласом, немогуће ми је да се у овом тренутку објашњавам; али вечерас разговараћемо. Кад ви будете сазнали све, ви ћете благосиљати госпођицу де Туш.

— Мајке не воле да проклињу, одговори бароница, и ја не бих проклињала жену која би много волела мога Калиста.

¹ Фоцион (400—317 пре Христа), атински војсковођа и беседник. Није волео блиставу фразу, говорио је непосредно. Кад му је, приликом једног говора, запљескала светина, он се окрене пријатељима: „Да нисам бубнуо неку глупост?” — Прим. прев.

Младић рече збогом свом старом оцу и изиђе. Барон и његова жена дигоше се да би га гледали како пролази кроз двориште, како отвара врата и како нестаје. Бароница не узе више новине, била је узбуђена. У овом животу тако мирном, тако једноликом, кратка расправа која се догодила значила је за њу колико и свађа за какву другу жену. Иако се смирила, мајка бригу није растерала. Где ли ће Калиста одвести ово пријатељство, које је могло да тражи живот од њега и да га излаже опасности? Како би бароница имала да благосиља госпођицу де Туш? Оба ова питања била су исто тако озбиљна за ову просту душу, као за дипломате најбешња револуција. Камил Мопен била је револуција у овој благој и тихој кући.

— Јако се бојим да га ова жена не исквари, рече она узимајући опет новине.

— Драга моја Фани, рече стари барон са несташним изразом, ви сте и сувише анђео, да бисте могли да схватите овакве ствари. Госпођица де Туш је, кажу, црна као гавран, јака као Турчин, има четрдесет година; наш драги Калист морао је да се обрати њој. Он ће учинити неколико ситних лажи сасвим часних да би сакрио своју срећу. Пустите га нека ужива у својој првој обмани љубави.

— Да је то нека друга жена...

— Али, драга Фани, да је ова жена била нека светица, она не би примала вашег сина.

Бароница опет узе новине.

— Ићи ћу да је видим, лично, рече старац, и положићу вам рачун о њој.

Ова реч има своју драж само у сећању на њу.

После биографије Камила Мопена, замислите овога старог барона у борби са овом славном женом.

Варош Геранда, која је два месеца гледала Калиста, свој цвет и свој понос, како иде свакога дана, увече или ујутру, често и ујутру и увече, у замак де Туш, мислила је да је госпођица Фелисита де Туш страсно занета овим лепим дететом и да она њему даје чини. Многе младе девојке и многе младе жене питале су се каква то преимућства имају старе жене, кад могу тако апсолутну власт да имају над једним анђелом. Стога, кад је Калист пролазио Велику улицу, да би изишао кроз вратнице ка Кроазику, доста се погледа заустављало на њему.

Потребно је сад да се објасне гласови који су кружили о личности код које је Калист одлазио. Ови гласови, увећани бретањским оговарањем, изврнути због општег незнања, били су доспели до свештеника. Порезник, судија, шеф царинарнице у Сен Назеру, и други образовани људи из среза нису оспоријали опата Гримона, кад су му причали о чудном животу жене уметнице, која се крила под именом Камил Мопен. Она још није јела малу децу, није убијала робове као Клеопатра, није наређивала да се баци човек у реку, као што се тиме лажно оптуживала јунакиња Нелске Куле; али за опата Гримона ово чудовиште, које је личило на сирену и безбожни-

цу, било је састављено од жене и филозофа у једну неморалну целину и није поштовало ниједан од друштвених закона, који су створени да уздрже или искористе слабости лепога пола.

Као год што је Клара Газул женски псеудоним једног духовитог човека, Жорж Санд мушки псеудоним једне генијалне жене, тако је Камил Мопен била маска под којом се крила дуго времена једна дражесна девојка, из добре породице, једна Бретањка по имену Фелисита де Туш, жена која је задавала грдне бриге бароници ди Геник и добром попи из Геранде. Ова породица нема ничега заједничког са породицом де Туш из Турене којој припада амбасадор Регента још славнији данас својим литерарним именом него својим дипломатским талентима.

Камил Мопен, једна од неколиких славних жена XIX века, сматрала се дуго времена за правога писца због зрелости својих првих корака. Цео свет данас познаје две свеске комада, који нису били згодни за претстављање, а написани су по узору Шекспира и Лопе де Вега, објављени 1822, и били нека врста књижевног преврата кад је велико питање романтичара и класика трептало по листовима, кружоцима, Академији. Од тога доба Камил Мопен је дала више позоришних комада и један роман који нису ништа умањили успех који је добила прва књига, сада већ сувише заборављена.

Објаснити каквим се стицајем прилика извршило мушко оваплоћење једне девојке, како је Фелисита

де Туш постала човек и писац: зашто је, срећнија него госпођа де Стал, остала слободна те јој се стога може лакше да опрости што се прочула, зар то не значи задовољити многе радозналости и оправдати једну од оних неприродности које се у човечанству дижу као споменици и чију славу увећава њихов мали број? јер за двадесет векова једва се може избројати двадесет великих жена. Стога, иако је она овде само споредна личност, како је она имала велики утицај на Калиста и како игра читаву улогу у историји литературе нашег доба, нико неће жалити што се зауставља пред овом личношћу дуже времена него што то тражи модерна поетика.

Госпођица Фелисита де Туш остала је сироче у 1793. Тако су њена добра избегла конфискацијама, којима су били без сумње изложени њен отац и њен брат. Први је умро 10 августа, убијен међу краљевим браниоцима на прагу двора, где га је позвао његов чин мајора у гарди. Њеног брата, младог војника телесне гарде, посекли су у Карму. Госпођица де Туш имала је две године кад је њена мати умрла од туге неколико дана после ове друге несреће. Умирући госпођа де Туш поверила је своју кћер својој сестри, калуђерици из Шела. Госпођа де Фокомб, калуђерица, опрезно је одвела сироче у Фокомб, угледно имање близу Нанта, а које је припадало госпођи де Туш и где се калуђерица настанила са три сестре из свога манастира.

Становници Нанта порушише замак за време последњих дана Терора, ухватише калуђерице и госпођицу де Туш, бацише их у тамницу, јер су биле оптужене клеветничким доставама да су примале изасланике од Пита и Кобурга. 9 термидор ослободио их је. Тетка Фелиситина умрла је од страха. Две часне сестре напустише Француску; трећа је поверила малу де Туш њеном блиском рођаку господину де Фокомб, брату своје бабе по мајци, који је становао у Нанту, и отишла за својим другарицама у изганство. Господин де Фокомб, старац од шездесет година, био се оженио једном младом женом којој је дао да води његове послове. Он се само занимао археологијом, страст или, да се тачније изразимо, једна од оних манија које уверавају старце да су још живи.

Васпитање његове штићенице било је потпуно остављено случају. Како је она млада жена, која се предала уживањима царске епохе, мало надгледала Фелиситу, то се ова васпитавала сасвим сама, као дечак. Она је правила друштво де Фокомбу у његовој библиотеци и ту читала оно што јој се допадало. Она је дакле познала живот у теорији, и није сачувала нимало невиности духа, иако је остала чедна девојка. Њена интелигенција лебдела је у нечистоти науке, а њено срце остало је чисто. Њено образовање почело је да изненађује, јер га је подржавала страст за читањем и служило лепо памћење.

Тако је она у осамнаестој години била учена као што треба да буду млади писци данашњице пре него што почну да пишу. Ова необична читања обузда-ла су њене страсти много боље него манастирски живот, где се машта младих девојака распаљује. Овај мозак препуњен знањима, ни свареним ни сре-ђеним, господарио је овим детињим срцем. Ова изо-паченост разума без утицаја на чистоту тела изнена-дила би филозофе или посматраче, ако би когод, још у Нанту, и могао наслутити вредност госпођице де Туш.

Резултат није одговарао узроку: Фелисита није имала никакву склоност ка злу, она је све схватала мислима и уздржавала се од дела; она је очаравала старог Фокомба и помагала му у његовим радови-ма; она је, међу делима овога доброга племића, на-писала три за која је он веровао да су његова, јер је његово духовно очинство било исто тако слепо. Тако велики радови, у нескладу са развијањима младе де-војке, имали су свој утицај. Фелисита се разболе, доби ватру, плућима је изгледа претило запаљење. Доктори јој наредише јахање и разоноде у друштву. Госпођица де Туш постаде врло вешта јахачица, и опорави се брзо.

У осамнаестој години она се појавила у друштву, где је учинила тако велики утисак, да је у Нанту нико није звао друкчије до лепа госпођица де Туш; али она је остајала хладна према свакој великој љу-бави коју би пробудила; она је у друштво дошла

са једним од оних осећања која се код жена никад не губе па ма какво било њено савршенство. Како су је кињили и тетка и рођаци, који су се ругали ње-ним радовима и потсмевали јој се због њеног издва-јања, сматрајући да је невешта да икога освоји, она је хтела да се покаже кокетном и лаком, једном речи да буде жена. Фелисита се надала да ће ма с ким имати да измења мисли; да ће је очарати неко који ће имати висину њене интелигенције и обим-ност њених знања; она је осећала одвратност кад би чула општа места у разговорима, глупости у удва-рању, а нарочито јој се није допадала аристократија из војничког света коме је тада свако давао првен-ство.

Природно, она је била занемарила уметности за-бављања. Кад је видела да је нижа него лутке које свирају на клавиру и умеју да се направе пријатни-ма певајући романсе, она је хтела да постане музи-чар: зато се повукла поново у дубоку самоћу и поче-ла тврдоглаво да студира под руководством најбо-љег учитеља у вароши. Била је богата и дозвола је на велико изненађење вароши Стебела, да би се усавршила. Још се тамо говори о овом кнежевском понашању. Борављење овога учитеља стало је њу дванаест хиљада франака. Она је за то време поста-ла савршен музичар.

Доцније, у Паризу, студирала је хармонију, кон-трапункт, и компоновала је музику за две опере, које су имале највећи успех, али за које она никад није

признала публици да су њене. Оне су јавно припада-
ле Контиу, једном од највећих уметника нашега вре-
мена; али тај доживљај остаје део историје њеног
срца и објасниће се доцније.

Осредњи дух паланачког света много јој је био
досадан, она је имала у својој машти идеја тако
велелепних, да је напустила салоне, пошто се у
њима била појавила да би помрачила жене сјајем
своје лепоте, да би уживала у своме триумфу над
онима које су свирале и успела да је обожавају
људи од духа; али пошто је показала своју моћ сво-
јим двома рођакама и довела у очајање два обожа-
ваоца, она се повратила својим књигама, своме кла-
виру, Бетовеновим делима и старом Факомбу.

У 1812. она је имала двадесет једну годину; архе-
олог јој положи рачуне као старатељ, тако да она од
ове године узме управу над својим имањем, које се
састојало од петнаест хиљада ливара ренте коју је
доносио Туш, имање њенога оца, од дванаест хиља-
да франака које су тада давала имања Фокомба, али
чији се приход увећавао за једну трећину обнавља-
њем уговора о закупу и од готовине од три стотине
хиљада франака које је њен тутор заштедео. Од жи-
вота у паланци Фелисита је примила само разу-
мевање за богатство и ону склоност за администра-
тивну разборитост која ту, може бити, и одржава
равнотежу у све већем покрету капитала према Па-
ризу. Она извади својих три стотине хиљада фра-
нака из банке у коју их је био уложио археолог и да-

де их на државне зајмове у тренутку пораза и по-
влачења из Москве. Имала је тридесет хиљада фра-
нака ренте више. Пошто би све своје рачуне измири-
ла, остајало би јој још педесет хиљада франака го-
дишње да уложи. У двадесет првој години једна де-
војка овакве воље била је равна човеку од тридесет
година. Њен дух био је узео огроман обим, а навика
да критикује давала јој је могућности да поуздано
оцењује људе, уметност, ствари и политику.

Од овог момента она је имала намеру да напусти
Нант, али се стари Фокомб разболе од болести која
га и однесе. Она је била као жена овога старца, не-
говала га осамнаест месеци са оданошћу анђела чу-
вара и заклопила му очи у тренутку кад се Наполеон
борио са Европом о лешину Француске. Она дакле
одложи свој одлазак за Париз до краја ове борбе.
Како је била ројалиста, она се пожурила да прису-
ствује повратку Бурбона у Париз.

Тамо је била примљена код де Гранлијеових, са ко-
јима је била у родбинским везама; али катастрофе
од 20 марта¹ дођоше и за њу све оста нерешено. Она
је могла да види изблиза ову последњу слику цар-
ства, да се диви великој војсци која дође на Марсо-
во поље, као у циркусу, да поздрави свога Цезара
пре него што оде да изгине на Ватерлоу. Велика и
племенита душа Фелиситина узбудила се на овај ча-
робни приказ. Политички потреси, фантастична игра

¹ Реч је о Наполеонову повратку са острва Елбе у Фран-
цуску. — Прим. прев.

овог позоришног комада од три месеца, коју је историја назвала Сто дана, обузели су је и одбранили је од сваке страсти, усред једног потреса који је растурао ројалистичко друштво, где се она била први пут појавила. Де Гранлијеови су били отишли за Бурбонима у Ган, остављајући своју палату госпођици де Туш.

Фелисита, која није хтела потчињен положај, купи, за сто тридесет хиљада франака, једну од најлепших палата у улици Мон-Блан, где се сместила кад су се вратили Бурбони 1815, а чији врт само вреди да нас два милиона. При том научена да живи по својој личној нахођењу, Фелисита се још израна навикла на послове, који су, изгледа, припадали искључиво људима. 1816 имала је двадесет пет година. Брак је занемарила, и поимала га само у мислима, судила о њему само по његовим узроцима, уместо да види и његове последице, и примећивала је у браку само рђаве стране. Њен виши дух тражио је самосталност, које се удата жена одриче кад почне живот; она је живо осећала шта вреди независност, а за бриге материнства осећала је само одвратност.

Нужно је дати ове појединости да би се оправдале аномалије које одликују Камила Мопена. Она није познала ни оца ни мајку и била је свој господар још од детињства; њен тотор био је стари археолог; случај је њу бацио на поље науке и маште, у књижеван свет, уместо да је остави у кругу који је одређен ништавним васпитањем какво се даје женама, мај-

чиним поукама о тоалети, о лицемерној пристојности, о освајачким дражима секса. Стога још много пре него што је постала славна, видело се на први поглед да се она није никада држала као лутка.

Пред крај 1817 године, Фелисита де Туш опази не слабост, већ почетак умора у себи. Она осети да ће њена лепота пропасти због њеног тврдоглавог опирања љубави, али она је хтела да остане лепа, јер је тада полагала на своју лепоту. Наука јој је објаснила све оно што природа доноси својим створењима која пропадају исто толико због непознавања, колико и због злоупотребе неких закона. Она се сећала измученог лица своје тетке и дрхтала од тога. Како је остала између брака и страсти, она је хтела да остане слободна; али она није била више равнодушна према људима који су је опкољавали.

Она је била, у тренутку кад ова историја почиње, скоро иста онаква каква је била 1817 године. Осамнаест година прешле су преко њене главе, а нису оставиле трага на њој. У четрдесетој години она је могла да каже да има само двадесет пет. То значи, ако је сликамо 1836, да је приказујемо онакву каква је била 1817. Жене које знају под каквим условима треба да се налази темперамент и лепота једне жене, па да се она одупре ударцима времена, кад буду испитивале један портрет за који су спремилене најсјајније боје са палете и најбогатији оквир, разумеће како је и зашто Фелисита де Туш имала тај велики и природни дар.

Бретања нам даје један нарочити проблем да решимо, у томе што смеђе косе, тамне очи и црнпураст тен преовлађују у једном пределу који је у суседству Енглеске, и где се атмосферске прилике тако мало разликују. Сматра ли се овај проблем за велико питање раса, за физичке утицаје који се нису испунили? Научници ће, може бити, тражити једнога дана узрок овој чудној појави, које у суседној провинцији, у Нормандији, нема. До решења, ова чудна ствар остаје пред нашим очима: плавуше су доста ретке међу Бретањкама, које скоро све имају живе јужњачке очи; али уместо да имају висок стас и змијасте линије као у Италији и Шпанији, оне су уопште мале, дежмекасте, лепо скројене, чврсте, осим изузетака у вишим класама, које се укрштају браковима са аристокрацијом.

Госпођица де Туш, као права Бретањка од расе, има осредњи раст; она нема пет стопа, али изгледа да их има. Ова заблуда долази од црта њеног лица које је увећава. Она има дању лице маслинасте боје, а бело на свелости, што одликује лепе Италијанке: рекли бисте да је то жива слонова кост. Светлост клизи по овој кожи као по углачаној површини, она на њој блиста; потребно је снажно узбуђење да би се наред образа појавило слабо руменило, али оно брзо ишчезне. Ова особина даје њеном лицу дивљачку хладнокрвност. Ово лице, више дугачко него дугуљасто, личи на лице какве лепе Изиде са егинског барелефа. Рекли бисте чистота сфинксових глава

које је глачао жар пустиње, а миловао пламен египатског сунца. Тако је боја тела у хармонији са правилношћу главе.

Косе, црне и бујне, спуштају се у плетеницама дуж врата као капа са двоструком пругастом узаном траком на мемфиским статуама и изврсно дају облику велику озбиљност. Чело је равно, широко, испупчено на слепоочницама, обасјано на испупчењима где се зауставља светлост, отсечено, као чело Дијане, богиње лова: чело моћно и самовољно, ћутљиво и тихо. Лук обрва, снажно нацртан, протеже се изнад два ока чији пламен у извесном тренуцима светлуца као пламен какве непомичне звезде. Беоњача није ни плавкаста, ни посута црвеним жилицама, нити чисто бела; она има облик дрењине, али је топлога тона. Зеница је оивичена кругом неранцасте боје. Она је од бронзе окружене златом, али живим златом и од живе бронзе.

Ова зеница има дубине. Она није постављена, као у извесним очима, неком врстом калаја за огледала, који одбија светлост и чини да оне личе на очи тигра или мачке; она нема ону страшну укоченост која изазива дрхтање код осетљивих људи; али ова дубина има своју бескрајност, исто тако као што сјај стаклених очију има своју неограниченост. Поглед посматрача може да се изгуби у овој души која се скупља и повлачи у себе са толиком брзином, да избија из ових сомотастих очију.

У тренутку страсти, око Камила Мопена је узвишено: злато њеног погледа пали жуту белину и све пламти; али, у тренутку мира, оно је без сјаја; укоченост размишљања даје му често изглед глупости; кад у њему нема светлости душе, и црте се лица исто тако растуже. Трепавице су кратке, али густе и црне као репови хермелина. Очни капци су тамни и посути црвеним жилицама, које им дају у исто време љупкост и снагу, две особине које је тешко наћи сједињене код жене. Круг око очију не показује ни најмање увелу кожу, ни најмању бору. Ту ћете још једанпут наћи гранит египатске статуе који је глачало време.

Само испупченост јагодица, иако блага, више се показује него код других жена и допуњује целину снаге која је изражена лицем. Нос, танак и прав, отсечен је косим ноздрвама, које се доста страшно шире тако да показују ружичасти сјај своје меке опне. Овај нос сасвим наставља чело с којим је везан једном фином линијом, потпуно је бео од почетка до краја, а овај крај има неку врсту покретности која чини чуда у тренутку кад се Камил љути, кад је раздражена, кад се узбуни. Ту нарочито, како је то приметио Талма, оцртава се гнев или иронија великих душа. Непомичност ноздрве показује неку врсту хладноће. Никада нос једног тврдице није затрептао, он је стегнут као уста; све је затворено на његовом лицу као и код његове куће.

Уста, повијена на угловима, имају живо руменило, крв их облива и снабдева их оним минијумом живим и пуним душе који даје толико неодољиве дражи овим устима и може да оспокоји обожаваоца кога би величанствена озбиљност поплашила. Горња усница је танка, пруга која је везује за нос силази на њу доста ниско као у луку, што даје један нарочити израз њеном презиру. Камил мало стане кад има да покаже своју љутину. Ова лепа усна оивичена је јаком црвеном ивицом доње усне, дивном по доброти, пуном љубави, а коју као да је Фидија ставио као ивицу каквог отвореног нара, чију боју она и има.

Брада чврсто стоји, мало је пуначка, али изражава одлучност и завршује добро овај краљевски, ако не божански профил. Потребно је да се каже да је део под носем лако осенчен маљама пуним дражи. Природа би учинила грешку, да није ту бацила ову меку чађ. Уво има fine шкољке, што је знак много скривене финоће.

Попрсје је широко. Струк је танак и довољно украшен. Бедра су мало уздигнута, али су грациозна. Пад крста је диван и потсећа више на Бахуса него на Венеру Лепобедру. Ту се види нијанса која одваја скоро све славне жене од њиховог пола, оне ту имају као неку неодређену сличност са човеком, оне немају ни гипкости ни обилности жена које је природа наменила материнству; њихов ход не ломи се благим покретом.

Овај закон као да се понавља и на другој страни; он има своју одговарајућу партију и код људи чија су бедра скоро слична бедрима жена, кад су они лукави, подмукли, лажни и кукавице. Уместо да је Камилов врат на потиљку раздвојен удубљењем, он чини једну снажну линију која везује рамена са главом без кривудања; најочигледнија црта снаге. Врат показује у извесним моментима превоје једне атлетске господствености. Раме дивног облика изгледа да припада каквој врло развијеној жени.

Руке су снажно извајане и завршавају се зглавком енглеске финоће, са двама љупким шакама, пуним јамица, пуначким, улепшаним ружичастим ноктима који су исечени у облику бадема, са пругама на ивицама, и имају белину која показује да је тело, тако округло, тако чврсто и тако лепо скројено, сасвим друге боје него лице. Круто и хладно држање ове главе ублажује се покретљивошћу усана, њиховим променљивим изразом, уметничким кретањем носдрва.

Али, упркос овим обећањима која драже и која су доста скривена за оне који је добро не позају, мир ове физиономије има нечега изазивачкога. Ово лице, више меланхолично, више озбиљно него љупко, обузето је тугом сталног размишљања. Јер госпођица де Туш више слуша него што говори. Она плаши својим ћутањем и овим погледом дубоке непомичности. Нико, међу људима истински образованим, није могао да је види, а да не помисли на праву Клеопатру,

на ону малу црнку која умало што није изменила лице света; али, код Камила, животиња је тако потпуна, тако добро сабране снаге, природе лавовске, да човек, нешто мало Турчин, жали што се тако велики дух скупио у једном таквом телу и желео би да оно буде сасвим жена.

Свако задрхти да не наиђе на чудне покварености једне ђаволске душе. Зар хладноћа анализе и позитивност идеје не одају страсти код ње? Зар ова девојка не расуђује уместо да осећа? или нешто још страшније, зар она не осећа и не расуђује у исти мах? Кад може све својим мозгом, треба ли и она да се заустави тамо где се заустављају све жене? Да ли ова интелектуална снага оставља срце слабим? Има ли она дражи? Спушта ли се она до дирљивих ситница помоћу којих жене освајају, забављају, привлаче човека кога воле? Зар она не ломи једно осећање, кад оно не одговара бесконачном свету који она има у себи и о коме размишља? Ко може да испуни два бездна њених очију? Човек се боји што у њој налази не знам шта од девојке, од неукроћеног створења. Јака жена треба да буде само симбол, она застрашује онога ко је види у стварности.

Камил Мопен је помало она Шилерова Изида, али жива, која је сакривена у дну храма, и пред чијим су ногама свештеници налазили како умиру смели борци, који су је питали за савет. Авантуре, које је свет држао за истините, а које Камил није порицала, потврђују сумње које је њен изглед уливао.

Али она, може бити, воли ова клеветања. Природа њене лепоте није била без утицаја на њену славу: она јој је служила исто тако као што су је њено богатство и њен положај одржавали у друштву. Кад буде неки вајар хтео да начини један кип Бретање, достојан дивљења, може да узме за модел госпођицу де Туш. Овај сангвинички напрасити темперамент јесте једини који може да одоли дејству времена. Месо које се непрестано храни овом кожом као глеђосаном, једино је оружје које је природа дала женама, да би се одупрле борама, које је уосталом код Камила спречила мирноћа лица.

У 1817, ова дражесна девојка отворила је своју кућу уметницима, писцима на гласу, новинарима, којима су је носили њени нагони. Она је имала салон сличан салону барона Жерара, где се аристократија мешала са славним људима, где је долазила париска елита. Родбина госпођице де Туш и њено богатство, које се увећало наследством које је добила од своје тетке калуђерице, помогли су јој у ономе што је у Паризу врло тешко: да себи створи друштво. Њена самосталност била је разлог њеног успеха. Многе славољубиве мајке гајиле су наду да се она уда за њихове синове, чије се богатство већ није слагало са лепотом њихових грбова. Неколико перова Француске, које је мамила рента од осамдесет хиљада ливара, које је очаравала ова кућа величанствено снабдевена, доводили су у њу своје најцандрљивије и најнезгодније сроднице. Дипломатски

свет, који је тражио разоноде духа, долазио је ту и био задовољан.

Госпођица де Туш, која је била опкољена толиким интересима, могла је дакле да простудира различите комедије које су страст, тврдичлук и амбиција нагониле све људе, па и највише, да играју. Она је видела рано какав је свет и била је довољно срећна да не доживи рано ону потпуну љубав која убија разум, способности жене и спречава је тада да здраво суди. Обично жена осећа, ужива и расуђује поступно: отуда три јасно одређена доба, од којих се последње поклапа са жалосним данима старости.

За госпођицу де Туш ред је био обрнут. Њена младост била је обавијена снеговима науке и мразевима размишљања. Овај поремећај објашњава још и чудноватост њеног начина живота и природу њеног талента. Она је посматрала људе у доба у коме жене могу да виде само једнога човека; она је презирала оно чему се оне диве; она је откривала лажи у ласкањима која су оне примале као истине; она се смејала ономе на што би се оне уозбиљиле. Ова изопаченост трајала је дуго, али је имала страشان крај: она је морала да у њој пробуди прву љубав, младу и свежу, у тренутку кад су жене позване по природи да се одрекну љубави. Њена прва веза била је тако тајна, да је нико није познао.

Фелисити, као и свима женама које су се предале здравом разуму срца, десило се да лепоту душе оцењује лепотом тела; она је била занесена једним

лицем и познала је сву глупост једног богатог авантуристе који је у њој гледао само жену. Било јој је потребно прилично времена да се поврати из свога гнушања и да се опорави од овога бесмисленог брака. Њен бол прозрео је један човек, тешио је без задњих мисли, или у најмању руку умео је да сакрије своје планове. Фелисита је веровала да је нашла племенитост срца и дух који је недостајао дендиу. Овај је човек имао један од најоригиналнијих духова овога времена. И он је сам писао под псеудонимом и његови први списи наговештавали су обожаваоца Италије.

Фелисита је морала да путује, са опасношћу да вечно остане у једином незнању које јој је било остало. Овај човек, скептик и подругљив, одвео је Фелиситу да упозна отаџбину уметности. Овај славни непознати може да се сматра као учитељ и творац Камила Мопена. Он је довео у ред огромна знања Фелиситина, увећао их студијом ремек-дела која красе Италију, дао јој је онај оштроумни и фини тон, заједљив и дубок, који је црта и његовог талента, увек по мало чудан у облику, али који је Камил Мопен преиначила нежношћу осећања и оштроумљем које имају само жене; он јој је улио укус за дела енглеске и немачке литературе, и натерао је да научи оба ова језика на путу.

У Риму, 1820, он је напустио госпођицу де Туш због једне Талијанке. Без ове несреће може бити да она не би била никада славна. Наполеон је несрећу

назвао бабицом Генија. Овај догађај улио је заувек госпођици де Туш презир према људима, због чега је постала тако јака. Фелисита је умрла, а Камил се родио. Она се врати у Париз са Контием, великим музичарем, за кога је написала два либрета за оперу! али она није имала више илузија и постаде, ма да то свет није ни знао, нека врста женског дон Жуана, без дугова и освајања. Охрабрена успехом, она објави своје две свеске позоришних дела које од првог момента уврстише Камила Мопена међу чувене анонимне писце. Она исприча своје обмануте страсти у једном дивном малом роману, једном од ремек-дела овог времена.

Ова књига, као пример опасна, сматрала се да је по вредности равна *Адолфу*, овом страшном јадиковању чије се супротно мишљење налази у Камиловој књизи. *Финоћа* њене књижевне метаморфозе још није схваћена. Неколико финих духова једини виде у овоме ону великодушност која човека предаје критици и спасава жену од славе, јер јој допушта да остане непозната. Упркос њеној жељи њена се слава увећавала сваки дан, колико утицајем њеног салона толико и њеним одговорима, тачношћу њених судова, темељношћу њених знања. Она је била ауторитет; људи су њене речи наводили; она није могла да се ослободи дужности које јој је било наменило париско друштво. Она поста примљен изузетак.

Свет је попустио пред талентом и пред имањем ове чудне девојке; он је признао и одобрио њену са-

мосталност, жене су се дивиле њеном духу, а људи њеној лепоти. Њено понашање било се уосталом потчињило свима друштвеним обичајима. Њена пријатељства изгледала су чисто платонска. Она није имала ничега од жене писца. Госпођица де Туш је дражесна као жена из високог света, у извесним тренуцима слаба, беспослена, кокетна, заузета тоалетом, очарана ситницама које заносе жене и песнике. Она је разумела врло добро да после Госпође де Стал нема више места у овом веку за једну Сафо, и да Нинон неће моћи да постоји у Паризу без високог племства и сладострасног двора. Она је Нинон интелигенције, она обожава уметност и уметнике, иде од песника музичару, од вајара приповедачу. Она је тако узвишена, тако племенита, да је у томе жртва своје величине, толико је пуна сажаљења за несрећу, и пуна презира за срећне људе.

Од 1830 године она живи у једном изабраном кругу са осведоченим пријатељима, који су се нежно волели и ценили се. Исто тако далеко од хуке госпође де Стал колико и од политичких борби, она се потсмевала врло много Камилу Мопену, овом млађем брату Жоржа Санда, кога је она назвала својим братом Каином, јер је ова скорашња слава помрачила њену. Госпођица де Туш дивила се својој срећној супарници са анђелском немарношћу а није осећала ни завист, нити имала задње мисли.

До тренутка кад почиње ова историја, она је имала најсрећнији живот који може да замисли једна

жена доста јака да штити саму себе. Од 1817 до 1834 она беше долазила пет шест пута у замак де Туш. Први пут је дошла после свог првог разочарења, 1818 године. Њена кућа у Тушу није била удешена за становање; она посла свога надзорника у Геранду, а она се настани у његовом стану. Она није тада нимало наслућивала своју славу која је имала да дође, била је тужна, није примала никога, и хте-ла је донекле да се после своје велике несреће задуби и у саму себе. Писала је једној од својих пријатељица у Паризу о својим намерама односно намештаја, који је био потребан, да би се уредио замак де Туш.

Намештај је стигао лађом до Нанта, затим је донет на једној малој лађи у Крозаик, одакле је пренет, не без тешкоће, кроз пешчана поља до замка де Туш. Она позва раднике из Париза, и најзад сме-сти се у замку де Туш чија јој се целина необично допадала. Она је хтела да може да размишља тамо о догађајима из живота као у каквом приватном манастиру. Почетком зиме она се врати у Париз.

Мала варош Геранда била је тада узбуђена ђаволском радозналошћу: само се говорило о источњачкој раскоши госпођице де Туш. Бележник, њен надзорник, давао је допуштења да се види замак де Туш. Долазили су из села Баса, Кроазика, Савенеа, Ова радозналост донела је за две године огромну суму породици чувара куће и баштована, — седамнаест франака. Госпођица је дошла поново у замак

де Туш тек после две године, по свом повратку из Италије, а дошла је преко Кроазика. Прошло је неко време, док се сазнало да је она у Геранди, где је била са композитором Контијем.

Њена повремена долажења на кратко време мало су узбуђивала радозналост мале вароши Геранде. Њен управник, а можда још и бележник знали су за тајну славе Камила Мопена. У овом тренутку, међутим, зараза нових идеја начинила је неке прогресе у Геранди, више људи у њој знало је за двоструки живот госпођице де Туш. Управник поште примао је писма адресована на Камила Мопена у замку де Туш. Најзад копрена се процепила.

У земљи која је у највећој мери католичка, заостала, пуна предрасуда, чудновати живот ове славне девојке морао је да изазове грају, која је била препала опата Гримона, живот који нико никад није могао да разуме, шта више он је изгледао страшан свима духовима. Фелисита није била сама у замку де Туш, имала је госта. Тај гост био је Клод Вињон, презриви и охоли писац, који је, иако је писао само критике, нашао начина да покаже публици и књижевницима извесну надмоћност.

Фелисита, која је за последњих седам година примала овог писца као стотину других писаца, новинара, уметника, и светских људи, и која је знала да његов карактер нема јачине, а познавала његову леност, његову дубоку патњу, његову немарност и одвратност према свима стварима, изгле-

дала је, по начину како се опходила према њему, да хоће да се уда за њега. Своје понашање, неразумљиво за њене пријатеље, она је објашњавала амбицијом и страхом који јој задаје старост; она је хтела да посвети остатак живота вишем човеку за кога би њено богатство било средство за рад и који би јој продужио значај у песничком свету.

Она је била дакле однела Клода Вињона из Париза у замак де Туш као што орао односи јаре у својим канџама, да би га простудирала и да би се најзад коначно на нешто решила; али она је варала у исти мах и Калиста и Клода: није ни помишљала на брак; она је била у најјачим грчевима који могу да потресу једну душу тако јаку као што је њена, кад је осетила да је њен дух њу обмануо, кад је видела да је њен живот и сувише доцкан обасјало сунце љубави, које је сијало као што сија у срцу од двадесет година. Ево сад како изгледа Камилов манастир.

На неколико стотина корака од Геранде, земљиште Бретање престаје и слане баруштине, дуне почињу. У пустињу песка, коју је море оставило као какву ивицу између себе и земље, силази се једним излоканим путем који никад није видео кола. На овој пустињи налази се неплодни песак, баре разноврсног облика оивичене насипима од блата, где се производи со, и мали рукавац мора, који одваја острво Крозаик од континента. Иако је Крозаик географски полуострво, ипак, како је за Бретању

везан само пешчаном обалом, која га везује за село Бас, сувим и покретним песком који се не може лако прегазити, он се може сматрати као острво.

На месту где се пут из Кроазика у Геранду укршта са путем са копна, налази се једна пољска кућа окружена великим вртом, који се истиче својим боровима кривим и рапавим, једни као сунцобрани, други са оскудним грањем, који сви показују своја црвенкаста стабла на местима где је кора отпала. Ово дрвеће, жртве бура, израсло упркос ветру и плими, за њих се то с правом може рећи, припрема душу за тужан и чудан изглед сланих бара и дуна, које личе на неко стинуто море. Кућа, доста добро зидана од шкриљца и малтера, које држе ивице од гранита, јесте без икакве архитектуре; она пружа оку го зид, правилно избушен отворима за прозоре.

Прозори су на првом спрату са великим окнима, а у приземљу са малим четвртастим. Изнад првог спрата налази се таван, који се пружа под једним огромним кровом, високим, шиљатим, на два калкана и који има два велика таванска прозорчета на свакој страни. Под троуглом сваког калкана по један прозор отвара своје циновско око, западни на море, источни на Геранду. Једна фасада куће гледа на пут за Геранду, а друга на пустињу на чијем се крају уздиже Кроазик.

Иза ове мале вароши шири се отворено море. Један поток излази из парка кроз један отвор на зиду поред кога иде пут из Кроазика, пресеца га и губи се у песку или у малом језеру слане воде, које је оивичено дунама, сланим барама и које се створило изливањем морског рукавца. Један пут од неколико хвати, који је начињен у овом пролomu земљишта, води од главног пута у ову кућу. У њу се улази кроз једна широка врата. Двориште је опкољено сељачким зградама доста скромним, то су: коњушница, стаја за кола, кућа за баштована уз коју је двориште за живину са својим припадностима и служи више вратару него господару.

Сивкасти тонови ове куће били су у дивној хармонији са пејзажем над којим се она уздизала. Њен парк је оаза ове пустиње, на чијем улазу путник налази један брежуљак од блата, одакле мотре цариници. Ова кућа без пољског имања, али чије се имање налазило на територији Геранде, има у соланама приход од десет хиљада ливара ренте и остатак у понеким добрима на чврстој земљи. Такав је феуд замка де Туш, коме је револуција одузела његове феудалне приходе.

Данас Туш је пољско добро; али солари га и даље зову *замак*; они би рекли *властелин*, да феуд није био прешао на женску линију. Кад је Фелисита хтела да обнови Туш, она се као велики уметник добро чувала, да ишта измени на овом очај-

ном спољашњем изгледу, који даје овој усамљеној згради изглед тамнице. Само врата на улазу била су улепшана са два стуба од цигле која су држала једну галерију испод које су могла да прођу кола. Двориште је било засађено.

Распоред у приземљу јесте као у већине пољских кућа зиданих пре сто година. Зацело ова је кућа била изграђена на развалинама каквог малог кастела и подигнута је тамо као нека алка која је везивала Кроазик и село Бас са Герандом и која је господарила соланама. Један ходник са стубовима био је направљен на доњем крају степеница. Прво долази једно велико претсобље патосано даскама у коме је Фелисита сместила билијар; затим огроман салон са шест прозора од којих два, пробијена на дну калканског зида, чине врата, кроз која се силази у врт преко дванаестак степеница, и која одговарају у распореду салона вратима од којих једна воде у собу за билијар, а друга у трпезарију.

Кујна, смештена на другом крају, у вези је са трпезаријом преко једне собе за оставу. Степенице деле собу за билијар од кујне, која је имала врата и на ходнику са стубовима, а која је госпођица де Туш одмах затворила, а отворила једна друга према дворишту. Висина спрата, величина соба, допустили су Камилу да покаже племениту простоту у овом приземљу. Она се добро чувала да овде метне неку од скупоцених ствари.

Салон, сав обојен сиво, био је испуњен старим намештајем од махагона и зелене свиле, са завесама на прозорима од просте памучне тканине са једном зеленом бордуром, са два сточића, једним округлим столом у средини, тепихом са великим квадратима; на пространом камину са огромним огледалом један часовник, који је претстављао сунчева кола, између два светњака у стилу Царства. Соба за билијар има завесе од памучне сиве тканине са зеленим бордурама и два дивана.

Намештај трпезарије састоји се из четири велика ормана од махагона, једног стола, дванаест столица од махагона, украшених тканином од кострети, и дивних бакрореза од Одрана урамљених у оквиру од махагона. Са средине таванице спушта се елегантан фењер, какви се налазе на степеницама великих хотела и у њему две лампе. Све таванице од греди које излазе напоље, биле су обојене у боји дрвета. Старе степенице, које су од дрвета са великом оградом, имају од врха до дна зелени тепих.

Први спрат има два апартмана који су одвојени степеницама. Камил је узела за себе онај који гледа на солане, на море, на дуне, и поделила га на један мали салон, једну велику собу за спавање, два кабинета, један за тоалету, други за рад. У другом делу куће, она је нашла од чега да направи два апартмана од којих је сваки имао претсобље и једну собицу. Слуге су имале своје собе на тавану. Два

апартмана за госте имали су пре свега само оно што је најнужније.

Уметничку раскош у којој је она живела у Паризу била је задржала само за свој апартман. Она је хтела да има у овом суморном и тужном стану, пред овим суморним и тужним пејзажем, најфантастичније творевине уметности. Њен мали салон обложен је лепим гобленима, који су оивичени најдивнијим извајаним оквирима. На прозорима се набирају најтеже тканине из старих времена, величанствен брокат са двоструким отсјајем, златним и црвеним, жутим и зеленим, који обилује у снажним борама украшеним краљевским кићанкама, кићанкама достојним највеличанственијег неба у цркви.

Овај салон је испуњен орманом који јој је нашао њен надзорник и који данас вреди седам или осам хиљада франака, столом од абонеса у резбаријама, писаћим столом са хиљадама фијока, у коме су утиснуте арабеске од слонове кости, а донесен из Млетака, једном речју најлепшим готским намештајем. Ту има слика, статуица, свега онога што је један сликар њен пријатељ могао да изабере као најбоље код трговаца реткости, који, у 1818, нису ни слутили какву ће цену имати ова блага доцније. Она је ставила на своје столове јапанске вазе са фантастичним цртежима. Ћилим — персијски — прокријумчарен је преко дуна.

Њена соба је у укусу века Луја XV и то савршене тачности. То је уистину кревет од дрвета у резбаријама, обојен бело, са наслонима на свод изнад којих амори добацују један другом цвеће, испуњеним, покривеним извезеном свилом са небом украшеним са четири ките перја; застори од праве персијске свиле украшени свиленим машлијама, гајтанима и кићанкама; гарнитура за камин са украсима од шљунка и шкољака, часовник од иситњеног злата између две вазе од најбољег плавог севра са постољем од позлаћеног бакра; огледало у оквиру истог стила; сто за тоалету у стилу Помпадуре са чипкама и са огледалом; затим онај намештај у резбаријама, оне фотеље и столице за одмарање, оно мало канабе, сточица за грејање ногу прошивена као душек, параван од лака, завесе од оне исте свиле која се налази и на намештају, постављене ружичастим сатином и набране дебелим гајтанима; теписи из Савонерије¹; једном речју све елегантне, богате, сјајне и fine ствари; међу којима су лепе жене XVIII века проводиле љубав.

Кабинет, потпуно модеран, не слаже се својим дивним намештајем од махагона са стварима из века Луја XV; његова библиотека је пуна; она личи на какав будоар, у њему има диван. Дражесне женске ситнице ту су се нагомилале, оне забавља-

¹ Савонерија, чувена краљевска ткаоница ћилимова, подигнута у XVII столећу на обалама Сене, у непосредној близини Париза. — Прим. прев.

ју око модерним стварима; књиге за белешке, кутије за марамице и за рукавице, шешири за лампу од провидног порцулана, статуете; кинески украси, прибор за писање, један или два албума, притискачи, једном речју небројене ситнице у моди. Радозналци могу овде видети са унезвереним очима пиштоље, наргиле, корбач, љуљашку од мреже, лулу, ловачку пушку, блузу, дувана, једну војничку торбу, ову чудну збирку која слика Фелиситу.

Свака велика душа, кад ту дође, узбудиће се при погледу на нарочите лепоте пејзажа који показује своје саване иза парка, који је последња вегетација на континенту. Ови тужни квадрати слане воде, раздвојени малим белим путањама по којима се шаљају солари обучени сасвим у бело, да стружу и скупљају со и да је међу на гомиле; овај простор изнад кога, због слабих испарења, ни тице не могу да прелете и који угушује исто тако и сваки напор вегетације; ова пешчана поља, где се око може утешити само понеком малом травком, чврстом, отпорном, са ружичастим цветовима, и понеким дивљим каранфилом; ово језеро морске воде, песак и изглед Кроазика, минијатура вароши која се као Млеци подигла на отвореном мору; најзад огроман океан који ивичи гранитске стене својим пенушавим кићанкама и још боље истиче њихове чудне облике, овај приказ уздиже мисао и растужује је у исто време, последица коју ствара, кад се дуго посматра, све што је узвишено, све што

изазива тугу за недокучним, а што се наслућује душом на вртоглавим висинама.

Исто тако ове дивље хармоније одговарају великим умовима и великим боловима. Ова пустиња, пуна необичних појава у којој понекад сунчани зраци, одбијајући се од воде и од песка, поспу белином село Бас, и облију кровове Кроазика просипајући неки оштар сјај, привлачила је Камила читаве дане. Она се ретко окретала прекрасним и свежим пејзажима, према шумицама и расцветаним живим оградама које су обавијале Геранду, као неку невесту, цвећем, тракама, веловима и венцима. Она је тада патила од страшних непојмљивих болова.

Чим Калист угледа како се помаљају ветреушке двају калкана изнад трске штипавице великог пута и повијених глава борова, он осети да је ваздух лакши; Геранда му је изгледала као тамница, његов живот био је у замку де Туш. Ко не би разумео дражи које су се тамо налазиле за једног младог и безазленог човека? Љубав, као љубав херувима, која га је бацила на колена пред једно биће које је постало нешто велико за њега пре него што је било жена, морала је да преживи необјашњив пораз код Фелисите.

Ово осећање, које је више потреба да се воли него љубав, без сумње није измакло страшним анализама Камила Мопена, и отуда, може бити, дошло је њено одбијање, племенитост коју није разумео Калист. Затим ту су утолико више сијала чуда модерне цивили-

лизације, уколико су она одударала од целе Геранде, где је сиромаштво ди Геникових било читав сјај. Ту су се, пред очараним очима овог младог неуго човека, који је познавао само жуковину Бретање и врес Вандеје, развијала париска богатства једног новог света; исто тако он је ту слушао један непознат, звучан језик.

Калист је ту слушао поетичне нагласке најлепше музике, чудне музике XIX века у којој се мелодија и хармонија боре са једнаким снагама, у којој су песма и инструментација доспеле до нечувених савршенстава. Он је ту видео дела најраскошнијег сликарства, сликарства француске школе која је данас наследница школе италијанске, шпањолске и фламанске, где је талент постао тако обична појава, да све очи, сва срца већ уморна од талената, великим крицима зову генија. Он је ту читао она дела од маште, оне чудне творевине модерне књижевности које су учиниле све своје дејство на једно тако ново срце. Најзад наш велики XIX век приказао му се са својим колективним раскошима, својом критиком, својим напорима за обновом у свима правцима, својим огромним тежњама које скоро све имају меру дива који је њихао у својим заставама детињство овога века и певао му химне, које је пратио страшни бас попова. Кад га је Фелисита посветила у све ове величине, које можда не могу видети они који су им дали живота и који су њихови творци, Калист је био задовољно, у замку де Туш, укус за оно

што је чудно, укус тако моћан у његовим годинама, и оно безазлено дивљење, прву љубав младости која се много распаљује критиком.

Природно је да пламен расте. Он је слушао ово лепо париско потсмевање, ову елегантну сатиру која му је открила француски дух и пробудила у њему хиљаде идеја које су се биле успавале слатком чамом живота у породици. За њега је госпођица де Туш била мати његове интелигенције, мати коју је он могао да воли без престопа. Она је била тако добра према њему: жену увек обожава човек коме она улева љубав, чак и онда кад не изгледа да и она воли.

У овом тренутку Фелисита му је давала лекције из музике. За њега ова велика одељења приземља, још пространија због вештог распореда ледине и честара у врту, овај простор за степенице украшен ремек делима талијанског стрпљења, резбаријама у дрвету, венецијанским и флорентинским мозаицима, барелефима од слонове кости, од мермера, реткостима које су наручиле виле средњег века и овај интимни стан тако укусан, тако сладо-страсно уметнички, оживљавала је, и давала му душе, нека светлост, неки дух, неки зрак, сви натприродни, чудни, необјашњиви. Модерни свет са својом поезијом живо је одударало од суморног и патријархалног света у Геранди стављајући оба система један поред другог. Са једне стране хиљаду напора уметности; са друге једноставност дивље Бретање.

Нико сад неће питати зашто је сирото дете, коме су биле досадне, као и његовој мајци, финесе мушице, задрхтало увек кад је улазило у ову кућу, звонило на њој и прелазило преко њеног дворишта. Мора се приметити да ова предосећања не узбуђују зреле људе који су преморени незгодама живота, које више ништа не изненађује и који су спремни на све.

Отварајући врата, Калист чу звуке клавира и помисли да је Камила Мопен у салону; али кад је ушао у салу за билијар, музика није више допирала до његовог ува. Камила је свирала без сумње на малом усправном клавиру, који је дошао из Енглеске и који је донео Конти, а био је смештен у њеном малом салону горе. Пењући се степеницама, где је тешки тепих потпуно угушивао шум његових корака, Калист је ишао све лакше и лакше. Он је осетио нешто нарочито у овој музици. Фелисита је свирала само за себе, она се забављала са самом собом. Уместо да уђе, младић седе на једну готску клупу украшену зеленим велуром, која се налазила дуж одморишта на степеницама под једним прозором уметнички уоквиреним резбаријама у дрвету, које су биле обојене мрком бојом лаковане ораховине.

Ништа тако тајанствено меланхолично као Камилове импровизације: рекли бисте да нека душа пишти *De profundis* Богу са дна гроба. Млади обожавацац познао је у томе молбу љубави у очајању,

нежност бола помиреног са судбином и јецања савладане туге. Камил је развијала, мењала, преимначавала увод каватине *Милост за тебе, милост за мене*, која је скоро цео четврти чин из *Роберта Бавола*. Она запева одједном овај део неким раздирућим гласом и заустави се. Калист уђе и виде разлог овог прекида. Сирота Камила Мопен, лепа Фелисита показа му без кокетерије лице окупано сузама, узме своју марамицу, избриса их и рече му просто.

— Добар дан.

Она је била заносна у својој јутарњој хаљини. Имала је на глави једну од оних мрежица за косу од црвеног сомота, тада у моди, и из које су се измигољиле њене светлוצаве коврџице црне косе. Један огртач, врло кратак, стајао јој је као каква модерна грчка туника, испод које се виделе панталоне од батиста са везеним манжетнама и најлепше турске папучице црвене и златне боје.

— Шта вам је? рече јој Калист.

— Није се вратио, одговори она стојећи поред прозора и гледајући песак, рукав мора и солане.

Овај одговор објашњавао је њену тоалету. Камил је изгледала као да чека Клода Вињона, она је била узнемирена као жена која чини некорисне трошкове. Човек од тридесет година приметио би то. Калист је видео само Камилов бол.

— Ви сте узнемирени? Запита је он.

— Да, одговори она са сетом коју ово дете није могло анализирати.

Калист изиђе живо.

— Па добро, куда ћете?

— Да га тражим, одговори он.

— Драго дете! рече она узимајући га за руку, задржавајући га поред себе и бацајући ми један од њих сузних погледа који су за младе душе најлепша од свих награда. Јесте ли луди? Где ћете га тражити на овој обали?

— Ја ћу га наћи.

— Ваша би мати имала самртнички страх. Уосталом седите ту. Но, ја то хоћу, рече она натежавши га да седне на диван. Не растужујте се због мене. Сузе које гледате јесу оне сузе које нам годе. Ми имамо једну особину, од које људи нимамо немају; да се предамо својој живчаној природи пуштајући осећањима на вољу до крајности. Кад замислимо извесне ситуације и кад им се предамо, ми допремо и до суза, а често и до тешког стања, до нереди. Наше фантазије, нас жена, нису игре ума него срца. Ви сте баш дошли у згодан час, самоћа ми не вреди ништа. Ја нисам луда да верујем да је он желео да посети без мене Кроазик и његове стене; село Бас и његов песак, и слане баруштине. Ја знам да би он употребио на то не један него више дана. Он је хтео да нас остави саме; љубоморан је, или боље рећи глуми љубомору. Ви сте млади, ви сте лепи.

— Зашто ми то нисте рекли? Да ли да више не долазим? упита Калист задржавајући тешко једну

сузу која се котрљала по његовом образу и која је живо дирнула Фелиситу.

— Ви сте анђео! повика она.

Затим она весело запева Матилдино *Остајте у Виљему Телу*, да би сакрила сву озбиљност свог дивног одговора владарке свом поданику.

— Он је хтео, продужи она, да ми тако покаже више љубави него што је он има према мени. Он зна колико му ја желим добра, рече она гледајући Калиста пажљиво; али он можда осећа понижење што налази да је у овоме нижи од мене. Исто тако може бити да нешто сумња на вас и хоће да нас изненади. Али и кад би био крив само зато што је отишао без мене да тражи задовољства у овој дивљој шетњи, што ме није позвао да му правим друштво у његовим излетима и идејама које ће му улили овај приказ и што ми је задао самртне бриге, зар то није доста? Овај велики ум не воли ме више него што ме је волео музичар, човек од духа, војник. Стерн има права: имена означавају нешто; а моје је најдивљији потсмех¹. Ја ћу умрети, а нећу наћи у неком човеку љубави коју ја имам у срцу, ни поезију коју имам у души.

Она остаде неко време са рукама опуштеним, са главом наслоњеном на своје јастуче, очима укоченим од размишљања, упртим на једну ружу свога ћилима.

¹ Беатриса је реч истог корена од кога је и *beatus*, блажен, срећан. — Прим. прев.

Бол виших духова има нечег великог и узвишеног, он открива огромна пространства у души коју мисао посматрачева још шири. Ове душе имају преимућства која имају и краљевства, чије су радости и жалости у тесној вези са целим народом, те погађају због тога читав један свет.

— Зашто сте ме...? рече Калист, који не могаде да доврши.

Лепа рука Камила Мопена била се спустила сва у ватри на његову и била га речито прекинула.

— Природа је променила због мене своје законе тиме што ми је поклонила још пет или шест година младости. Ја сам вас одбила из себичности. Раније или доцније године би нас раздвојиле. Ја имам тринаест година више него он, то је већ доста.

— Ви ћете бити и у шездесетој лепи! повика витешки Калист.

— Нека вас Бог услиши! одговори она смешећи се. Уосталом, драго дете, ја хоћу да га волим. Упркос његовој неосетљивости, његовом недостатку маште, његовој млитавој безбрижности и зависти која га раздире, ја верујем да има величине под тим дроњцима, ја се надам да ћу потрести ово срце, да ћу га спасти од њега самога и да ћу га везати за себе. Авај! ја имам дух који види, а срце слепо.

Она је била страшна у јасности о самој себи. Она је патила и анализирала своју патњу, као што су

Кивие и Дипитрен објашњавали својим пријатељима фатални ток њихове болести и напредак који је чинила у њима смрт. Камил Мопен се разумела у страстима исто тако добро као што су се ова два научника разумела у анатомији.

— Ја сам дошла овде да бих га добро оценила, њему је већ досадно. Париз му недостаје, ја сам му то рекла: он има носталгију критике, он овде нема ни писца да очерупа, ни систем да буши, ни песника да баци у очајање, и не усуђује се да се овде пода каквом разврату у чије крило би могао да спусти терет својих мисли. Авај, моја љубав није доста права, може бити, да би му одморила мозак. Најзад ја га не заносим! Опијте се ове вечери њиме, ја ћу рећи да сам болесна и остаћу у својој соби, знаћу да ли се нимало не варам.

Калист поцрвене као трешња, од браде до чела, и његове се уши оивичише црвенилом.

— Боже мој, повика она, и ја, и не мислећи, кварим твоју девичанску чедност. Опрости ми, Калисте. Кад ти будеш заволео, знаћеш да је човек способан да запали Сену да би учинио најмање задовољство љубљеном предмету, како кажу врачаре.

Она поћута мало.

— Има поноситих и доследних природа које у једном извесном добу узвикну: „Кад бих се ја поново родила, ја бих била иста таква!” Ја која мислим да нисам слаба, узвикујем: „Ја бих била жена као ваша мати, Калисте.” Имати једног Калиста,

каква срећа! Кад бих за мужа имала и најглупљег човека, била бих жена понизна и послушна. А међутим ја не чиним грешке према друштву, ја сам само неправедна према себи. Авај! драго дете, жена не може ни сада да се креће сама у друштву, исто као што не би могла кад би била у оном стању које зовемо примитивно. Љубави које нису у хармонији са социјалним или природним законима, љубави најзад које нису обавезне, клоне се нас. Кад мора да се пати, онда нека човек бар буде користан. Шта ме се тичу деца мојих рођака Фокомба, који нису више Фокомби, које нисам видела већ двадесет година и које су се уосталом удале за трговце. Ви сте син који ме није стајао материнских мука, ја ћу вам оставити своје имање, и ви ћете бити, бар са те стране, срећни са мном, драго благо лепоте, љупкости, које ништа не треба да измени ни да ослаби.

После ових речи које су дошле из дубоког гласа, она спусти своје лепе очне капке да се не би читало у њеним очима.

— Ви од мене нисте ништа хтели, рече Калист, ја бих ваше имање вратио вашим наследницима.

— Дете, рече Камил звуком дубоког гласа пуштајући да теку сузе по њеним образима. Зар ме ништа неће спасти од мене саме?

— Ви сте имали нешто да ми испричате и неко писмо да ми..., рече племенито дете да би је одвојило од ових брига.

Али он не доврши, она му прекиде реч:

— Имате право, треба бити поштена девојка пре свега. Јуче је било и сувише доцкан; али изгледа да да ћемо данас имати доста времена, рече она једним тоном у исто време шаљивим и горким. Да бих испунила своје обећање, хоћу да се наместим тако да могу да гледам на пут који води ка стрмој обали.

Калист јој намести у томе правцу једну велику готску фотељу и отвори крило на великом прозору. Камил Мопен, која је имала исти оријенталски укус који и славни писац њеног пола, оде да узме дивне персијске наргиле, које јој је био дао један амбасадор; напуни огњиште миришљавим травама, очисти малу сисаљку, намириса цев од пера коју увуче у њега и којом се увек служила само једанпут, запали жуте листове, намести дуги суд са глеђосаним плавим и позлаћеним вратом ове лепе справе за уживање на неколико корака од себе и зазвони да тражи чај.

— Ако хоћете цигарета?... Ах! ја увек заборављам да ви не пушите. Чистота као ваша тако је ретка! Изгледа ми да је потребна рука једне Еве која је изишла из руку Божјих, па да може да милује fine и меке маље на вашим образима.

Калист поцрвене и спусти се на једну столицу без наслона, он не виде дубоко узбуђење од кога Камил поцрвене.

— Личност од које сам добила ово писмо јуче, и која ће, може бити, сутра овде бити, јесте маркиза де Рошфид, рече Фелисита. Пошто је био удао своју старију кћер за једног великог португалског властелина, који је био стално настањен у Француској, стари Рошфид, чија кућа није исто толико стара као ваша, хтео је да ороди свога сина са високим племством, да би могао да му стекне перско достојанство које он за себе лично није могао да добије. Грофица де Монкорне упути га у округ Орн, на госпођицу Беатрису-Максимилиену-Розу де Кастеран, млађу кћер маркиза де Кастеран, који је хтео да уда своје две кћери без мираза, да би сачувао сву своју имовину грофу де Кастеран, своме сину.

Кастерани су, по ономе што изгледа, од Адамовог ребра. Беатриса, рођена и васпитана у замку де Кастеран, имала је тада —свадба је била у 1828 — дваестак година. Она је била запажена по ономе што ви провинцијалци зовете оригиналношћу и што је просто само надмоћност у идејама, одушевљење, једно осећање за лепо, известан занос за уметничка дела. Верујте што вам каже једна сирота жена, која се била предала својим жељама, нема ничег опаснијег за једну жену; идући за њима, човек доспе тамо где сада видите мене и где је доспела маркиза... у поноре. Једино људи имају штап којим се одржавају дуж ових провалија, снагу која нама недостаје и која прави од нас чудо-

вишта кад је имамо. Њена старатајка, удова де Кастеран, волела је што се она удала за човека од кога је морала бити виша по племству и по идејама. Рошфиди су изврсно свршили ствар, Беатриса се могла само похвалити њима, као год што су Рошфиди морали бити задовољни са породицом де Кастеран, која, у сродству са Вернејима, д'Езгрињонима, Троавилима, доби перско достојанство за свога зета у оној последњој великој гомили перова, које је наименовао Шарл, а што је јулска револуција поништила. Рошфид је био доста глуп; па ипак, почео је с тим, што је добио сина; и како је он самим собом врло много досадио својој жени, она га је ускоро била сита.

Први дани брака су камен спотицања и за ситне духове и за велике љубави. Глуп какав је био, Рошфид је сматрао да је незнање његове жене хладноћа, он је убројао Беатрису међу жене лимфатичне и хладне; она је плава; и мислећи тако, он је остао потпуно спокојан, живео као момак и рачунао на маркизину тобожњу хладноћу, на њену гордост, на њен понос, на њен начин узвишеног живота, који ограђује једну жену у Паризу са хиљаду брана. Ви ћете знати то што ја хоћу да кажем кад будете видели овај град. Они који су хтели да се користе његовом безбрижном мирноћом говорили су му: ви сте врло срећни; ви имате хладну жену, која има страсти главе; она је задовољна тиме што сија; њени укуси су чисто умет-

нички; њена љубомора и њене жеље биће задовољени ако она себи створи један салон, где ће она скупити све лепе духове; она ће правити разврат у музици, оргије у литератури. И муж се ухвати у ове шале, помоћу којих се у Паризу вуку за нос будале. Међутим Рошфид није био обична будала, он има таштине и охолости, толико колико и какав човек од духа, са том разликом, што се људи од духа размећу скромношћу и праве се мачке, они вам се умиљавају, да бисте их миловали; међутим Рошфид је имао пуно самољубља црвеног и свежег, које се дивило самом себи јавно и смеши се увек. Његова сујета ваљала се по штали и хранила се с великом буком у јаслима, вукући отуда своју храну. Он има оне мане које познају само људи који могу да суде о њима у интимности и које избијају само у сенци и тајности приватног живота, док у друштву и за друштво човек изгледа диван; Рошфид је морао да буде неиздржљив, чим би помислио да му прети опасност за његово огњиште, јер он има ону подозриву ситничарску љубомору, бруталну кад је нешто изненади, лабаву шест месеци, а седмог убитачну. Он је мислио да вара своју жену, а у ствари он се ње бојао, а то су два разлога за тиранију онога дана кад он буде приметио да се маркиза из милосрђа показује равнодушна према његовом неверству. Ја вам анализирам његов карактер, да бих објаснила понашање Беатрисе. Маркиза је осећала према мени најживље

дивљење; али од дивљења до љубоморе има само један корак. Ја имам један од најпознатијих салона у Паризу. Она је желела да створи и она такав један и трудила се да ми узме моје госте. Ја не умем да сачувам оне који хоће да ме напусте. Она је имала људе који су пријатељи целог света из беспослице, чији је циљ да изиђу из једног салона чим су у њега ушли, али она није имала времена да учврсти једно друштво. У ово време мислила сам да је раздире жеља ма за каквом славом. Па ипак, она је имала величину душе, краљевску гордост, идеје, чудну лакоћу да све схвати и разуме; она ће говорити о метафизици и музици, теологији и сликарству. Ви ћете видети да је и сад, као жена, онаква каква је била и кад се удала; али има код ње и мало извештачености: она и сувише изгледа да зна тешке ствари, кинески или јеврејски, да погађа јероглифе или да може да објасни папирусе који обавијају мумије. Беатриса је једна од оних плавуша, поред којих би плава Ева изгледала црнкиња. Она је нежна и танка као воштана свећа и бела као хлеб за причешће; има лице дугачко и узано, тен доста променљив, данас боје паргара, сутра сиво мрк и присут по кожи хиљадама тачака, као да крв доноси собом прашину за време ноћи; њено чело је узвишено, али мало сувише смело; њене зенице су зелене боје бледога мора и пливају по белини под слабирм обрвама, под леним очним капцима. Она има често очи окружене модрим колу-

тима. Њен нос, који описује четвртину круга, стегнут је ноздрвама и пун оштрине, али дрзак. Она има аустријска уста, горња усна је јача од доње, која пада са неком извесном презривошћу. Њени бледи образи обоје се само врло живим узбуђењем. Њена брада је доста пуна; ни моја није ситна, и може бити да ја грешим кад вам кажем да су жене са пуном брадом те које траже много у љубави. Она има најлепши стас који сам ја видела, леђа светлוצаве белине, некада врло равна, а која су се сад, кажу, развила, попунила; али горњи део тела није био тако срећан као рамена; мишице су остале мршаве. Она има уосталом држање и манире слободне; они накнађују оно што може да има од недостатака и ванредно рељефно истичу њене лепоте. Природа јој је дала овај изглед принцезе, који се не стиче, који јој приличи и одаје одмах племениту жену, који је уосталом у хармонији са slabим бедрима, али најфинијих облика, са најлепшом ногом на свету, са оном бујном косом анђела, коју је четкица Жиродеа толико сликала, а која личи на таласе светлости. Иако није беспрекорно лепа и умиљата, она може да учини, кад хоће, утиске који се не могу избрисати. Она само треба да се обуче у кадифу вишњеве боје, са наборима од чипака, да се закити црвеним ружама у косу, она је божанствена. Кад би она могла, ма каквим случајем, да носи костим из времена кад су жене имале блузе на струк припијене, тракама утегнуте тако да

се извијају танке и fine из обилне ширине брокатских сукања са укусним и моћним борама, кад су носиле оковратник са облим наборима и увлачиле своје руке у широко отворене рукаве са тешким чипкама из којих је рука провиривала као прашници из чашице цвета и када су намештале хиљаду коврца своје косе иза витице оплетене украсима од драгог камења, Беатриса би се са успехом борила противу оних идеалних лепотица које би биле овако обучене.

Фелисита је показала Калисту једну лепу копију слике од Миериса, где се видела једна жена у белом атласу, како стоји држећи један лист и пева са неким брабантским господином, док један Црнац сипа старога шпањолског вина у чашу са постољем и док једна стара настојница ређа бесквите.

— Плавуше, додаде она, имају над нама, смеђим женама, преимућство неке драгоцене разноврсности: има сто начина да жена буде плава, а само један да буде смеђа. Плавуше су више жене него ми; ми сувише лично на људе, ми, смеђе Францускиње. Па добро, рече она, да ли се нећете заљубити у Беатрису по портрету који сам ја описала, потпуно као не знам који оно принц из *Хиљаду и један дан*? Ти би ипак и сувише задоцнило, сирото дете. Али утеши се. Ту ће кости припасти ма коме.

Ове су речи биле намерно речене. Дивљење које се оцртавало на лицу младога човека изазвала је

више слика неголи сликар чија је намера промашила циљ.

— Иако је плавуша, настави она, Беатриса нема финоћу своје боје; она има строгост у линијама, она је елегантна и крута; њено лице је хладног цртежа и рекло би се да она у својој души има јужњачких жестина. То је анђео који букти и суши се. Најзад њене очи су жедне. Лепша је кад се гледа право у лице; с профила њено лице изгледа као да је стиснуто између двојих врата. Видећете да ли сам се преварила.

Ево шта нас је учинило интимним пријатељицама. За три године, од 1828 до 1831, Беатриса, која је уживала у последњим светковинама Ресторације, пролазила кроз салоне, ишла у двор, красила костимиране балове бурбонске палате, сундирала је о људима, стварима, догађајима и животу са читаве висине своје мисли. Њен је дух био заузет. Овај први тренутак заноса, који је у њој изазвао свет, спречио је њено срце да се пробуди, а оно је било још умртвљено првим недаћама брака: дете, порођај и оне ситне бриге материнства, које ја не волим нимало. Ја по томе нисам никако жена. Децу никако не подносим, она задају хиљаду брига и сталних узнемирења. Ја мислим да је једна од великих користи модерног друштва, а којих нас је онај лицемер Жан-Жак лишио, била та, што нам је дало слободу да будемо или да не будемо мајке. Ако ја нисам једина која тако мисли, ја сам једина

која то каже. Беатриса је отишла, од 1830 до 1831, да проведе време метежа на имању свога мужа, где јој је било досадно као каквом свецу у ћелији у рају. По свом повратку у Париз, маркиза је мислила, може бити с правом, да се револуција, по изгледу чисто политичка у очима извесних људи, претварала у моралну револуцију. Пошто друштво коме је она припадала није могло поново да се створи за време неочекиваног петнаестогодишњег триумфа Ресторације, оно се распало под ударцима машине за разбијање зидова коју је покренула буржоазија. Ону велику реч господина Ленеа: „Краљеви одлазе!” она је била чула.

Ово мишљење, ја верујем, није било без утицаја на њено понашање. Она је интелектуално учествовала у новим доктринама, које су се ројиле за три године, после јулске револуције, као мушице на сунцу, и које су упропастиле више женских глава; али као сви племићи, иако је налазила да су ове новине узвишене, она је хтела да спасе племство. Како је видела да нема више места за лична преимућства и да високо племство почиње нему опозицију, какву је некада водило и према Наполеону, што је била његова једина улога под утицајем збивања и догађаја, али што је у једној моралној епоси значило што и повлачење, она је више волела срећу него овај неми отпор. Кад смо мало били одахнули, маркиза нађе код мене човека са којим сам ја мислила да ћу свршити свој

живот, Бенара Контија, великог композитора, на-
литанског порекла, али рођеног у Марсељу.

Конти има много духа, има талента као ком-
позитор, ма да не може никако да доспе у први
ред. Да није Мајербера и Росинија, њега би може
бити сматрали за генијалног човека. Он има над
њима једно преимућство, он је у вокалној музици
оно што је Паганини на виолини, Лист на клавиру,
Таљони у игри, и оно што је био чувени Гара, на
кога он може бити потсећа оне који су га чули.
То није глас, пријатељу, то је душа. Кад је ова пе-
сма у складу са каквим идејама, са оним располо-
жењима тешким за разумевање, у којима се поне-
кад налази каква жена, она је изгубљена ако чује
Бенара. Маркиза је осетила за њега најлуђу страст,
и отела ми га. Подвиг је бескрајно био паланачки,
али рат је био поштен. Она је задобила моје по-
штовање и моје пријатељство због начина на који
се у томе понашала према мени. Ја сам јој изгле-
дала као жена која ће бранити своје добро, она
није знала да је за мене најсмешнија ствар на све-
ту у овом положају баш предмет борбе. Она дође
код мене. Ова тако поносита жена била је толико
занесена, да ми је испричала своју тајну и учинила
ме неограниченим господарем своје судбине. Била
је дивна: остала је жена и маркиза у мојим очима.

Рећу ћу вам, пријатељу, да су жене понекад
рђаве; али оне имају тајних величина које људи
неће никад знати да процене. Најзад, пошто ја могу

да начиним свој тестамент жене која се налази на
ивици старости која ме очекује, рећи ћу вам да сам
ја била верна Контију, и да бих му таква била до
смрти, иако сам га међутим познавала. Он је красна
природа на изглед, а мрска у основи. Он је шарла-
тан у стварима срца. Има људи, као Натан, о који-
ма сам вам већ говорила, који су шарлатани по
спољашности, али искрени. Ови људи лажу себе
саме. Кад се попну на своје гигаље, они верују да
су на својим ногама и жонглирају са неком врстом
невиности; њихова таштина им је у крви; они су
рођени комедијаши, хвалише, чудни по облику као
каква кинеска ваза; они ће се може бити смејати
само себи. Њихово самољубље је уосталом племе-
нито, и, као сјај Миратовог краљевског одела, оно
привлачи опасност.

Али Контијеву подлост моћи ће да упозна са-
мо његова љубазница. Он има у својој уметности
чувену талијанску љубомору, која је навела Кар-
лона да убије Пиолу, која је донела Паезиелу удар
стилета. Ова страшна завист сакрива се под нај-
љупкијим другарством. Конти у овоме пороку није
имао храбрости, он се смешио Мајерберу и ласкао
му онда кад је желео да га раскине. Он осећа своју
слабост, а себи даје изглед снаге; затим он има
таштину, која га нагони да глуми осећања која су
врло далеко од његовог срца. Он се претстављао
као уметник који добија инспирације са неба. За
њега уметност је нешто свето и освештано. Он је

занесењак; кад се руга монденима, он је узвишен, он има речитост која изгледа да полази из дубоког убеђења. Он је видовит, демон, бог, анђео. Најзад, иако то сад знате, Калисте, ипак ће вас он обманути. Овај човек јужњак, овај ватрени уметник хладан је као уже на бунару.

Кад га слушате: уметник је мисионар, уметност је религија, која има своје свештенике и мора да има и своје велике мученике. Кад Ђенаро само почне да говори, он дотера до најбешњег патоса какав је икад немачки професор филозофије про-суо својим слушаоцима. Ви се дивите његовим убеђењима, он не верује ни у шта. Док вас уздиже на небо песмом која изгледа неки тајанствени флуид и која просипа љубав, он баца на вас усхићен поглед; али он пази на ваше дивљење и пита се: „Да ли сам ја збиља бог за њих?” У истом тренутку понекад он говори у себи: „Јео сам сувише макарона.” Ви мислите да вас он воли, а он вас мрзи и ви не знате зашто; али ја сам то знала, ја: сигурно је видео какву жену, њу заволео пустом жељом, вређао мене неком лажном љубављу, лицемерним миловањем, и тако сам скупо плаћала његову усиљену верност.

Најзад, он никад није сит пљескања; мајмунише све и игра се свачим; он глуми радост тако добро као и бол; али одлично успева. Он се допада, људи га воле, диве му се кад он то хоће. Ја сам га оставила, пунога мржње на свој глас; он њему

дугује више успеха него свем таленту композитора; а он више воли да буде генијалан човек као Росини неголи уметник-певач као Рубини. Ја сам била учинила грешку што сам се везала за њега, била сам се помирила с тим да служим овом идолу до краја. Конти је, као многи уметници, лаком; он воли своје угодности, своја уживања; кокетан је, дотеран, лепо обучен; па добро, ја сам ласкала свима његовим страстима, волела сам ову слабу и подмуклу природу. Свет ми је завидео, а ја сам се смешила, каткад са презиром. Ценила сам његову смелост; он је био храбар, а храброст је, каже се, једина врлина у којој нема лицемерства. Приликом једног путовања ја сам га видела на делу: он је стављао на коцку живот, који је волео; али чудна ствар, у Паризу, ја сам га видела да чини оно што ја називам кукавичлук мисли. Пријатељу, ја сам знала све ове ствари. Ја сам казала јадној маркизи:

— Ви не знате у какву провалију пружате ногу. Ви сте Персеј једне сироте Андромеде, ви ме ослобађате са моје стене. Ако вас он воли, утолико боље! али ја у то сумњам, он воли само себе.

„Ђенаро је био на седмом небу охолости. Ја нисам била маркиза, нисам рођена Кастеран и заборавио ме је за један дан. Уживала сам у дивљем задовољству да допрем до дна ове природе. Како сам знала шта ће бити, ја сам хтела да посматрам Контијева извијања. Сирото моје дете, ја сам видела за недељу дана гнусобе осећања и срамна

претварања. Нећу вам ништа о томе причати, ви ћете видети тога човека овде. Само, како он зна да га ја познајем, он ме данас мрзи. Ако би он могао да ми забоду нож у срце без опасности за себе, ја не бих постојала ни два секунда.

„Ја нисам никада рекла ниједну реч Беатрисе. Последња и стална Бенарова увреда јесте што верује да сам ја способна да кажем маркизи своје тужно сазнање. Он је стално забринут, замишљен; јер он не верује ни у чија добра осећања. Он игра још преда мном улогу човека који је несрећан што ме је напустио. Ви ћете наћи код њега најтоплије срдечности; он је умиљат, он има нечег витешког. За њега је свака жена мадона. Човек треба дуго да живи са њим, да би познао тајну ове лажне добродушности и открио невидљиви стилет његових превара. Његов убедљиви изглед преварио би Бога. Стога ће вас он обрлатити својим умиљатим манирима; и ви нећете никад наслутити дубоку и брзу рачуницу његових интимних мисли.

„Оставимо га. Ја сам постала толико равнодушна да сам их примала код себе. Ова околност чини, да најоштроумнији свет, париски свет, није знао ништа за ову сплетку. Ма да је Бенаро био опијен охолошћу, њему је било потребно да глуми пред Беатрисом: он је био дволичност за дивљење. Он ме је изненадио; ја сам очекивала да ће он захтевати да се од тога направи галама. Маркиза је била та која се компромитовала после једне го-

дине среће, која је била изложена свима променама, свима случајевима париског живота.

„Она није била видела Бенара већ неколико дана, а ја сам је позвала на вечеру и требало је да она дође увече. Рошфид није сумњао ни у шта; али Беатриса је познавала свога мужа тако добро, да би више волела, често ми је говорила, највећу беду него живот који би је очекивао поред овога човека, у случају кад би он имао права да је презире или да је мучи. Ја сам била изабрала дан кад је наша пријатељица грофица де Монкорне имала соаре. Кад је видела да је њен муж добио кафу, Беатриса је напустила салон, да би отишла да се обуче, ма да она није никад почињала своје облачење тако рано.

„— Ваш фризер није дошао, примети јој Рошфид, кад је сазнао зашто се његова жена повлачи.

„— Тереза ће ме очешљати, одговори она.

— Па куда ћете ви? Нећете ваљда код госпође де Монкорне у осам сати.

— Не, рече она; али ја ћу ићи да слушам први чин у Италијанској опери.

„Истражни судија у Волтерову *Хирону* јесте нем човек у поређењу са беспосленим мужевима. Беатриса је побегла да је он не би даље испитивао и није била чула свога мужа, који јој је одговорио:

„— Па добро, ићи ћемо заједно.

„То није било никакво лукавство с његове стране; није имао никаквог разлога да сумња у своју

жену, она је имала толике слободе! Он се трудио да јој не смета ни у чему, у томе је показивао самољубље. Понашање Беатрисино није давало уосталом ни најмање повода и најстрожој критици. Маркиз је рачунао да оде не знам где, код своје драгачине може бити! Он се био обукао пре вечере, имао је само да узме своје рукавице и свој шешир кад је чуо да се заустављају кола његове жене у дво-ришту под стрехом над спољним степеницама. Он оде код ње и нађе је спремну, али врло изненађену што га види.

„— Куда ћете ви? запита га она.

„— Зар вам већ нисам рекао да ћу вас отпра-тити у Италијанску оперу?

„Маркиза савлада спољне знаке жестоке љути-не, али се њени образи обојише тако живим руме-нилом, као да се била наруменила.

„— Па добро, хајдемо, рече она.

Рошфид је пратио, не обраћајући пажњу на уз-буђење у гласу своје жене, коју је раздирала пот-пуно сакривена љутина.

„— У Италијанску оперу рече муж.

„— Не! повика Беатриса, код госпођице де Туш. Имам нешто да јој кажем, одговори она кад су врата била затворена.

„Кола пођоше.

„— Али ако хоћете, одговори Беатриса, ја ћу вас одвести до Италијанске опере, па ћу после ићи код ње.

„— Не, одговори маркиз, ако ви имате само не-колико речи да јој кажете, ја ћу вас чекати у ко-лима; тек је седам и по часова.

„Да је Беатриса била рекла своме мужу: „Идите у Италијанску оперу и оставите ме на миру!” он би спокојно послушао. Као свака жена од духа, она се бојала да не изазове његову сумњу, јер се осе-ћала кривом и зато се помирила са судбином. Кад је хтела да напусти Италијанску оперу да би дошла код мене, њен је муж пратио. Она је ушла црвена од љутине и нестрпљења. Пришла је мени и шапну-ла ми са изразом најмирнијим на свету:

„— Драга моја Фелисита, хоћу да отпутујем сутра увече са Контијом у Италију, замолите га да се припреми и да буде са колима и пасошем овде.

„Отишла је са мужем. Јакe страсти хоће своју слободу по сваку цену. Беатриса је патила годину дана због препрека и ретких састанака. Она се сматрала као сједињена са Ђенаром. Према томе ништа ме није изненадило. На њеном месту, са сво-јим карактером учинила бих исто то. Она се реши-ла на овај скандал кад је видела да јој муж смета на најневинији начин. Она је претекла несрећу ве-ћом несрећом. Конти је био толико срећан, да ме је то тешко ожалостило, једино је његова сујета била у питању.

„— То значи бити вољен, то! говорио ми је у свом одушевљењу. Колико би се жена решило на то да тако изгуби свој живот, своје имање, свој до-бар глас.

„— Да, она вас воли, рекла сам му, али ви њу не волите!

„Разбеснео се и направио ми читав лом: говорио је дуго и бучно, свађао се са мнош, сликао ми своју љубав говорећи да није никада мислио да ће моћи толико да воли. Ја сам била хладна и позајмила сам му толико новаца, колико би му могло бити потребно за овај пут на који полази изненада. Беатриса је оставила Рошфиду једно писмо и отпутовала сутрадан увече за Италију. Она је тамо остала две године; више пута ми је писала, њена писма су пуна заносног пријатељства; сирото дете привезало се за мене као за једину жену која је разуме. Она ме обожава, каже она. Потреба за новцем учинила је да Ђенаро компонује једну оперу, он који у Италији није нашао новчане изворе, какве имају композитори у Паризу. Ево Беатрисиног писма, ви ћете моћи сада да га разумете, ако се у вашим годинама већ могу да анализују ствари срца,” рече она пружајући му писмо.

У овом тренутку, уђе Клод Вињон. Ова изненадна појава учини да за тренутак Калист и Фелисита заћуте, она због изненађења, он због неодређеног немира. Велико, високо и широко чело овога младог човека, ћелавог у тридесет седмој години изгледало је замрачено облацима. Његова чврста и разборита уста изражавала су неку хладну иронију. Клод Вињон је достојанствен, упркос раном опа-

дању једнога лица које је било некада тако дивно, а сада постало модно.

Између осамнаесте и двадесет пете године он је скоро личио на божанског Рафаела; али његов нос, ова црта људског лица која се највише мења, био се срезао у шиљак; али његова се физиономија сталожила, тако рећи под загонетним притиском, црте су добиле пуноћу неке рђаве боје, на уморном телу било је највише оловних тонова, иако нико не зна од чега је умор овога младога човека, који је може бити остарео због горке самоће и због претераног разумевања свега. Он испитује мисли других без циља и система, пијук његове критике увек руши а не ствара ништа. Према томе, његов умор је умор надничара, а не неимара.

Његове бледоплаве очи, које су некада сијале, биле су обавијене непознатим бригама или помрачене сетном жалошћу. Неумереност се осенчила испод обрва црнкастом бојом. Слепоочнице су изгубиле свежину. Брада, неупоредива у отмености, удвостручила се и изгубила финоћу. Његов глас, иначе мало звучан, ослабио је; иако се није био ни угасио ни промукао, он се налази између промуклости и гашења. Мирноћа ове лепе главе, укоченост овог погледа скривају неку неодлучност, слабост коју одаје један осмејак духовит и подругљив. Ова слабост смета делању, а не мисли: има трагова енциклопедијскога разумевања на овоме челу, у гримасама овога лица детињастог и узвишеног у исто време.

Има једна ситница која може да објасни чудновате поступке у карактеру. Овај човек је високог стаса, лако погрбљен већ, као сви они који носе свет идеја. Никад се ова велика и дуга тела нису истицала непрекидном енергијом ни стваралачком активношћу. Карло Велики, Нарзес, Велизар и Константин јесу у томе изузеци, који се прекомерно истичу. Свакако Клод Вињон остаје загонетка. Пре свега он је врло прост и врло фини у исто време. Иако он пада врло лако као куртизана у претераности, његова мисао остаје непромењива. Ова интелигенција, која може да критикује уметност, науку, литературу, политику, невешта је да управља спољним животом. Клод себе посматра у ширини свога интелектуалног краљевства и занемарује се са диогенском безбрижношћу. Задовољан што све проникне, што све разуме, он презире стварност; али, како се увек зарази сумњом чим се тиче стварања, он само види препоне, а не ужива у лепоти, и како увек само испитује средства, он седи скрштених руку без резултата. То је Турчин интелигенције, кога је успавало размишљање. Критика је његов опијум, а његов харем написаних књига довео га је дотле да се гнуша сваког рада.

Равнодушан на најмање као и на највеће ствари, он је приморан самом тежином своје главе да пада у претераности, да би се бар тиме одрекао за неколико тренутака фаталне моћи своје свемоћне анализе. Он је сувише изразио наличје свога генија

и ви можете сада да схватите шта је све Камил Мопен покушавала да га окрене лицу. Овај посао био је примамљив. Клод Вињон је мислио да је исто тако велики политичар као и велики писац; али овај необјављени Макиавели смеје се амбициозним људима у самом себи, он зна све оно шта може, он несвесно одмерава своју будућност својим способностима, он себе сматра великим, посматра препреке, прозире глупост скоројевића, плаши се или се гнуша и пушта време да пролази, а не почиње да ради. Као Етјен Лусто фељтониста, као Натан славни драмски писац, као Блонде, један други новинар, и он је из грађанског staleжа одакле је и већина великих писаца.

— Како сте ви дошли? рече му госпођица де Туш поцрвеневши од среће или изненађења.

— Кроз врата, рече суво Клод Вињон.

— Али, повика она слежући раменима, ја знам добро да ви нисте човек који улази кроз прозор...

— Пењање кроз прозор је нека врста почести за жене које су вољене.

— Доста, рече Фелисита.

— Ја вам сметам, упита Клод Вињон.

— Господине, рече наивно Калист, ово писмо...

— Сачувајте га, ја не тражим ништа; у нашим годинама, такве су ствари појмљиве, рече он са подругливим изразом, прекидајући Калиста.

— Али, господине, ... рече Калист увређен.

— Смирите се, младићу, ја осећањима праштам и сувише.

— Драги мој Калисте... рече Камил покушавајући да говори.

— Драги? рече Вињон, који је прекиде.

— Клод се шали, рече Камил настављајући да говори Калисту; он је неправедан према вама, који се не разумете у париским мистификацијама.

— Нисам знао да умем да се шалим, додаде Вињон озбиљним изразом.

— Којим сте путем ви дошли? Ево два сата како не престајем да гледам пут Кроазика.

— Нисте гледали увек, одговори Вињон.

— Неподносиви сте са својим потсмевањем.

— Зар се ја потсмевам?

Калист се диже.

— Вама није тако рђаво овде да морате ићи, рече му Вињон.

— Напротив, рече жустри младић, коме Камил Мопен пружи своју руку, коју он пољуби уместо да је стегне, спуштајући на њу једну врелу сузу.

— Хтео бих да будем овај мали младић, рече критичар седајући и узимајући крај од наргиле. Ала ће тај волети.

— И сувише, јер тада неће бити вољен, рече госпођица де Туш. Госпођа де Рошфид доћи ће овде.

— Добро, рече Клод. Са Контијем?

— Она ће овде остати сама, али он ће је допратити.

— Посвађали су се?

— Не.

— Свирајте ми једну Бетовенову сонату, ја не познајем ништа од музике коју је он написао за клавир.

Клод напуни турским дуваном огњиште наргиле, посматрајући Камила много више него што би она то мислила; једна страшна мисао га је обузимала, он је мислио да га је преварила једна искрена жена. Ово стање било је ново.

Одлазећи, Калист више није мислио на Беатрису де Рошфид, ни на њено писмо; он је био бесан на Клода Вињона, он се љутио на оно што је он сматрао за грубост, жалио је сироту Фелиситу. Како ова узвишена жена може да воли човека који је не обожава на коленима, који не верује у њен поглед или у њен осмејак? Пошто му је било допуштено да буде сведок бола који је Фелисита осетила од чекања и како је видео колико она окреће главу Кроазику, он је био осетио жељу да смрви ову бледу и хладну авет, не знајући, како му је то била рекла Фелисита, за мистификације мисли којима се одликују ругала штампе. За њега љубав је била људска религија. Кад га је видела у дворишту, његова мати није могла да задржи један узвик радости, а истог часа стара госпођица ди Геник дуну у пиштаљку да би дозвољала Мариоту.

— Мариота, ево детета, спреми гречу.

— Видела сам га, госпођице, одговори куварица.

Мати, мало узнемирена због туге која се видела на Калистовом челу, и не слутећи да је њу изазвао Вињонов тобоже зао поступак према Фелисити, започе да везе. Стара тетка узе своје плетиво. Барон даде своме сину своју фотељу и прошета по дворани да би размрдао ноге, пре него што би отишао у башту да прошета. Никад фламанска или холандска слика није претставила домаћи живот тако мрким тоном, украшен лицима тако хармонично љупким. Овај лепа и ово двоје старих у овој античкој дворани изражавали су најдирљивију домаћу хармонију. Фани је тако хтела да разговара са Калистом, али је он био извукао из џепа оно Беатрисино писмо, које ће можда разорити сву срећу у којој је живела ова племенита породица. Развијајући га, жива Калистова машта виде маркизу обучену онако како му је то Камил Мопен била фантастично описала.

БЕАТРИСИНО ПИСМО ФЕЛИСИТИ

Бенова 2. јула

„Ја вам нисам писала још од нашег бављења у Флоренцији, драга пријатељице, али Млеци и Рим били су ми одузели време, а, ви то знате, срећа заузима доста места у животу. Не треба да бројимо писма ни ја ни ви. Ја сам мало уморна. Хтела сам све да видим, а кад човек нема душу која се лако засити, понављање уживања умара. Наш пријатељ имао

је лепих успеха у Скали, у Феничеу и ових последњих дана у Сан-Карлу. Три италијанске опере за две године! нећете рећи, да га је љубав олењила. Свуд смо били изванредно примљени, али ја бих више волела тишину и самоћу. Зар није то једини начин живота за жену која се налази у сукобу са друштвом? Ја сам мислила да је тако. Љубав, драга моја, јесте господар који много више тражи него брак; али тако је слатко покоравати јој се. Пошто сам од љубави направила цео свој живот, ја се нисам надала да ћу поново морати да уђем у друштво, макар и на часак, и пажња коју су ми ту указивали значила је за мене увреду. Ја ту нисам била једнака са највишим женама. Уколико су ми више указивали поштовање, утолико су више указивали на мој нижи положај. Бенаро није разумео ове финесе; али он је био тако срећан, да би то од мене било незахвално да не жртвујем ситне таштине за једну тако велику ствар, као што је живот једног уметника. Ми живимо само за љубав, а људи живе за љубав и за рад; иначе они не би били људи.

„Уосталом за нас жене постоје, у положају у коме се ја налазим, велике незгоде, а ви сте их били избегли; ви сте били остали велики у очима света, који није имао никаква права на вас; ви сте имали своју слободну вољу, а ја је немам више. Ја говорим о овоме само у вези са срцем, а не са друштвом које сам ја потпуно одбацила. Ви сте могли да будете кокетни и самовољни, да имате све љупкости жене која воли и

која може све да прими и све да одбије по својој вољи; ви сте били сачували право на каприце, чак и у питањима своје љубави, па и човека који вам се допада. Најзад, данас, ви имате још своје лично мишљење; ја, ја више немам слободу срца, за коју ја мислим да је дивна да се употреби у љубави, чак и кад је страст вечна. Ја немам права да се препирем смејући се, иако ми је с разлогом до тога много стало. Зар није то сонда којом ми испитујемо срце?

„Ја немам право да претим; морам све своје дражи да извлачим из послушности и неограничене блакости; ја морам да изазовем дивљење величином своје љубави; ја бих више волела да умрем него да напустим Ђенара, јер мени опроштај може да донесе само света величина моје страсти. Између друштвеног достојанства и свога ситног достојанства, које је тајна моје савести, ја се нисам двоумила. Ако имам каква нерасположења слична оним облацима који прелазе по најчистијем небу и којима ми жене волимо да се предамо, ја их прећутим, она би личила на тугу. Боже мој, ја сам тако добро приметила обимност својих обавеза, да сам се наоружала потпуним праштањем; али, досада, Ђенаро није пробудио моју осетљиву љубомору. Најзад, ја не увиђам никако у чему би овај драги лепи геније могао да погрешити. Ја личим по мало, анђеле мој, на оне богомољце који разговарају са својим Богом, јер то сте ви, зар не? којој ја дугујем своју срећу.

„Према томе ви не можете сумњати да ја често не мислим на вас. Ја сам видела Италију, најзад! као што сте је ви видели, како она треба да се види, обасјана у нашим душама љубављу, као што је обасјана и својим лепим сунцем и својим ремек делима. Ја жалим оне који се непрестано узбуђују дивљењем, које она захтева на сваком кораку, жалим их зато што немају какву руку да стегну, какво срце у које би бацили бујност узбуђења која се у њему стишавају и у исто време у њему појачавају.

„Ове две године су за мене цео живот, а моја успомена ће овде правити богате жетве. Зар нисте и ви као и ја намеравали да останете у Кјаварију, да купите палату у Млецима, кућицу у Соренту, вилу у Флоренцији? Зар се све жене које воле не боје света? Али ја, избачена заувек из њега, зар не треба да желим да ме сахране у лепом пејзажу, у гомили цвећа, према лепоме мору или долини која је лепа као и море, као што је она која се види из Фјезола? Али, авај, ми смо сироти уметници и новац враћа у Париз два скитача. Ђенаро не жели да ја приметим да сам оставила свој луксуз и иде да опет приреди у Паризу једно ново дело, једну велику оперу. И ви разумете као и ја, лепи мој анђеле, да ја не бих хтела ни да крочим у Париз. По цену своје љубави, ја не бих хтела да сретнем неки од оних погледа жена или људи који би ме натерали да помислим на злочин. Да, ја бих исекла на комаде сваког који би ме почаствовао својим сажаљењем, који

би ме обасуо својом добром љубазношћу, као она дивна Шатонеф, која је за време Хенриха III, ја мислим, нагнала свога коња и изгазила управника Париза за један злочин ове врсте.

„Ја вам дакле пишем да вам јавим да ћу ускоро доћи у замак де Туш и чекати, у овом манастиру, нашега Бенара. Ви видите колико сам смела према своме добротвору и сестри! али величина обавеза неће ме одвести, као извесна срца, у незахвалност. Ви сте ми толико пута говорили о тешкоћама пута, да ћу ја покушати да дођем у Кроазик морем. Ова ми је идеја дошла кад сам дознала да овде има једна мала данска лађа, већ натоварена мермером, а која ће у повратку за Балтичко Море доћи тамо да узме соли. Ја ћу на овај начин избећи умор и трошкове путовања поштом. Ја знам да ви нисте сами и ја сам зато врло срећна; ја сам имала грижу савести у своме блаженству. Ви сте једина личност поред које ја могу да будем сама и без Контија. Зар неће то бити и за вас такође задовољство, што ћете имати поред себе жену која ће разумети вашу срећу, а да на њу не буде љубоморна? Хајде, до скорог виђења. Ветар је повољан, ја полазим шиљући вам један пољубац.”

— Па добро, и она воли, и она, рече у себи Калист савијајући писмо тужним изразом.

Ова се туга ули у срце мајке, као да каква светлост осветли неки понор. Барон је био изишао. Фани оде да стави резу на кули, врати се и стаде поред

наслона фотеље, на којој је било њено дете, као што стоји Дидонина сестра на слици Гереновој; она га пољуби у чело говорећи му:

— Шта ти је, Калисте мој, ко те је ожалостио? Ти си ми обећао да ми објасниш своје ревносне посете у замку де Туш; ти кажеш да ја треба да благосиљам господарицу замка?

— Да, зацело, рече он, она ми је показала, моја драга мати, непотпуност мога образовања у време кад племићи морају да стекну личну вредност, да би вратили живот своме имену. Ја сам био тако далеко од свога века, као што је Геранда далеко од Париза. Она је била по мало мати моје интелигенције.

— За то је нећу благосиљати, рече бароница, чије се очи напунише сузама.

— Мама, повика Калист, на чије су чело пале ове топле сузе, два бисера уцвељеног материнства; мама, не плачите, јер малопре ја сам хтео, за једну услугу њој, да прејурим од брега царинарнице до села Баса, а она ми је рекла: „У каквој би бризи била ваша мати!”

— Зар је она то рекла? Онда, могу јој опростити доста ствари, рече Фани.

— Фелисита жели мени само добро, рече Калист; она често задржи оне речи живе и пуне сумње, које измакну уметницима, само да не би поколебала у мени веру, за коју она не зна да је непоколебљива. Она ми је причала о париском животу неких младих људи из највишег племства, који су дошли из

својих провинција, као што могу и ја отићи одавде, који су оставили породицу без имања и тамо стекли снагом своје воље и својом интелигенцијом велико богатство. Ја могу да учиним оно што је учинио барон де Растињак, који је данас у Министарству. Она ми даје часове клавира, учи ме талијански, уводи ме у хиљаду друштвених тајни, о којима у Геранди нико и не сања. Она ми није могла дати благо љубави, она ми је дала благо своје огромне интелигенције, свога духа, свога генија. Она за мене неће да буде задовољство, него светлост. Она не вређа ни једну од мојих светиња: она верује у племство, она воли Бретању, она...

— Она је изменила нашег Калиста, рече стара слепа девојка прекидајући га, јер ја не разумем ништа од ових речи. Ти имаш солидну кућу, мој лепо браћу, старе родитеље, који те обожавају, добре старе слуге; ти можеш да се ожениш неком добром малом Бретањком, девојком побожном и савршеном, која ће те усрећити, ти можеш да сачуваш своје амбиције за свога старијег сина, који ће бити три пута богатији него што си ти, ако будеш умео да живиш мирно, штедљиво, у сенци, у миру Господњем, да би извукао земље наше куће из залогa. То је просто као срце бретањско. Ти нећеш тако брзо постати богат племић, али ћеш поштено постати богат племић.

— Твоја тетка има право, анђеле мој, она се заузела за твоју срећу са исто толико бриге колико и ја. Ако ја не успем да те оженим са мис Маргаре-

том, ћерком твога ујака лорда Фиц-Вилијама, скоро је сигурно да ће госпођица де Пен-Хоел дати своје наслеђе оној од њених сестричина коју ти будеш заволео.

— Уосталом, наћи ће се неки талир и овде, рече стара тетка тихим гласом и са тајанственим изгледом.

— Да се оженим у овим годинама, рече он бацајући на своју мајку један од оних погледа који умекшава материнске разлоге.

„Зар да останем без лепих и лудих љубави? Зар да не дрхтим, да не трептим од радости, зар да се не бојим, да не дишем, да не лежем под неумољивим погледима и зар да их не разнежавам? Зар не треба познати слободну лепоту, фантазију душе, облаке који пролазе по азуру среће и које дах задовољства растура? Зар да не идем по тајним малим путањама, пуним росе? Зар да не стојим под водом која се слива са стрехе и не осећајући да пада киша, као што су љубавници које је Дидро сликао? Зар да ја не узмем, као војвода де Лорен, усијан угљен на длан своје руке? Зар да се ја не пењем лествицама од свиле? Зар да се не окачим о стару, трулу решетку, а да се она не савије? да се не кријем у орман или под кревет? Зар да познам у жени само њену брачну потчињеност, а у љубави само уједначени пламен лампе? Зар да се моја радозналост задовољи пре него што је и била изазвана? Зар да живим, а да не осећам онај бес срца,

од кога расте моћ човека? Зар да будем брачни калуђер? Не! Ја сам загризао париску јабуку цивилизације. Зар не видите да сте чедним породичним обичајима пуним незнања припремили ватру која ме прожди-ре и која би ме спалила, пре него што бих обожавао божанство које видим свуда, у зеленом лишћу, у песку зажареном од сунца, у свима женама лепим, племенитим, елегантним, описаним у књигама, у песмама, које сам гутао код Камила. Ах! Од тих жена има само једна у Геранди, а то сте ви, драга мати. Ове лепе, плаве птице мојих снова долазе из Париза, оне излазе из књига лорда Бајрона, Валтера Скота: то су Паризина, Ефиа, Мина! Најзад, то је краљевска војвоткиња коју сам видео на утрини-ма кроз врес и жуковину и чија ми је слика нагнала крв у срце!"

Бароница виде све ове мисли јасније, лепше, живље него што уметност може да их прикаже оно-ме који их је читао; она их схвати, иако су биле брзе, све бачене овим погледом као стрелама неког лука, који се окреће наопако. Иако није никада читала Бомаршеа, она помисли, као и све жене, да би то био злочин кад би оженила овога Херувима.

— Ох, драго моје дете, рече она загрливши га, стежући га и љубећи му његове лепе косе, које су још припадале њој, жени се кад хоћеш, али буди срећан. Моја улога није да те мучим.

Мариота дође да постави. Гаслен је био изишао, да би проводио Калистовог коња, кога Калист није ја-

хао већ два месеца. Ове три жене, мати, тетка и Мариота споразумеле су се природним лукавством жена, да приређују Калисту светковину кад би ручавао код куће. Бретањска сиротиња, наоружана успоменама и навикама из детињства, покушавала је да се бори са париском цивилизацијом, која се тако верно изражавала на два корака од Геранде у замку де Туш. Мариота се трудила да своме младом господару огади јела вешто справљена у кујни Камила Мопена, као што су се његова мајка и његова тетка такмичиле у бригама да би ухватиле своје дете у мрежу својих нежности и учиниле свако поређење немогућим.

— Ах! ви имате гргеча, господине Калисте, и шљуке, и палачинке које се могу само овде спремити, рече Мариота са подмуклим осмехом и ликованьем, уживајући у белини чаршава, који је изгледао као прави слој снега.

После ручка, кад његова стара тетка поче да плете, код попа из Геранде и витез де Халга дођоше, примамљени својом партијом *мушице*, Калист изиђе да иде у замак де Туш, изговарајући се да треба да врати Беатрисино писмо.

Клод Вињон и госпођица де Туш били су још за столом. Велики критичар био је по мало гурман и Фелисита, која је знала колико једна жена постаје неопходна својим угађањима, подржавала је овај порок. Трпезарија, која је попуњена у току једног месеца значајним додацима, наговештавала је са ко-

лико умешности и колико брзине једна жена усваја карактер, схвата стање, страсти и укусе човека кога она воли или хоће да воли. Сто је показивао богати и сјајни изглед, који је модерни луксуз утиснуо на посуђе, а у томе га је помогла савршена индустрија.

Сирота и племенита кућа ди Геникових није знала са каквим је противником она имала посла, и колико је новаца било нужно, па да се такмичи са сребром које је рађено у Паризу и које је госпођица де Туш била донела, са њеним порцуланом, који се сматрао још као добар за пољску кућу, са њеним лепим рубљем, њеним позлаћеним сребром, ситницама њенога стола и вештином њеног кувара. Калист одби да узме ликере, који су стајали на једном од оних раскошних служавника од скупоценог дрвета, који су као путири.

— Ево вашег писма, рече он са неком невином разметљивошћу, гледајући Клода који је сладио чашу ликера.

— Па добро, шта кажете ви о томе? упита га госпођица де Туш, бацајући писмо преко стола Вињону, који поче да га чита узимајући и спуштајући сваки час своју малу чашу.

— Па... да су жене у Паризу врло срећне! оне све имају људе од духа да обожавају, а и ови њих воле.

— Па ви сте још из свог села, рече смејући се Фелисита. Како! ви нисте видели да га она већ воли мање, и да...?

— То је очевидно! рече Клод Вињон, који је био прелетео погледом само прву страну.. Да ли човек примећује ма шта у своме положају кад истински воли? Да ли је овако оштроуман као Маркиза? Процењује ли овако? Разликује ли ствари овако? Драга Беатриса везана је за Контија гордошћу, она је осуђена да га воли при свем том.

— Сирота жена, рече Камил.

Калист је био упро очи на сто, на њему није више видео ништа. Лепа жена у фантастичном костиму, коју је ово јутро Фелисита описала, била му се појавила у блеску светлости; она му се осмехивала, хладила се својом лепезом; а друга рука, која је излазила из рукава од чипке и црвенкастог сомота, висила је, бела и чиста, низ набране боре њене сјајне хаљине.

— То би било нешто за вас, рече Клод Вињон, смејући се са пакосним изразом на Калиста.

Калист је био увређен овом речју *нешто*.

— Не дајте овом драгом детету помисао на такве интриге, ви не знате колико су овакве шале опасне. Ја познајем Беатрису, она има сувише узвишености у карактеру, да би могла да се мења; а, уосталом, Конти ће бити ту.

— А! рече потсмешљиво Клод Вињон, један мали покрет љубоморе.

— Зар мислите? рече охоло Камил.

— Ви сте оштроумнији него што би била једна мајка, одговори Клод.

— Али зар је то могуће? рече Камил показујући Калиста.

— Међутим, одговори Клод Вињон, они би савим одговарали једно другоме. Она је десет година старија од њега; а ето изгледа као да је он девојка.

— Девојка, господине, која је већ двапут видела ватру у Вандеји. Да је било само двадесет хиљада оваквих девојака...

— Па ја сам вас похвалио, рече Вињон, што ми је лакше него да вас обријем...

— Ја имам мач који ће обријати оне који имају сувише дугачку браду.

— А ја, ја пишем врло добро епиграме, рече смешећи се Вињон; ми смо Французи, ствар може да се удеси.

Госпођица де Туш баци на Калиста један молећиви поглед, који га одмах утиша.

— Зашто, рече Фелисита, да би прекинула овај говор, млади људи као мој Калист почињу тиме што воле жене мало старије?

— Ја не познајем осећања која би била наивнија и племенитија, одговори Вињон; то је последица особина младости, особина достојних обожавања. Уосталом, како би старе жене завршиле без овакве љубави? Ви сте млади и лепи, бићете такви још дваестак година, човек може да се изјасни пред вама, додаде он бацајући један шеретски поглед на госпођицу де Туш. Пре свега, старије жене којима се обраћају млади људи, умеју да воле много више него што воле младе жене. Младић личи сувише на младу жену да би

му се млада жена допала. Таква страст личи на легенду о Нарцису. Осим ове одвратности, има, мислим, међу њима узајамно неискуство које их дели. Услед тога, разлог који чини да срце младих жена могу да схвате само људи чија се вештина крије под правом или привидном страсти, исти је, кад се узме разлика духа, који чини да је жена у извесним годинама способнија да очара дете: оно осећа изванредно да ће поред ње успети, а сујети жене изванредно ласка његово трчање за њом.

Најзад врло је природно у младости бацити се на плодове, а јесен жене нуди их дивне и врло укусне. Зар ништа не значе они погледи у исто време смели и уздржљиви, пуни чежња кад треба, овлажени последњим сјајем љубави, тако топлим и тако милим? Она вешта елегантија речи, она дивна позлаћена рамена тако племенито развијена, они облици тако пуни, онај профил пун и као таласаст, оне руке избушене јамицама, она кожа месната, оно чело пуно бујних осећања, где светлост мили, она коса тако добро удешена, тако добро негована, где су узани раздељци белог мяса тако дивно оцртани и оне племените боре на врату, онај изазивачки потиљак, где су искоришћена сва уметничка средства, да би се истакле супротности између косе и тонова коже, да би рељефно показали сву дрскост живота и љубави? Чак и смеђе жене узимају тада плаве ниансе, хилибарске боје зрелости.

Затим ове жене показују у својим осмесима и шире својим речима познавање високог друштва; оне умеју да говоре, оне вам дају цео свет да би вас насмејале, оне имају достојанства и узвишене охолости, оне пуштају крике очајања, који раздиру душу, казују збогом љубави, и то умеју да направе некорисним, али то оживљава страсти; оне се подмлађују на тај начин што мењају ствари очајно просте; оне се сваки пут дижу из свога пораза, који објављују са кокетеријом, и пијанство, које долази од њихове победе, заразно је; њихове оданости апсолутне су; оне вас слушају, оне вас најзад воле, оне се хватају за љубав, као што се човек, осуђен на смрт, везује за најмању ситницу живота, оне личе на оне адвокате који бране све у својој ствари а не досађују суду, оне искористе сва своја средства; најзад, права се љубав позна само са њима.

Ја не верујем да их човек може икада заборавити, исто тако као што се не може заборавити оно што је велико, узвишено. Млада жена има хиљаду разонођења, ове жене немају ниједно више; оне немају више ни самољубља ни сујете, ни ситничарства; њихова љубав, то је Лоара на своме ушћу: она је огромна, увећана свима разочарењима, свима притокама живота, а ево зашто је... моја кћи нема; рече он видевши усхићени став госпођице де Туш, која је чврсто стезала Калистову руку, можда зато да му захвали што јој је био дао прилику за такав

тренутак, за похвалу тако сјајну, да она у њој није могла да види никакву замку.

За време целе вечери блистали су духом Клод Вињон и Фелисита, причали су анегдоте и цртали париски живот Калисту, кога је Клод занео, јер дух има своје неодољиве дражи, нарочито за људе од срца.

— Нећу се изненадити ако видим да сутра приспе маркиза де Рошфид са Контијем, који је сигурно прати, рече Клод на крају вечери. Кад сам ја напуштао Кроазик, бродари су били приметили једну малу лађу данску, шведску или норвешку.

Од ове реченице поруменише образи хладног Камила. И ове вечери чекала је бароница ди Геник до један сат ујутру свога сина, јер није могла да разуме шта он ради у замку де Туш кад га Фелисита не воли.

— Па он им смета, говорила је ова дивна мати.

— Шта сте дакле толико говорили? упита га она, кад он уђе.

— Ох, мајко, ја нисам никада провео лепше вече! Геније је врло велика, врло узвишена ствар. Зашто ми ти ниси дала генијалности? Са генијалношћу човек може да бира међу женама ону коју воли, она је неминовно његова.

— Али ти си леп, Калисте мој.

— Лепоту само ви цените. Уосталом и Клод Вињин је леп. Генијални људи имају светла чела, очи из којих врцају варнице; а ја, несрећник, ја не умем ништа друго до само да волим.

— Кажу да је то довољно, анђеле мој, рече она љубећи га у чело.

— Је ли истина?

— Тако су ми говорили, ја то никад нисам искусила.

Калист пољуби руку своје мајке са осећањем светиње.

— Ја ћу те волети место свих оних који би те обожавали, рече јој он.

— Драго дете! то је помало твоја дужност, ти си наследио понешто од свих мојих осећања. Не буди дакле неразуман; труди се да само волиш племените жене, ако мораш да волиш.

Који млад човек, пун неодољиве љубави и спутаног живота, не би имао победоносну идеју да оде у Кроазик да види госпођу де Рошфид кад се искрца, да би могао да је посети инкогнито? Калист необично изненади своју мајку и свога оца, који ништа нису знали о доласку лепе маркизе, зато што је отишао рано ујутру и то без доручка. Бог зна са колико окретности може Бретањац да умакне! Изгледало је да му нека непозната сила помаже, он се осећао лак, крадом се провукао дуж зидова замка де Туш, да га не би видели. Ово дивно дете стидело се због своје ревности и може бити силно се бојало да му се не смеју; Фелисита и Клод Вињон били су тако оштроумни! У таквим случајевима, уосталом, млади се људи боје да њихова чела не буду провидна. Он је ишао кукама пута кроз лабиринат сла-

них баруштина, доспео је до песка и прешао га као у лето упркос врелини сунца које је овде сијало. Он стиже на стрму обалу, утврђену једним насипом, на чијем се подножју налазила једна кућа, где су се путници склањали од буре, морских ветрова, кише и оркана.

Није увек могуће прећи мали морски рукавац, не налазе се увек чамци, и, за време док они стигну од пристаништа, често је потребно да коњи, магарци, роба или пртљази путника остану у заклону. Одатле се види отворено море и варош Кроазик; одатле виде Калист ускоро како стижу два чамца пуна ствари, пакета, кофера, торбица за најпрече потребе и сандука чији је облик и распоред наговештавао домороцима овога краја необичне ствари, које могу да припадају само путницима из отменог света. У једном од чамаца била је нека млада жена са сламним шеширом под зеленим велом, у друштву неког човека. Њихова барка стиже прва, Калист задрхта, али, по њиховом изгледу, он познаде слугу и собарицу и не усуди се да их упита.

— Хоћете ли у Кроазик, господине Калисте, упиташе га лађари, који га познадоше и којима он одговори једним одречним знаком главе, доста постиђен што су га назвали именом.

Калист је био очаран кад је видео један сандук увијен у воштано платно на коме се могло прочитати: *Госпођа маркиза де Рошфид*. Ово име сијало је у његовим очима као нека амајлија, он је у њему

осећао као нешто фатално; знао је, не сумњајући нимало у то, да ће он волети ову жену; најмање ситнице које су њој припадале обузеле су га већ, занимале су га и дражиле његову радозналост. Зашто? Зар младост у жаркој пустињи својих бескрајних жеља, које немају на чему да се зауставе, не даје све своје снаге првој жени која се ту појави? Беатриса је наследила љубав коју је Камил презрела.

Калист је посматрао истоваривање, бацајући с времена на време очи на Кроазик, надајући се да ће видети неки чамац који би излазио из пристаништа, долазио овом малом гребену где хуји море и показао му ону Беатрису која је била већ постала у његовим мислима оно што је била Беатриса за Дантеа, једна мермерна статуа, у чије руке би он спустио своје цвеће и своје венце. Он је остао скрштених руку, изгубљен у размишљањима очекивања. Једна чињеница достојна да се опази, а коју међутим нико није био приметио, то је оно да ми често потчинимо своја осећања једној вољи, да упућујемо у неку руку себе саме једним путем, и да стварамо своју судбину: случај у томе извесно нема толико удела колико ми мислимо.

— Ја не видим коње, рече собарица, која је седела на једном путничком сандуку.

— А ја, ја не видим пута, рече слуга.

— Међутим коњи су долазили овде, рече собарица показујући доказе њиховог бављења.

— Господине, рече она обраћајући се Калисту, је ли то пут који води за Геранду?

— Да, одговори он. Кога ви чекате?

— Казали су нам да ће доћи по нас из замка де Туш. — Ако се задоцне, не знам како ће се госпођа маркиза обући, рече она слуги. Требало би да одете код госпођице де Туш. Каква дивљачка земља!

Калиста обузе нека неодређена слутња о његовом лажном положају.

— Ваша госпођа иде у замак де Туш? упита он.

— Госпођица је дошла јутрос у седам сати да је дочека, одговори она. Ах, ево коња...

Калист јурну према Геранди брзином и лакоћом дивокозе, обилазећи као зец да га не би приметили људи из замка де Туш; али он сrete двојицу од њих на уском путу међу баруштинама, куда је пролазио.

— Да ли да уђем? Да ли да не уђем? мислио је он видевши где се помаљају борови из замка де Туш.

Он се уплаши, врати се посрамљен и ожалошћен у Геранду и прошета се по шеталишту, где настави своје решавање. Он је дрхтао гледајући замак де Туш и испитујући ветреушке.

— Она и не слуги мој немир, говорио је у себи.

Његове чудне мисли биле су као какви ленгери, који су се забили у његово срце и ту привезали маркизу. Калист није имао овај ужасни страх, ове радости увода са Камилом; он је њу био срео на коњу и његова се жеља била родила као при погледу на

какав лепи цвет, који је он хтео да убере. Ове неизвесности стварају код стидљивих душа песме. Загрејане првим пламенима маште, ове се душе редом узбуђују, распаљују, стишавају, одушевљавају и долазе у тишини и самоћи до највишег степена љубави, пре него што су пришле предмету толиких напора.

Калист опази издалека на шеталишту витеза де Халга, који је шетао са госпођицом де Пен-Хоел, он чу да се помиње његово име и сакри се. Витез и стара девојка, мислећи да су на шеталишту сами, разговарали су гласно.

— Пошто Шарлота де Кергаруе долази, рекао је витез, задржите је три или четири месеца. Како мислите да ће се она допасти Калисту? Она не остаје никад тако дуго да би га могла освојити; а кад се буду виђали сваког дана, ова ће се два детета најзад заљубити једно у друго и ви ћете их венчати идуће зиме. Ако ви кажете две речи о својим намерама Шарлоти, она ће ускоро рећи четири о томе Калисту и млада девојка од шеснаест година биће свакако паметна као жена од четрдесет и неколико.

Двоје старих окретоше се, да би се вратили на-траг; Калист није чуо ништа више, али је он био разумео намеру госпођице де Пен-Хоел. У душевном стању у коме је он био ништа није могло да буде фаталније. Зар да усред нада на једну унапред наслућену љубав један млади човек прими за жену једну наметнуту девојку. Калист, који је према

Шарлоти де Кергаруе био равнодушан, био је готов да је грубо одбије. Он је био неспособан да оцени богатство, он је био навикнут од свог детињства на живот осредњег стања у родитељској кући и уосталом он није знао за богатство госпођице де Пен-Хоел, пошто је био видео да она води живот исто тако сиромашан као што је живот ди Геникових. Најзад, један млад човек васпитан онако као што је то био Калист, знао је само за осећање и његова мисао припадала је потпуно маркизи. Шта је била мала Шарлота пред портретом који му је нацртала Камил? Другарица из његовог детињства, коју је он сматрао као сестру. Он се врати кући тек око пет сати. Кад је ушао у салон, мати му пружи са неким тужним осмејком писмо госпођице де Туш:

„Драги Калисте, лепа маркиза де Рошфид приспела је, ми рачунамо на вас да бисмо прославили њен долазак. Клод, подругљив као и увек, мисли да ћете ви бити Биче, а она Данте. Част Бретање и ди Геникових захтева да се добро прими једна Кастеран. До виђења дакле.

Ваш пријатељ,

Камил Мопен.”

„Дођите без церемонија, тако као што сте, иначе били бисмо смешни.”

Калист показа писмо мајци и оде.

— Ко су Кастерани? упита она барона.

— Једна стара породица из Нормандије, у сродству са Виљемом Освајачем, одговори он. Они имају грб подељен хоризонтално у три поља: плаво, црвено и црно, са витким коњем од сребра поткованим златом. Лепотица због које је погинуо Делија 1800 године, у Фужеру, била је кћи једне де Кастеран која се покалуђерила у Сезу и постала у њему опатица, пошто је био напустио војвода де Вернеј.

— А Рошфиди?

— Не познајем ово име, требало би видети њихов грб рече он.

Бароница је била мање узнемирена кад је дознала да је маркиза Беатриса де Рошфид припадала једној старој породици; али је она осећала неки страх увек, кад год би знала да је њен син изложен новој опасности да буде заведен.

Калист је корачајући осећао узбуђење у исти мах и силно и благо; гуша му се стегла, срце надимало, мозак мутио; грозница га прождирала. Он је хтео да успори свој корак, а нека виша сила стално га је убрзавала. Ову плахост чула, које је дражила неодређена нада, познали су сви млади људи: нека лака ватра гори у души и сија око њих као они ореоли насликани око божанских личности на религиозним сликама, а кроз које они гледају природу како гори и жену како блиста. Зар нису тада и они, као и свеци, пуни вере, наде, жара, чистоте?

Млади Бретањац нађе друштво у маломе салону Камиловог апартмана. Било је око шест сати; сунце

је залазећи просипало кроз прозор своје црвене зраке, који су се ломили у дрвећу; ваздух је био миран, било је у салону оног сумрака који жене толико воле.

— Ево посланика Бретање, рече смејући се Камил Мопен својој пријатељици, показујући јој Калиста, кад овај подиже завесу од тешке тканине; он је тачан као какав краљ.

— Ви сте познали његове кораке? рече Клод Вињон госпођици де Туш.

Калист се поклати пред маркизом, која га поздрави једним покретом главе; он је није био ни погледао. Прихвати руку коју му је пружио Клод Вињон и стиште је.

— Ево великог човека, о коме смо вам толико говорили, Бенара Контија, рече му Камил не одговарајући Вињону.

Она показа Калисту једног човека средњег раста, ситног и танког, кестењасте косе, очију скоро црвених, тена белог и посутог црвеним пегамма, који је потпуно имао Бајронову главу, тако познату да је не морамо сликати, али коју је може бити боље држао. Конти је био врло поносан због ове сличности.

— Мени је мило што сам за један дан, колико остајем у замку де Туш, упознао господина, рече Бенаро.

— То треба ја вама да кажем, одговори Калист доста слободно.

— Леп је као анђео, рече маркиза Фелисити.

Стојећи између дивана и двеју жена Калист је нејасно чуо ове речи, ма да их је она била рекла шапућући и на уво. Он је сео у једну фотељу и погледао маркизу неколико пута крадом. У благој светлости сунчевог заласка он је опазио тада једну белу и змијасту фигуру, коју као да је неки вајар наместио на дивану и која га је засенила. И не знајући, Фелисита је, својим описом, била много допринела својој пријатељици. Беатриса је била лепша него портрет који јуче Камил није много улепшала.

Зар није то било помало и због гостију, што је Беатриса била метнула у своју краљевску косу ките различка, које су истицале бледи тон њених увијених коврца удешених тако, да силазе низ лице играјући се дуж образа? колутлови око њених очију, подвучених умором, личили су на најчистији седеф са најлепшим преливима, а њен тен имао је сјај њених очију. Под белином њене коже, фином као и мека и глатка кожа јајета, живот је светлуцао у плавкастој крви. Нежност црта била је нечувена. Чело као да је било провидно. Ова глава, љупка и блага, дивно постављена на дуг врат чудесне линије, била је у стању да покаже најразличитије изразе. Струк, да га човек просто обухвати шакама, имао је неки чаробни немар. Отворена рамена светлукала су у сумраку као бела камелија у црној коси. На грудима вешто истакнутим, али покривеним марамом светле боје, могле су се видети две линије дивног несташлука.

Хаљина од белог муслина, посута плавим цветовима, велики рукави, стегнута блуза са шиљком на доле и без појаса, ципеле као код грчких трагичких глумаца укрштене на шкотској кончаној чарапи показивале су једно изврсно искуство у тоалети. Две минђуше у сребрном филиграну, чудо ђеновског златарства, које ће без сумње бити у моди, биле су потпуно у хармонији са ваздушастом финоћом ове плаве косе посуте различком.

Само једним погледом жудне очи Калистове ухватиле су ове лепоте и урезале их у његову душу. Плавва Беатриса и смеђа Фелисита потсећале су на оне контрасте из албума, које су тако марљиво израђивали бакроресци и цртачи енглески. То су снага и слабост жене у пуној њиховој мери, савршена антитеза. Ове жене нису могле да буду никада супарнице; оне су имале свака своје царство. То је меки зимзелен или љиљан поред раскошног и сјајног црвеног мака, тиркиз поред рубина. У једном тренутку Калиста је освојила љубав која је крунисала тајно дело његових нада, његовог страха и његових неизвесности. Госпођица де Туш била је пробудила чула, Беатриса запалила срце и мисао. Млади Бретањац осетио је да се у њему буди нека снага да све савлада, да ништа не штеди. Он је бацио исто тако на Контија један поглед завидљив, пун мржње, мрачан и страшљив због супарништва, које никада није осетио према Клоду Вињону.

Калист је употребио сву своју енергију да се уздржи, мислећи, при свем том, да су Турци имали разлога што су затварали жене и да треба да се забрани лепим женама да се у својим кокетеријама, које узбуђују, показују младим људима, који су запаљени љубављу. Овај бујни оркан стишао се чим су се очи Беатрисине спустиле на њега и чим се зачула њена блага реч; ово јадно дете већ се плашило од ње као од Бога. Зазвонили су за вечеру.

— Калисте, дајте руку маркизи, рече госпођица де Туш узимајући Контија с десне, а Вињона с леве стране, и склањајући се да пропусти млади пар.

Силазити тако старим степеницама замка де Туш било је за Калиста као каква прва битка; у срцу му је било тешко, није ништа умео да каже; ситан зној оросио је његово чело и овлажио му леђа; његова је рука тако јако дрхтала, да му је маркиза на последњем степену рекла:

— Шта вам је?

— Па, одговори он пригушеним гласом, ја никада нисам видео у свом животу тако лепу жену као што сте ви, изузев моју мајку, и нисам господар својих узбуђења.

— Зар нисте имали овде Камила Мопена?

— Ах! каква разлика! рече наивно Калист.

— Добро, Калисте, шану му Фелисита на уво; зар вам ја нисам казала да ћете ме ви заборавити као да нисам ни постојала. Седите ту поред ње, са десне стране, а Вињон ће лево од ње. — Што се тебе

тиче, Бенанаро, ја те задржавам, додаде она смејући се, ми ћемо водити надзор над њеним кокетеријама.

Нарочити акцент, којим Камил изговори ову реч, паде у очи Клоду, који баци на њу онај лукави и као расејани поглед којим је издао своје испитивачке намере. Он није престајао да посматра госпођицу де Туш за цело време вечере.

— Кокетеријама, одговори маркиза скидајући рукавице и показујући своје дивне руке, та имам и за шта. С једне стране, рече она показујући Клода, имам песника, а са друге поезију.

Бенаро Конти баци на Калиста поглед пун ласкања. На светлости Беатриса је изгледала још лепша него раније. Бела светлост свећа давала је њеном челу мека светлуцања, палила варнице у њеним очима газеле и пролазила кроз њене свилене коврџе као у преливима, а од ње су оне блистале као златна влакна. Она забаци своју ешарпу од тила уназад једним умиљатим покретом и откри врат. Калист опази тада нежан потиљак бео као млеко, са једном снажном браздом, која се делила у два таласа, који су се губили према раменима са нежном и примамљивом симетријом. Ове нагле промене, које жене допуштају себи, производе мало ефекта у свету, где су сви погледи отупели, али она чине страховиту пустош у новим душама, као што је била душа Калистова. Овај врат, тако различит од Камиловог врата, наговештавао је код Беатрисе сасвим

други карактер. По томе су се познавали понос расе, издржљивост као нарочита одлика племства и нешто неописано чврсто у том двоструком споју, који је можда последњи траг снаге старих завојевача.

Калист је имао хиљаду мука да се покаже као да једе, он је осећао нервна узбуђења која су му одузела глад. Као код свију младих људи, природа је била жртва грчева који претходе првој љубави и урезују је тако дубоко у душу. У овом добу жар срца, савлађиван моралном ватром, доводи до унутрашње борбе, која објашњава дугу неодлучност пуну поштовања, дубока нежна размишљања, отсуство сваког рачуна, што је дражесна одлика младих људи чије су срце и живот чисти. Како је проучавао, ма да кришом, да не би пробудио сумњу љубоморног Бенара, појединости које чине маркизу де Рошфид тако племенито лепом, Калиста је ускоро освојила узвишеност вољене жене: он се осећао као умањен под висином извесних погледа, под достојанственим ставом овога лица, где су се изливала аристократска осећања, под извесном гордошћу, коју жене изражавају лаким покретима, држањем главе, дивном спорошћу покрета, а који су мање пластични, мање смишљени, него што се мисли. Ове љупке појединости њихове променљиве физиономије одговарају нежностима и хиљади узбуђења њихове душе. Има осећања у свима овим изразима. Лажни положај, у коме се налазила Беатриса, налагао јој је да бди над самом собом, да се учини достојанственом, да

не би била смешна, а жене из великог света умеју све да постигну овај циљ, који је за просте жене највећа опасност.

У Фелиситиним погледима Беатриса је погодила унутрашње обожавање које је она улила своме суседу и осетила је да би било недостојно од ње да га храбри; она је бацила у згодно време на Калиста један или два хладна погледа, који су падали на њега као гомиле снега. Несрећник се пожалио госпођици де Туш једним погледом, у коме су се наслућивале сузе задржане у срцу са натчовечанском енергијом, а Фелисита га је упитала пријатељским гласом зашто не једе ништа. Калист се најео по наредби и изгледало је да узима учешћа у разговору. Да буде досадан уместо да се допадне, ова неиздржљива мисао ударала му је у мозак. Он је постао још стидљивији кад је приметио иза маркизине столице слугу кога је он био видео тога јутра на молу и који ће, без сумње, говорити о његовој радозналости.

Био он ожалашћен или срећан, госпођа де Рошфид није обратила никакву пажњу на свога суседа. Пошто је госпођица де Туш потсети на њен пут по Италији, она нађе начина да духовито исприча изненадну љубав којом је почаствовао неки руски дипломата у Флоренцији, потсмевајући се свима младим људима који јуре на жене као скакавци на зеленило. Она насмеја Клода Вињона, Бенара, чак и Фелиситу, иако ове подругљиве стреле погодише у срце

Калиста, који је, кроз зујање у својим ушима и у својој глави, чуо само речи. Сирото дете није се заклињало у себи, као извесни тврдоглави људи, да задобије ову жену по сваку цену; не, он се није ни мало љутио; он је патио. Кад је приметио код Беатрисе намеру да га принесе на жртву Ђенару, он рече у себи: „Нека јој послужим бар у нечем!” и предаде се са благошћу јагњета да га она мучи.

— Ви, који толико обожавате поезију, рече Клод Вињон маркизи, зашто је примате тако рђаво? Ова наивна дивљења, тако лепа у свом изразу, без задње мисли и тако одана, зар то није поезија срца? Признајте, она вам уливају осећање уживања и задовољства.

— Зацело, рече она; али ми бисмо биле врло несрећне и врло рђаве ако бисмо подлегле свима страстима које распаљујемо.

— Да ви не бирате, рече Конти, ми не бисмо били тако горди што нас волите.

— Кад ће мене изабрати и ценити нека жена? запита се Калист, који је тешко угушивао страшно узбуђење.

Он је био поцрвенео као болесник чију је рану нечији прст из непажње додирнуо. Госпођицу де Туш потресао је израз који се оцртао на Калистовом лицу и трудила се да га утеши погледом пуним симпатије. Овај поглед приметио је Клод Вињон. Од овог тренутка, писац доби такву веселост, коју је изразио сарказмом: он је подржавао Беатрисино ми-

шљење, да љубав постоји само у жељи, да се већина жена варају кад воле, да оне воле из разлога који су и њима самима и људима врло често непознати и да оне хоће каткад да се варају, да је и најплеменитија међу њима била и лукава.

— Држите се ви књига, не критикујте наша осећања, рече Камил бацајући један строг поглед.

Вечера изгуби веселост. Потсмевања Клода Вињона била су учинила да се обе жене замисле. Калист је осећао страшну патњу усред среће коју му је причинило Беатрисино присуство. Конти је покушавао да у маркизиним очима погоди њене мисли. Кад је вечера била свршена, госпођица де Туш узе Калиста под руку, остави другу двојицу маркизи и пропусти их напред, да би најзад могла да каже младом Бретањцу:

— Драго моје дете, ако вас маркиза заволи, она ће бацити Контија кроз прозор; али ви се понашате у овом тренутку тако, да учвршћујете њихове везе. И кад би била очарана вашим обожавањем, зар би она смела да обрати пажњу на њих. Владајте собом.

— Она је крута према мени, она ме неће никада завоleti, рече Калист, а ако ме не заволи, ја ћу умрети.

— Умрети! ви! драги мој Калисте? рече Камил. Ви сте дете. А због мене не бисте умрли?

— Ви сте постали моја пријатељица, одговори он.

После разговора који долази увек уз кафу, Вињон замоли Контија да штогод отпева. Госпођица

де Туш седе за клавир. Камил и Бенаро отпеваше *Dunque il mio benedetto mia sa ga i*,¹ последњи дует Ромеа и Јулије од Зингарелија, једну од најузбудљивијих страна модерне музике. Део *di tanti palpiti*² изражава љубав у свој њеној величини. Калист, који је седео у оној истој фотељи у којој је седео кад му је Фелисита била причала маркизин живот, слушао је побожно. Беатриса и Вињон стајаху поред клавира. Узвишени Контијев глас умео је да се удружи са Фелиситиним гласом. Обоје су често заједно били певали овај део и били су вешти да нађу изврсно склад којим су истакли његову лепоту. То је било, у овом тренутку, оно што је музичар хтео да створи, песма божанске меланхолије, њихова лабудова песма. Кад се дует завршио, свако је био у оном великом узбуђењу које се никако не изражава простим пљескањем.

— Ах! музика је највећа уметност! повика маркиза.

— Камил више истиче младост и лепоту, што и јесте највећа поезија, рече Клод Вињон.

Госпођица де Туш погледа Клода кријући неки неодређени немир. Беатриса, која није ни гледала Калиста, окрете главу да види какав је утисак ова музика учинила на њега, мање због њега самога, а више да би задовољила Контија: она опази у окви-

¹ Дакле, добро моје, ти ћеш бити моја. — Прим. прев.

² Толики откуцаји. — Прим. прев.

ру прозора једно бело лице покривено крупним сузама. На овај приказ као да је осетила неки живи бол. Она брзо окрете главу и погледа Бенара. Пред Калистом Музика не само што је стајала, не само што га је била додирнула својим божанским штапићем, не само што га је бацила у стварање и била скинула копрену са њега, него га је још и Контијев геније био поразио. Упркос онога што му је Камил била рекла о његовом карактеру, он је мислио тада да он има лепу душу и срце пуно љубави. Како да се бори са таквим уметником? Како да га жена не обожава увек? Ова песма улазила је у душу као нека друга душа. Сирото дете било је исто толико сатрвено поезијом колико и очајањем: он је осећао да врло мало значи. Ова безазлена оптужба његовог ништавног духа могла се прочитати заједно са његовим дивљењем. Он није опазио Беатрисин покрет; Беатриса, и сама захваћена Калистовим истинским осећањима, показала га једним знаком госпођици де Туш.

— Ох! дивно срце! рече Фелисита. Конти, ви нећете добити никада пљескање које би вредело толико, колико и дивљење овога детета. Да певамо један трио. — Беатриса, драга моја, ходите!

Кад маркиза, Камил и Конти седоше за клавир, Калист устаде тако тихо, да они и не приметише, баци се на једну софу у спаваћој соби, чија су врата била отворена, и утону тамо у своје очајање.

ДРУГИ ДЕО

ДРАМА

— Шта вам је, дете моје? рече му Клод, који се спусти тихо поред Калиста и узе га за руку. Ви волите, ви мислите да вас она презире; али није тако. За неколико дана ви ћете имати слободно поље овде, ви ћете овде владати, вас ће волети више њих; најзад, ако ви будете умели да се добро понашате, бићете овде као султан.

— Шта ми ви говорите? узвикну Калист дижући се и једним покретом одвуче Клода у библиотеку. Ко ме овде воли?

— Камил, одговори Клод.

— Камил да ме воли! запитало је Калист. Та добро, а ви?

— Ја, одговори Клод, ја...

Он не одговори. Он седе и наслони главу на јастук са неком дубоком тугом.

— Мени је досадан живот, а немам храбрости да га напустим, рече он после једног тренутка ћутања. Волео бих да сам се преварио у ономе што сам вам рекао; али последњих неколико дана за-

светлело је више живе светлости. Ја се нисам, душе ми, шетао по стенама Кроазика из задовољства. Горчина мојих речи, кад сам се вратио и кад сам вас нашао у разговору с Камилом, извирала је са дна мога увређеног самољубља. Ја ћу се ускоро објаснити са Камилом. Два духа тако оштровидна, као што су њен и мој, не би могла да се преваре. Између два професионална дуелиста борба неће дуго трајати. Стога вас ја могу унапред обавестити о свом одласку. Да, ја ћу напустити замак де Туш, сутра може бити, са Контијем. Зацело догодиће се овде, кад ми ту не будемо више били, чудне, страшне ствари, може бити, и ја ћу жалити што не могу да присуствујем овим жестокиим препиркама, тако ретким у Француској и тако драматичним. Ви сте ми занимљиви. Да немам дубоку одвратност, коју ми уливају жене, ја бих остао да вам помогнем, да одиграте ову партију; она је тешка, ви је можете изгубити, ви имате посла са двома необичним женама, а ви сте већ јако заљубљени у једну од њих да бисте се могли послужити другом. Беатриса мора да има јогунства у карактеру, а Камил има величине. Може бити да ћете се ви као ствар крта и фина сломити између ова два бедема, јер вас бујица страсти заноси. Чувајте се.

Калистово запрепашћење, кад је чуо све ове речи, дало је могућности Клоду Вињону да их каже и да остави младог Бретањца, који је остао као путник коме је у Алпима вођа показао дубину бе-

здана бацајући у њега камен. Да чује из уста самога Клода да њега, Калиста, воли Камил у тренутку кад се он заљубио у Беатрису за цео свој живот! Било је у овом положају сувише много терета за једну младу и тако наивну душу. Под једним огромним болом који га је сатирао у прошлости, убијен сада тежином свога положаја између Беатрисе, коју је он волео, између Камила, коју више није волео, и која га, како Клод каже, воли, сирото дете почело је да очајава; он је остао неодлучан, изгубљен у својим мислима. Он је узалудно тражио разлоге из којих је Фелисита била одбила његову љубав и одјурила у Париз да тамо тражи Клода Вињона. Тренутно Беатрисин глас долазио је чист и свеж до његових ушију и стварао му она снажна узбуђења која је он био избегао напуштајући мали салон. У више махова он је осећао да више неће моћи да савлада дивљу жељу да је зграби и да је отме. Шта ће од њега бити? Да ли да дође опет у замак де Туш? Кад зна да га Камил воли, како ће ту моћи да обожава Беатрису? Он није налазио никакво решење за ове тешкоће.

Неосетно тишина завлада у кући. Он чу, иако није на то обраћао пажњу, шум више врата, која су се затварала. Затим одједанпут он изброја дванаест удараца часовника у суседној соби, одакле су га Камилов и Клодов глас пробудили из укоченог размишљања о будућности и где је, усред помрчи-

не, горела светлост. Пре него што је могао да се појави, он чу страшне речи које изговори Вињон.

— Ви сте дошли у Париз силно заљубљени у Калиста, говорио је он Фелисити; али ви сте се били уплашили од последица такве страсти у вашим годинама. Она вас је водила у понор, у пакао, ка самоубиству може бити!... Љубав живи само ако мисли да је вечна, а ви сте видели да ће ускоро у вашем животу наступити страхан растанак: одвратност и старост које ће ускоро завршити једну узвишену песму. Ви сте се били сетили Адолфа, страшног свршетка љубави госпође де Стал и Бенжамена Констана, који су међутим били ближи по годинама него што сте ви и Калист. Ви сте мене тада узели, као што се узимају снопови прућа, да би се подигли опкопи између непријатеља и себе. Али како сте ви хтели да учините да ја заволим замак де Туш, зар то није било само зато да бисте ви ту проводили дане у тајном обожавању свога бога? Да бисте испунили своју намеру, у исто време и ниску и узвишену, требало је да потражите каквог простог човека, или човека који је тако обузет високим мислима, да би га било лако варати. Ви сте мислили да сам ја човек простодушан, који ће се лако варати као какав генијалан човек. Изгледа да сам ја само човек од духа: ја сам вас прозрео. Кад сам вам јуче изговорио похвалу женама ваших година, објашњавајући вам зашто вас Калист воли, мислите ли ви да сам ја веровао да

су мени били упућени ваши светли, очарани погледи? Зар ја нисам већ био прочитао у вашој души? Очи су биле окренуте према мени, али срце је куцало за Калиста. Вас није никада нико волео, сирота моја Мопен, и неће вас никад нико волети након тога што сте одбили лепо воће које вам је случај понудио пред вратима женскога пакла, која се окрећу на својим багламама кад их гурне цифра 50!

— Па зашто ми је љубав измакла? рече она промењеним гласом. Реците ми ви, који све знате!

— Па ви нисте љупки, одговори он, ви се не покоравате љубави, она мора да се покори вама. Ви ћете, може бити, моћи да уживате у несташлуцима и веселости дечака; али ви немате детињства у срцу; има сувише дубине у вашем духу; ви никад нисте били наивни и нећете то бити ни данас. Ваша љупкост долази од тајанствености; она је апстрактна, а не активна. Најзад, ваша снага одбија врло јаке људе, који предвиђају борбу. Ваша моћ може да се допадне младим душама које, исто тако као и душа Калистова, воле да их неко штити; али временом она умара. Ви сте велики и узвишени: зато морате трпети незгоде ових двеју особина, оне муче човека.

— Каква судбина! повика Камила. Зар ја не могу да будем жена? Зар сам ја чудовиште?

— Може бити, рече Клод.

— Видећемо, рече жена дирнута у живац.

— Збогом, драга моја, ја сутра путујем. Ја се

не љутим на вас: ја мислим да сте ви највећа од свих жена; али ако бих наставио да вам служим као заклон и штит, рече Клод са два зналачка престоја у гласу, ви бисте ме веома презрели. Ми се можемо растати без бола и гриже савести; ми немамо да зажалимо ни за срећом ни за неоствареним надама. За вас, као и за бескрајно ретке генијалне људе, љубав није онаква каквом је природа створила: неодољива потреба, од чијег задовољења долазе жива али пролазна уживања, и која умире; ви гледате у њој оно шта је од ње створило хришћанство: идеално краљевство, пуно племенитих осећања, великих нискости, поезије, духовних чулности, оданости, моралног цвећа, чаробних хармонија, краљевство које је високо подигнуто изнад простачких грубости, и у које одлазе два бића спојена у једног анђела, летећи на крилима задовољства. Ето, шта сам ја очекивао, мислио сам да зграбим један од кључева који нам отварају врата затворена за толике људе, а кроз која се улази у бескрајност. Ви сте већ били тамо, ви! И тако сте мене преварили. Ја се враћам беди, у моју пространу тамницу Париз. У почетку моје каријере била би доста једна оваква превара, па да бежим од жена: данас она оставља у мојој души разочарење, које ме баца заувек у страшну самоћу, ја ћу се у њој осетити без вере која је помогла црквеним оцима да њу испуне светим сликама. Ето, драга моја Камила, где нас води величина

духа: ми можемо обоје да певамо страшну химну, коју је песник ставио у Мојсијева уста кад је овај говорио Богу:

Вај! ето ме, Боже, могућна и сама.

У овом тренутку Калист изиђе.

— Не треба да допустим да не знате да сам ја био ту.

Госпођица де Туш показа најживљи страх, изненадно црвенило обоји њено хладно лице бојом ватре. За време целе ове сцене она је била лепша него што је икада била у своме животу.

— Ми смо мислили да сте ви отишли, Калисте, рече Клод; али ова нехотична индискретност и наша и ваша остаје без опасности; вама ће се може бити више свиђати у замку де Туш кад будете Фелиситу потпуно познавали. Њено ми ћутање наговештава да се ја нисам преварио у улози коју ми је она одредила. Она вас воли, као што сам вам ја то рекао, али она вас воли због вас, а не због себе, а то је осећање које су само мало жена у стању да имају и да прихвате; мало је међу њима оних које познају сласти болова које одржава жеља, то је једна од величанствених страсти које су остављене човеку; али она је помало човек! рече он са потсмехом. Ваша страст према Беатрисини учиниће да она пати, али ће је у исто време и усрећити.

Очи госпођице де Туш напунише се сузама, она се није усуђивала да погледа на страшнога Клода Вињона и безазленога Калиста. Она је била уплашена што су је били разумели, она није мислила да би било могуће да један човек, ма каква била његова способност, погоди једну тако свирепу обзривост, један хероизам тако узвишен, какав је био њен.

Осећајући да је понижена што види да је њена величина откривена, Калист је и сам осетио узбуђење ове жене, коју је он био подигао тако високо, а коју је сад гледао утучену. Једним неодољивим покретом Калист се баци пред Камилове ноге и пољуби јој руке, кријући у њих своје лице покривено сузама.

— Клоде, рече она, не остављајте ме, шта ће бити од мене?

— Чегатимате да се бојите, одговори критичар. Калист већ воли маркизу као луд. Зацело, ви не бисте могли да нађете јачу брану између себе и њега него што је ова љубав, коју сте ви сами изазвали. Ова страст мени чини добру услугу. Јуче било је опасности и за вас и за њега; али данас све ће за вас бити материнска срећа, рече он бацајући јој један потсмешљив поглед. Ви ћете се поносити својом победом.

Госпођица де Туш погледа Калиста, који је на ову реч подигао главу наглим покретом. Клод Ви-

њон се светио гледајући са задовољством Калистову и Фелиситину забуну.

— Ви сте га гурнули ка госпођи де Рошфид, одговори Клод Вињон, он је сад под чаролијом. Ви сте ископали сами свој гроб. Да сте се ви поверили мени, ви бисте избегли несрећу која вас чека.

— Несрећу! повика Камил Мопен, узе главу Калистову, подиже је до себе, пољуби је у косу и проли на њу обилне сузе. Не, Калисте, ви ћете заборавити све ово што сте чули, ви се нећете освртати нимало на мене.

Она устаде, усправи се пред овим људима и порази их варницама које су бацале њене очи, где је пламтела цела њена душа.

— За време док је Клод говорио, одговори она, ја сам схватила лепоту и величину љубави без наде. Зар није то једино осећање које нас приближује Богу. Немој ме волети, Калисте, а ја, ја ћу тебе волети, као што ниједна жена неће волети.

То је био најдивљији крик који је икада рањени орао пустио у своме лету. Клод клече, узе Фелиситину руку и пољуби је.

— Хајде идите, пријатељу мој, рече госпођица де Туш младоме човеку, ваша мати могла би да брине.

Калист се враћао у Геранду лаганим кораком, окрећући се, да би гледао светлост на прозорима Беатрисиног апартмана. И сам је био изненађен што је тако мало осећања имао за Камила, и скоро

се љутио на њу што је петнаест месеци остао без среће. Затим, каткад, он је осећао у себи потресе које је Камила у њему изазвала, осећао је у својој коси сузе, које је она ту била спустила, патио је због њене патње, мислио је да чује јецања, која без сумње излазе из груди ове велике жене, коју је он толико желео неколико дана пре тога. Отварајући капију родитељског дома, где је владала дубока тишина, он опази кроз прозор, при светлости оне лампе тако просте конструкције, своју мајку, која је радила чекајући га. Овај приказ овлажи сузама Калистове очи.

— Па шта ти је опет? упита Фани, чије је лице изражавало страхан немир.

Место одговора Калист је загрлио своју мајку и пољубио је у образе, чело и косу са једним од оних излива који очаравају мајке и загревају их меким пламеном живота, који су оне дале.

— Тебе ја волим, рече Калист својој мајци, скоро стидљивој и руменој, тебе која живиш само за мене, тебе коју бих ја хтео да усрећим.

— Па ти ниси у своме обичном расположењу, дете моје, рече бароница посматрајући свога сина. Шта ти је?

— Камил ме воли, а ја је не волим више, рече он.

Бароница привуче Калиста себи, пољуби га у чело и Калист чу, у дубокој тишини ове старе дворане мрке и превучене тапетима, ударце живог дрхтања у срцу своје мајке. Иркиња је била љубоморна

на Камила и слутила је истину. Ова је мати, чекајући сваке ноћи свога сина, била проучила страст ове жене; она је трагом светлости упорног размишљања била продрла у Камилово срце, и ма да то није могла себи да објасни, она је замишљала да та жена има неку жељу за материнством. Калистова прича престрашила је ову просту и безазлену мајку.

— Па добро, рече она после мале почивке, онда воли госпођу де Рошфид, она ми неће задавати бриге.

Беатриса није била слободна, она није реметила ниједан од створених планова за Калистову срећу, тако је бар Фани мислила, она је у њој имала да воли неку врсту снахе, а не да се бори против једне друге мајке.

— Али Беатриса ме неће волети! повика Калист.

— Може бити, одговори бароница лукаво. Зар ми ниси рекао да ће она остати сутра сама?

— Да.

— Па добро, дете моје! додаде мати црвенећи. Љубоморе има у свима нашим срцима, а ја нисам мислила да ћу је једног дана наћи и у своме срцу, јер нисам мислила да ћу морати да се борим о љубав свога Калиста! — Она уздахну. — Ја сам мислила, рече она, да ће брак за тебе бити оно што је био за мене. Какву светлост си ти бацио у моју душу за ова два месеца! каквим се отсјајима обојила твоја љубав тако природна, сироти анђеле!

Па добро, покажи да увек волиш своју госпођицу де Туш, маркиза ће бити због тога љубоморна и ти ћеш је имати.

— Ох! моја добра мајко, Камил ми то не би рекла, узвикну Калист, држећи око струка своју мајку и љубећи је по врату.

— Учинићеш да постанем врло опака, рђаво дете, рече она сва срећна због зрачног лица које је нада дала њеноме сину, који се весело пењао степеницама кулице.

Сутрадан ујутру Калист нареди Гаслену да оде и припази на пут који води из Геранде у Сен-Назер, да вреба у пролазу кола госпођице де Туш и да изброји лица која се буду у њима налазила.

Гаслен се врати у тренутку кад је цела породица била скупљена и доручковала.

— Шта је то? рече госпођица ди Геник; Гаслен трчи као да Геранда гори.

— Биће да је нашао шумског миша, рече Мариота, која је била донела млеко, кафу и колаче.

— Он долази из вароши, а не из баште, одговори госпођица ди Геник.

— Али шумски миш има своју рупу иза зида, према улици, рече Мариота.

— Господине витеже, било их је пет, четворо у колима и кочијаш.

— Две даме у дну? рече Калист.

— И два господина напред, одговори Гаслен.

— Оседлај коња мога оца, трчи за њима, стигни

у Сен-Назер на време кад лађа полази за Пембеф и, ако се оба човека укрцају, дојури натраг да ме известиш што коњ најбрже може.

Гаслен изиђе.

— Мој братанче, ви имате ђавола у телу! рече стара Зефирина.

— Та остави га, сестро, нек се забавља, повика барон; био је тужан као буљина, ето сад је весео као зеба.

— Ви сте му можда рекли да је наша драга Шарлота дошла? узвикну стара девојка, окрећући се према својој снаси.

— Не, одговори бароница.

— Ја сам мислила да је он хтео да је дочека, рече пакосно госпођица ди Геник.

— Ако Шарлота остане три месеца код своје тетке, има доста времена да је види, одговори бароница.

— О! сестро моја, па шта се догодило од јуче? упита стара девојка. Ви сте били тако срећни кад сте сазнали да ће госпођица де Пен-Хоел ићи данас да нам доведе своју сестричину.

— Жаклина хоће да ме ожени Шарлотом, да би ме спасла од пропасти, тетка, рече Калист смејући се и бацајући својој мајци један значајан поглед. Био сам на шеталишту кад је госпођица де Пен-Хоел говорила господину ди Халга; али она није мислила да би то била много већа пропаст за мене, да се оженим у овим годинама.

— Писано је горе, повика стара девојка прекидајући Калиста, да ја нећу умрети ни мирна ни срећна. Ја бих желела да видим како се наша породица продужује и како откупљује нека од наших имања; ништа неће бити од тога. Можеш ли ти, лепи мој братанче, ма шта упоредити са тим дужностима?

— Али, рече барон, зар ће госпођица де Туш спречити Калиста да се ожени, кад буде требало? Морам да одем код ње.

— Могу да вас уверим, оче, да Фелисита неће бити никада сметња моме браку.

— Ја ту не видим више јасно, рече стара девојка, која није знала ништа о изненадној страсти свога братанца за маркизу де Рошфид.

Мати је чувала тајну свога сина; у оваквим стварима ћутање је код свих жена урођено. Стара девојка паде у неко дубоко размишљање, слушајући свим силама, вребајући гласове и шум, да би могла да погоди тајну која се од ње крила. Гаслен ускоро стиже и рече своме младоме господару да није било потребно да иде чак у Сен-Назер, да би сазнао да ће се госпођица де Туш и њена пријатељица саме вратити, он је то дознао у вароши код Бернуса, поштанског кочијаша, који је био примио на себе да однесе пртљаг оба господина.

— Оне ће се саме враћати! узвикну Калист. Оседлај мога коња.

По тону свога младог господара Гаслен помисли да је то нека озбиљна ствар; он оседла оба коња, напуни пиштоље не говорећи никоме ништа и обуче се да прати Калиста. Калист је био тако задовољан кад је сазнао да су Клод и Бенаро отпутовали, да није ни помислио на кога ће наићи у Сен-Назеру; он је мислио само на задовољство што ће пратити маркизу; он је узео руке свога старог оца и стиснуо их нежно, пољубио је своју мајку и загрлио своју стару тетку.

— Најзад ја га волим више овако, него кад је тужан, рече стара Зефирина.

— Куда ћеш ти, витеже? рече му његов отац.

— У Сен-Назер.

— До ђавола! а кад ће свадба, рече барон, који је мислио да се његов син жури да види Шарлоту де Кергаруе. Једва чекам да будем деда, време је.

Када Гаслен доста видно показа намеру да прати Калиста, младић помисли да би могао да се врати у Камиловим колима са Беатрисом, а свога коња да остави Гаслену, и потапша га по рамену говорећи:

— Имао си духа.

— Па дабоме, одговори Гаслен.

— Младићу, рече отац дошавши са Фани до галерије спољашњих степеница, штеди коње, они ће имати да превале двадесет врста.

Калист оде, пошто је измењао са својом мајком најпроницљивији поглед.

— Благо моје, рече она видевши како он савија главу под сводом вратница.

— Нека га Бог штити! одговори барон; јер га ми поново не можемо добити.

Од ове речи прилично слободног тона провинцијских племића бароница уздрхта.

— Мој братанац не воли Шарлоту толико, да би је сад дочекивао, рече стара девојка Мариоти која је склањала посуђе.

— Дошла је нека велика дама, нека маркиза у замак де Туш, и он јури за њом! Тхе! то је за његове године, рече Мариота.

— Оне ће га убити, рече госпођица ди Геник.

— Неће га то убити, госпођице; напротив, одговори Мариота, која је изгледала срећна због Калистове среће.

Калист је јурио као да хоће да сатре свога коња, кад Гаслен срећом запита свога господара да ли он хоће да стигне пре одласка брода, оно што баш није била његова намера; он није хтео да га виде ни Конти ни Клод. Младић успори тада кораке свога коња и поче да посматра са задовољством двоструке бразде које су остале од точкова каруца по песковитом путу. Он је био као луд весео од саме помисли: „Она је прошла туда, вратиће се туда, њени ће се погледи зауставити на овим шумама, на овом дрвећу!”

— Диван пут, рече он Гаслену.

— Ах! господине, Бретања је најлепша земља

на свету, одговори слуга. Има ли ма где оваквог цвећа на оградама и путевима које изгледа као ово?

— Нигде, Гаслене.

— Ево Бернусових кола, рече Гаслен.

— Биће да су госпођица де Пен-Хоел и њена сестричина у њима; хајде да се сакријемо рече Калист.

— Овде господине? ... Јесте ли ви луди? Ми смо на песку.

Кола која су се пењала заиста по доста песковитој страни изнад Сен-Назера, појавише се пред Калистовим очима у наивној простоти своје бретањске конструкције. На велико изненађење Калистово, кола су била пуна.

— Оставили смо госпођицу де Пен-Хоел, њену сестру и њену сестричину, које се секирају, сва је места заузела царинарница, рече кочијаш Гаслену.

— Ја сам изгубљен повика Калист.

Заиста, кола су била пуна чиновника, који су без сумње ишли да смене чиновнике солана. Кад је Калист стигао на малу еспланаду, која обавија сен-назерску цркву, одакле се види Пембеф и величанствено ушће Лоаре, која се бори са морем, он угледа тамо Камила и маркизу, како машу марамицама као последње збогом путницима, које је односила парна лађа. Беатриса је била тако дивна: лице ублажено отсјајем сламног шешира, који је био украшен булкама и који је био везан тра-

ком боје мака, у хаљини од муслина са шарама цвећа, са једном својом малом витком ногом, обушеном у зелене доколенице, испруженом напред, наслоњена на свој слаби сунцобран, показујући своју лепу руку у рукавицама. Ништа није тако величанствено за око као каква жена на врху стене, као статуа на свом постољу. Конти је тада могао да види Калиста, како прилази Камилу.

— Ја сам мислио, рече младић госпођици де Туш, да ћете се вратити сами.

— Добро сте учинили, Калисте, одговори она стежући му руку.

Беатриса се окрете, опази свога младога обожаваоца и добаци му најнеодољивији поглед свога репертоара. Осмејак који маркиза виде на речитим уснама Камиловим, показа јој простаклук овога начина, достојног једне паланчанке. Госпођа де Рошфид рече тада Калисту смејући се.

— Зар то није мала увреда, што сте мислили да сам ја Камилу могла бити на путу досадна?

— Драга моја, један човек за две удовице није сувишан, рече госпођица де Туш узимајући руку Калистову и остављајући Беатрису да гледа лађу.

У овом тренутку Калист зачу из улице, која си-лази ономе што је требало звати пристаниште сен-назерско, гласове госпођице де Пен-Хоел, Шарлоте и Гаслена, који су брбљали као свраке. Стара је девојка испитивала Гаслена и хтела је да зна зашто су се његов господар и он налазили у Сен-

Назеру; кола госпођице де Туш изазвала су читав догађај. Пре него што је младић могао да се повуче, Шарлота га је била видела.

— Ево Калиста! повика мала Бретањка.

— Идите и понудите им моја кола, њихова ће собарица сести поред мога кочијаша, рече Камил, која је знала да госпођа де Кергаруе, њена кћи и госпођица де Пен-Хоел нису добиле кола.

Калист, који није могао да не послуша Камилу, оде да изврши поруку. Чим је госпођа де Кергаруе сазнала да има да путује са маркизом де Рошфид и славном Камилом Мопен, она није хтела да разуме оћуткивања своје старије сестре, која се устезала да се користи оним што је она називала ђаволовим двоколицама. Нант је по географској ширини цивилизације стајао изнад Геранде; у њему су се дивили Камилу; она се тамо сматрала као муза Бретање и част земље, она је тамо изазивала исто толико радозналости колико и љубоморе. Ви-соко друштво у Паризу и мода праштали су госпођици де Туш, јер су њу правдали њено велико богатство, а може бити и њени некадањи успеси у Нанту, који је себи ласкао што је био колевка Камиле Мопен. Зато виконтеса, луда од радозналости, повуче своју стару сестру и не осврћући се на њена кукања.

— Добар дан, Калисте, рече мала де Кергаруе.

— Добар дан, Шарлота, одговори Калист не пружајући јој руку.

Обоје збуњени, она због толике хладноће, он због своје суровости, пењали су се издубеном јаругом, како се звала једна улица у Сне-Назеру, и ћутећи пратили две сестре. У једном тренутку млада девојка од шеснаест година осети да се руше све куле које је била сазидала у ваздуху и које је била испунила својим романтичним надама. Она и Калист играли су се тако често заједно у детињству; она је била тако везана за њега, да је мислила да њену будућност не може нико срушити. Она је долазила ношена лакомисленом срећом, као што се птица баца на њиву; њу је нешто зауставило у лету, иако није могла ни да замисли препреку.

— Шта ти је, Калисте? упита га она узимајући га за руку.

— Ништа, одговори младић, који изви своју руку врло ужурбано, помишљајући на намере своје тетке и госпођице де Пен-Хоел.

Шарлотине се очи оквасише сузама. Она је без мржње гледала лепога Калиста; али она је имала да доживи први потрес љубоморе и осетила је страхан бес супарништва кад је видела две лепе Парижанке и наслутила узрок Калистове хладноће.

Обичног стаса, Шарлота де Кергаруе имала је неку просту свежину, мало округло лице које су оживљавала два црна ока, која су глумила духовитост, мрку бујну косу, заобљен стас, равна леђа, мршаве руке, кратак и одлучан говор девојака из провинције, које се труде да немају изглед малих

простакуша. Она је била љубимче породице због особите љубави своје тетке према њој. Она је имала на себи у овом тренутку капут од шкотске вуnene кариране тканине, постављен зеленом свилом, који је она имала и на броду. Њена путничка хаљина од тканине прилично обичне, са блузом која се чедно затвара тилом до грла, украшена набраном крагницом, изгледала је њој страшна кад је видела свеже хаљине Беатрисину и Камиллову. Било јој је тешко због тога што је имала беле чарапе, које су се биле испрљале на камењу, у барци у коју је била скочила, и због неукусних кожних ципела, које су биле изабране само зато да се на путу не би покварило штогод лепо, како обично раде паланчани.

Што се тиче виконтесе де Кергаруе, она је била тип паланчанке. Висока, сува, увела, пуна скривеног уображења, које се показивало тек кад их неко увреди, говорила је много и натуцала би, силом толиког брбљања, као што се и карамболи на билијару нађу, по неколико идеја, због којих је стекла углед духовите жене, покушавала је да унизи Парижане тобожњом добродушношћу паланачке памети и неком лажном срећом, коју је непрекидно истицала, спуштала се на колена да би је други подигли и била бесна што су је остављали на коленима; ловила је, по једној енглеској изреци, комплименте на удицу, а није их увек могла уловити; имала је тоалету у исти мах и необичну и не-

брижљиву, сматрала је недостатак љубазности као дрскост и мислила да много збуњује људе ако не обрати на њих никакву пажњу; одбијала је оно што је желела, да би приморала људе да јој то понуде двапут а да би изгледало као да је они прекомерно воле; бавила се оним о чему се више не говори, а тако би се изненадила што не зна шта је у моди; најзад, тешко би издржала и један сат а да не говори о Нанту, о „трговима“ Нанта, о догађајима у високом друштву у Нанту; жалила се на Нант, осуђивала Нант, и за фразе од вредности сматрала обичне фразе, које би добила од љубазних људи, који су јој расејано давали за право. Њено понашање, њени изрази, њене идеје били су мање или више прешли и на њене четири кћери.

Познати Камила Мопена и госпођу де Рошфид било је за њу читава будућност и основа толиких разговора! тако је она корачала ка цркви, као да је хтела да је освоји на јуриш, машући својом марицом коју је она била развила, да би на њој показала тешке углове домаћег веза, украшене трошном чипком. Она је имала прилично држање коњаника, које је за жену од четрдесет седам година било без значаја.

— Господин витез, рече она Камилу и Беатрисе показујући Калиста, који је сав збуњен долазио са Шарлотом, саопштио нам је вашу љубазну понуду; али ми се бојимо, моја сестра, моја кћи и ја, да вам не сметамо.

— Не, сестро, ја не, ја свакако нећу сметати овим дамама, рече стара девојка са жучношћу, јер ја ћу свакако наћи у Сен-Назеру ма каквог коња којим ћу се вратити.

Камил и Беатриса измењаше кришом по један поглед, који Калист примети, и овај поглед био је довољан да уништи све његове успомене из детињства, његово високо мишљење о Кергаруе-Пен-Хоелима, и да сруши заувек планове које су замислиле две породице.

— Ми можемо врло добро да седнемо и петоро у кола, одговори госпођица де Туш, којој Жаклина окрете леђа. Па чак и да будемо страшно стешњени, што неће ни бити због виткости вас свију, ја бих била ипак награђена задовољством што сам учинила услугу Калистовим пријатељима. Ваша собарица, госпођо, наћи ће места; а ваши пакети, ако их имате, могу да се метну иза каруца, ја нисам повела слугу.

Виконтеса је обасу захваљивањем и пребаци својој сестри Жаклини што је хтела да њена сестричина тако брзо дође, да јој није ни допустила да дође у својим колима сувим путем; али истина је, да је пут колима био не само дуг него и скуп; она треба да се брзо врати у Нант, где је оставила три друге мале мачкице, које су је очекивале са нестрпљењем, рече она милујући врат своје кћери. Шарлота је имала тада изглед жртве, дижући очи према својој мајци, по чему се морало прет-

поставити да је виконтеса била врло много досадна својим кћерима истичући их тако често као што каплар Трим истиче своју капу у *Tristram Shandy*.

— Ви сте срећна мати, ви треба... рече Камил, која се заустави сетивши се да је маркиза морала да се одрекне свога сина полазећи са Контијем.

— О! одговори виконтеса, ако сам несрећна што проводим свој живот у селу и у Нанту, ја се тешим што ме моја деца обожавају. Имате ли ви деце? упита она Камила.

— Ја сам госпођица де Туш, одговори Камил. Госпођа је маркиза де Рошфид.

— Мора вас човек жалити што нисте познали највећу срећу која је дата нама сиротим женама, зар не госпођо? рече виконтеса маркизи, да би поправила своју погрешку. Али ви имате толико других ствари као накнаду!

Једна топла суза појави се у очима Беатрисиним, која се окрете нагло и оде до грубе ограда на стени, а Калист пође за њом.

— Госпођо, рече Камил на уво виконтеси, зар ви не знате да се маркиза раставила од свога мужа, да она није видела свога сина две године, и да не зна када ће га видети?

— Ба! рече госпођа де Кергаруе, јадна жена! Је ли то судски?

— Не, својом вољом, рече Камил.

— Па да, ја то разумем, одговори смело виконтеса.

Стара Пен-Хоел, у очајању што се налази у непријатељском логору, била се повукла на четири корака са својом драгом Шарлотом. Калист, пошто се уверио да их нико не може видети, узе руку маркизину и пољуби је остављајући на њој једну сузу. Беатриса се окрете, њене очи љутина је била осушила; она је хтела да изусти неку страшну реч, али није могла да каже ништа, јер је видела своје сузе на лепом лицу овог анђела, који је исто тако болно био дирнут као и она.

— Боже мој, Калисте, рече му Камил на уво видевши га да се враћа са госпођом де Рошфид, вама би ово имало да буде ташта, а ова мала гуска жена!

— Зато што је њена тетка богата, рече иронично Калист.

Цела група пође према крчми, а виконтеса се сматрала обавезном да направи Камилу неку сатиру на рачун сен-назерских дивљака.

— Ја волим Бретању, госпођо, одговори Фелисита, ја сам рођена у Геранди.

Калист није могао да се уздржи, а да не осети дивљење према госпођици де Туш, која га звуком свога гласа, мирноћом својих погледа и благошћу својих покрета разведрила упркос страшних изјава из оне сцене која се одиграла прошле ноћи. Па ипак она је изгледала помало уморна; њене су црте показивале неиспаваност, оне су биле као надуване, али чело је господарило над унутрашњом буром свирепом мирноћом.

— Какве краљице, рече он Шарлоти показујући јој маркизу и Камила, и дајући руку младој девојци на велико задовољство госпођице де Пен-Хоел.

— Шта је мислила твоја мајка, рече стара девојка дајући исто тако своју суву руку својој сестричини, кад је пришла у друштво ове неваљалице?

— Ох! тетка, једна жена која је слава Бретање!

— Срам, мала моја! Да нећеш и ти исто тако да јој ласкаш?

— Госпођица Шарлота има право, ви нисте правични, рече Калист.

— Ох! ви, одговори госпођица де Пен-Хоел, она је вас омађијала.

— Ја осећам према њој, рече Калист, исто пријатељство као и према вама.

— Откада то ди Геници лажу? рече стара девојка.

— Од онда откада су де Пен-Хоелове глуве, одговори он.

— Ти ниси заљубљен у њу? запита стара девојка очарана.

— Био сам, али више не, одговори он.

— Рђаво дете! зашто си ти нама задао толику бригу? Ја сам знала добро да је љубав будалаштина; само је у браку то озбиљно, рече му она гледајући Шарлоту.

Шарлота, мало охрабрена, понадала се да ће моћи поново да задобије своју надмоћност, која се

ослањала на све успомене из детињства, и стиште руку Калисту, који се у себи зарече да се отворено објасни са младом наследницом.

— Ах! како ћемо лепе партије мушице играти, Калисте, и како ћемо се смејати!

Коњи су били упрегнути, Камил пропусти у дво кола виконтесу и Шарлоту, јер Жаклина беше ишчезла; затим она седе на предње седиште са маркизом. Калист, приморан да се одрекне задовољства коме се надао, пратио је кола на коњу, а уморни коњи ишли су доста полако, тако да је он могао да гледа Беатрису. Историја је изгубила чудне разговоре ове четири личности, које је случај био тако необично саставио у овим колима, јер је немогуће веровати у свих сто и неколико верзија, које круже по Нанту о похвалама, одговорима, речима које је виконтеса добила од славне госпођице де Туш лично. Она се добро чувала да понови или да разуме одговоре госпођице де Туш на сва своја смешна питања, које писци слушају врло често и тиме скупо плаћају своја ретка задовољства.

— Како сте ви писали књиге? питала је виконтеса.

— Исто као што ви радите ваше ручне радове, чипке или вез, одговори Камил.

— А откуд вам оне дубоке опсервације и оне слике тако примамљиве?

— А откуда вама тако духовите ствари које говорите, госпођо? Ништа лакше него писати и, ако бисте хтели...

— Ах! све је штети? Ја не бих то веровала! Које од својих дела ви највише волите?

— Врло је тешко имати изузетну љубав према овим малим мачкицама.

— Ви сте отупели за комплименте и човек не зна шта би вам могао ново рећи.

— Верујте, госпођо, да осећам свежину начина на који ви казујете своје комплименте.

Виконтеса није хтела да изгледа да занемарује маркизу и рече гледајући је лукаво.

— Никад нећу заборавити ово путовање између духа и лепоте.

— Ласкате ми, госпођо, рече маркиза смејући се; није природно да човек примети дух поред генија, и тиме још нисам много казала.

Шарлота, која је живо осећала да је њена мати смешна, погледа је да би је тиме зауставила, али виконтеса је наставила храбро да се бори са двема засмејаним Парижанкама. Младић, који је јахао лаганим и немарним касом дуж каруца, могао је да види само две жене које су седеле на предњим седиштима и његов поглед обухватио их је час једну час другу, одајући болне мисли. Како је он Беатрису стално гледао, она је непрестано избегавала да баци поглед на младог човека; једним покретом, због кога очајавају људи који воле, она је

држала свој прекрштен шал под прекрштеним рукама и изгледало је као да је обузета дубоким размишљањем. На једном месту, где је пут био под сенком, влажан и зелен као дивна шумска стаза, где се шум кола једва чуо, где је лишће додиривало кош на колима, где је ветар доносио балсамске мирисе, Камил обрати пажњу свима на ово место пуно хармоније, дотаче се руком Беатрисиног колена показујући јој Калиста.

— Како он добро јаше! рече јој она.

— Калист? запита виконтеса. Он је диван јахач.

— Ох! Калист је врло мио, рече Шарлота.

— Има толико Енглеза који личе на њега! одговори немарно маркиза не довршујући своју реченицу.

— Његова је мати Иркиња, једна О'Бриен, одговори Шарлота, која је мислила да је лично погођена.

Камил и маркиза уђоше у Геранду са виконтесом и њеном ћерком на велико изненађење целе зачуђене вароши; оне оставише своје сапутнице на улазу улиције ди Геник, где у мало што се није скупила гомила света. Калист је био убрзао кораке свога коња, да би известио своју мајку и тетку о доласку овог друштва, које се очекивало на ручак. Ручак је по договору одређен доцније, у четири сата. Витез се врати да понуди руку двема дамама; затим пољуби Камилу у руку надајући се да ће моћи да прихвати и руку маркизину, али ова је одлуч-

но држала скрштене руке и он је њој бацио најживље молбе у погледу узалуд овлаженом.

— Мала будало, рече му Камил додирујући његово уво једним скромним пољупцем пуним пријатељства.

— То је истина, рече у себи Калист, док су се кола окретала, ја заборављам савете своје мајке; али ја ћу их, мислим, увек заборављати.

Госпођица де Пен-Хоел, која је неустрашиво дошла на једном најмљеном коњу, виконтеса де Кергаруе и Шарлота затекоше постављен сто, а ди Геници су их примили са срдечношћу, ако не раскошно. Стара Зефирина била је одредила, у дубини подрума, фина вина, а Мариота је превазишла саму себе својим бретањским јелима.

Виконтеса, очарана што је путовала са славном Камиллом Мопеном, покушала је да изложи модерну литературу и положај који у њој заузима Камил; али са књижевним светом би као и са вистом: ни ди Геници, ни свештеник који је изненада био дошао, ни витез ди Халга, нису у томе разумели ништа. Опат Гримон и стари маринач послужили се на крају ручка ликерима. Чим је Мариота, са Гасленом и виконтесином собарицом, била распремилла сто, зачу се узвик одушевљења, да се приступи мушици.

Радост је владала у кући. Сви су мислили да је Калист слободан и већ су сматрали да ће се ускоро оженити малом Шарлотом. Калист је ћутао. Пр-

ви пут у своме животу он је правио поређење између Кергаруеових и двеју жена елегантних, духовитих, пуних укуса, које се у овом моменту сигурно потсмевају двома паланчанкама, ако се помисли на први поглед који су оне биле измењале. Фани, која је знала Калистову тајну, приметила је тугу свога сина, на кога су Шарлотине кокетерије и виконтесини напади мало утицали. Очевидно, њеном драгом детету било је досадно; тело је било у овој соби, где би се некада он занимао шалама мушице, али дух је био у замку де Туш. „Како бих могла да га пошаљем код Камила?” питала се мати, која је била на страни свога сина, која је волела и чамила са њим. Њена узбуђена нежност дала јој је духа.

— Ти умиреш од жеље да одеш у замак де Туш и да је видиш? рече Фани на уво Калисту.

Дете одговори осмејком и црвенилом од којих ова дивна мајка задрхта до дна срца.

— Госпођо, рече она виконтеси, биће вам врло рђаво сутра у поштанским колима, а нарочито зато што ћете морати да пођете врло рано; зар не би било боље да потражите кола од госпођице де Туш? — Иди, Калисте, рече она погледавши свога сина, удеси то у замку де Туш; али нам се брзо врати.

— Треба ми само десет минута, повика Калист који лудо загрли своју мајку на спољним степеницама, где је она била пошла за њим. Калист отрча лако као паун и уђе у претсобље замка де Туш,

баш кад су Камил и Беатриса излазиле из великог салона после ручка. Сетио се ипак и понудио руку Фелисити.

— Ви сте због нас напустили виконтесу и њену кћер, рече она стежући му руку, ми смо у стању да разумемо вредност такве жртве.

— Јесу ли ти Кергаруеови рођаци де Портанди-ерових и старог адмирала де Кергаруе, чија се удовица удала за Шарла де Ванднес? упита госпођа де Рошфид Камилу.

— Госпођица Шарлота је адмиралова унука, одговори Камил.

— То је љупко младо створење, рече Беатриса спуштајући се у једну готску фотељу, то је заиста за господина ди Геник.

— Овај се брак неће никад остварити, рече живо Камил.

Утучен хладним и мирним изгледом маркизе, која је сматрала младу Бретањку као једино биће које би се могло сјединити с њим, Калист није умео ни да говори ни да мисли.

— А зашто, Камиле? рече госпођа де Рошфид.

— Драга моја, рече Камил видевши Калистово очајање, ја нисам саветовала Контију да се жени, а мислим да сам му била мила; ви нисте великодушни.

Беатриса погледа своју пријатељицу са изненађењем, које је било помешано са неодређеном сумњом. Калист разумеде од прилике Камилову ода-

ност, видевши да се по њеним образима појављује оно слабо руменило, које код ње наговештава њена најјача узбуђења; он приђе доста невешто до ње, уздеде њену руку и пољуби је. Камил седе немарно за клавир, као жена сигурна у своју пријатељицу и у свога тобожњег обожаваоца, окренувши им леђа и остављајући их скоро саме. Она је импровизирала варијације по неким темама, које је њен дух нехотице изабрао, јер су оне биле претерано тужне. Маркиза је изгледала као да слуша, али она је примећивала Калиста, који је, сувише млад и сувише наиван да би могао да игра улогу коју му је дала Камил, био у заносу поред свога истинског идола. После једног часа, за које време је госпођица де Туш истински осећала своју љубомору, Беатриса се повуче у своју собу. Камил одмах одведе Калиста у своју собу, да је не би когод чуо, јер жене имају чудан инстинкт неповерења.

— Дете моје, рече му она, правите се да ме волите, иначе сте изгубљени. Ви сте дете, ви не познајете још жене, ви умете само да волите. Волети и задобити нечију љубав, то су две сасвим различите ствари. Ви ћете страшно патити, а ја хоћу да budete срећни. Ако будете наљутили Беатрисин не понос него њену тврдоглавост, она ће бити у стању да оде на неколико миља од Париза, код Контија. Шта ћете ви онда?

— Ја ћу је волети, одговори Калист.

— Ви је више нећете видети.

— Ох, хоћу, рече он.

— Како?

— Ићи ћу за њом.

— Али ти си сиромах као Јов, дете моје.

— Мој отац, Гаслен и ја остали смо три месеца у Вандеји са сто педесет франака, путујући пешице дан и ноћ.

— Калисте, рече госпођица де Туш, слушајте ме добро. Ја видим да ви имате и сувише наивности да бисте се могли претварати, ја нећу да искварим једну тако добру природу као што је ваша, ја ћу узети све на себе. Вас ће Беатриса волети.

— Је ли могуће? рече он склапајући руке.

— Да, одговори Камил, али потребно је победити код ње обавезе које је она узела на себе. Ја ћу и лагати за вас. Само, немојте покварити нешто у доста мучном послу који ћу ја предузети. Маркиза има аристократско лукавство, она је духовито неповерљива; никада ловац није срео дивљач која би се теже савладала; овде, јадан мој дечко, ловац треба да слуша свога пса. Да ли ми обећавате слепо послушност? Ја ћу бити ваш Фокс, рече она дајући себи име најбољег хрта Калистовог.

— Шта да радим? одговори младић.

— Мало, рече Камил. Долазићете овде сваког дана, у подне. Као каква нестрпљива драгана, ја ћу бити на оном прозору из ходника одакле се види пут за Геранду, да вас гледам кад долазите. Ја ћу побећи у моју собу, да ме ви не бисте видели и да

вам не бих показала своју велику страст, која вам је досадна; али ви ћете ме понекад опазити и махнућете ми својом марамицом. Ви ћете у дворишту и на степеницама показати помало досаде. Ти се ту нећеш много претварати, дете моје, рече она спуштајући главу на своје груди, зар не? Нећеш ићи брзо, гледаћеш кроз прозор на степеницама, који гледа у башту, тражећи у њој Беатрису. Кад она буде тамо, (она ће се тамо шетати, не брини), ако те она опазе, ти ћеш се упутити врло лагано у мали салон, а одатле у моју собу. Ако ме будеш видео на прозору, како вребам твоје издајство, ти ћеш се повући живо натраг, да те ја не бих ухватила у томе како молиш један поглед од Беатрисе. Кад доспеш у моју собу, бићеш мој заробљеник... Ах! ми ћемо ту остати заједно до четири сата. Ви ћете за то време читати, а ја ћу пушити; вама ће бити врло досадно, што је не видите, али ја ћу вам наћи занимљиве књиге. Ви нисте ништа прочитали од Жоржа Санда, ја ћу послати вечерас некога од мојих људи да купе њена дела у Нанту и дела неких других писаца, које ви не познајете. Ја ћу излазити прва, а ви нећете напуштати своју књигу, ви ћете доћи у мој мали салон тек у тренутку кад чујете у њему Беатрису да разговара са мном. Увек кад будете видели неку свеску нота отворену на клавиру, ви ћете ме молити да останете. Ја вам допуштам да будете са мном груби, ако ви то можете, све ће бити добро.

— Ја знам, Камиле, да ви имате за мене наклоности какве се једва налазе, и због којих ја жалим што сам видео Беатрису, рече он са дивном искреношћу; али чему се ви надате?

— За осам дана, Беатриса ће бити луда за вама.

— Боже мој! је ли могуће?... рече он падајући на колена и склапајући руке пред Камиллом, која се разнежила и била срећна што му је причинила радост на своју рођену штету.

— Чујте ме добро, рече она. Ако ви будете имали са маркизом не само дуге разговоре, већ ако ви измењате са њом само по неколико речи, и ако је будете пустили да вас испитује; ако промашите нему улогу коју сам вам дала, а коју је зацело лако одиграти, знајте добро, рече она озбиљним тоном, ви ћете је изгубити заувек.

— Ја не разумем ништа од свега тога што ми ви говорите, Камиле, повика Калист гледајући је са наивношћу достојном обожавања.

— Кад би ти разумео, ти не би био узвишено дете, племенити и лепи Калист, одговори она узимајући његову руку и љубећи је.

Калист учини тада оно што није никада чинио, он загрли Камила и пољуби је љупко у врат, без љубави, али са нежношћу и као што је љубио своју мајку. Госпођица де Туш није могла да задржи бујицу суза.

— Идите, дете моје, и реците вашој виконтеси да јој моја кола стоје на расположењу.

Калист је хтео да остане, али је био приморан да послуша Камилову заповедничку и строгу вољу; он се врати сав радостан, био је сигуран да ће га кроз осам дана лепа маркиза волети. Играчи мушице нађоше у њему Калиста кога су били изгубили пре два месеца. Шарлота је приписивала себи заслугу за ову промену. Госпођица де Пен-Хоел била је дивна пецкајући Калиста. Опат Гримон покушавао је да прочита у бароничиним очима разлог спокојства које се у њима видело. Витез ди Халга трљао је руке. Две старе девојке биле су живе као гуштерице. Виконтеса је дуговала сто суа за накупљене мушице. Лакомост Зефиринина била је тако жива, да је она жалила што не види карте, и рекла је неколико живих речи својој снаси, која је због Калистове среће била расејана и која га је по каткад питала, али у његовим одговорима није могла ништа да разуме.

Партија је трајала до једанаест сати. Било је у њој два издајства: барон и витез заспали су у својим достојанственим фотељама. Мариота је била направила погачице од црног брашна, бароница је донела своју кутију са чајем. Славна кућа ди Геника послужила је, пре одласка Кергаруеових и госпођице де Пен-Хоел, ужину, свежег масла, воћа, крема и за то су били изнети из ормана сребрни чајник и енглески порцулан, што је бароници била послала једна од њених тетака. Овај модерни сјај у овој старој дворани, велика љупкост бароничи-

на, која је као добра Иркиња била васпитана да спрема и служи чај, што и јесте велики посао Енглескиња, имали су нечега дражесног. Најразумданији раскош не би учинио утисак тако прост, скроман и племенит, какав је произвело ово осећање радосног гостопримства.

Кад у салону осташе само бароница и њен син, она погледа Калиста радознало:

— Шта се теби догодило ове вечери у замку де Туш? рече му она.

Калист исприча наду коју му је Камил била ставила у срце и њена чудна упутства.

— Сирота жена! повика Иркиња склапајући руке и жалећи први пут госпођицу де Туш.

Неколико тренутака после одласка Калистовог, Беатриса, која га је била чула кад је отишао из замка де Туш, дошла је код своје пријатељице, коју је нашла са влажним очима, упола срушену, на једној софи.

— Шта ти је, Фелисита? упита је маркиза.

— Ја имам четрдесет година, а волим, драга моја! рече са страшним нагласком једа госпођица де Туш, чије су очи биле суве и сјајне. Кад би ти, Беатриса, знала колико суза ја проливам за игубљеним данима младости! Да ме неко воли из сажаљења, да знам да своју срећу дугујем само тешким напорима, лукавству мачке, замкама које сам наместила невиности и врлинама једног детета, зар то није срамно? Срећом, човек тада налази неку вр-

сту олакшања у бескрајној страсти, у енергији среће, у извесности да ћу бити заувек изнад свих жена тиме, што ћу урезати своје успомене у младо срце незаборавним задовољствима и безумном одашошћу. Да, кад би ми он то затражио, ја бих скочила у море на један једини његов знак. По каткад ја и сама осетим да желим да он то захте, то би била жртва а не самоубиство... Ах! Беатриса, ти си ми задала један тежак посао тиме што си дошла овде. Ја знам да је тебе тешко надмашити; али ти волиш Контија, ти си племенита и великодушна и ти ме нећеш преварити; ти ћеш ми, напротив, помоћи да сачувам свога Калиста. Ја сам се надала да ћеш овај утисак произвести на њега, али ја нисам учинила грешку да покажем љубомору, то би распалило зло. Напротив, ја сам му казала да ћеш доћи и насликала те тако живим бојама, да ти никад нећеш моћи да оствариш тај портрет, а, на несрећу, ти си се пролепшала.

Ово силно јадиковање где се истина мешала са обманом, превари потпуно госпођу де Рошфид. Клод Вињон био је рекао Контију узроке свога одласка, Беатриса је природно била обавештена о томе, она је показивала великодушност држећи се хладно према Калисту; али, у овом тренутку, подиже се у њеној души онај покрет радости који трепери у дну срца свију жена кад оне знају да их неко воли. Љубав коју оне улевају неком човеку вуче га да им одаје хвалу без притворности, а у ко-

јој оне не могу а да не уживају; али, кад овај човек припада некој пријатељици, ова обасипања хвалама причињавају више него радост; то је небеска милина. Беатриса седе поред своје пријатељице и рече јој неколико умиљатих речи.

— Ти немаш ниједну седу, рече јој она, ти немаш бора, твоје су слепоочнице још свеже, а ја познајем више жена тридесетих година које морају да сакривају своје слепоочнице. Ево, драга моја, рече она подижући своје коврце, погледај шта ме је стало моје путовање.

Маркиза показа неумољиве боре, које су се ту већ биле створиле на њеној тако нежној кожи; она подиже своје рукаве и показа сличне боре на својим чланцима, где је провидност већ млитавог ткива показивала мрежу њених задебљалих судова, где су три дубоке линије чиниле као наруквицу од бора.

— Зар нису то, како је рекао један писац који испитује нашу беду, два места која код нас не лажу, рече она. Само онај који је много патио, може увидети истинитост његовог страшног опажања; али срећом за нас, већина људи не зна ништа о томе и не чита овог гадног писца.

— Твоје писмо ми је све рекло, одговори Камил, срећа не познаје сујету, ти си се у њему сувише хвалила да си срећна. Зар није истина у љубави глува, нема и слепа? Услед тога, знајући да имаш врло много разлога да оставиш Контија, ја сам се

бојала твога бављења овде. Драга моја, Калист је анђео, он је исто толико добар колико и леп, сиromaх наивко не би се могао одупрети ниједноме твоме погледу, он ти се и сувише диви да те не би заволео, кад би га ти само и најмање охрабрила, твој презир сачување ми га. Ја ти то признајем са кукавичлуком праве страсти: ако ми га отмеш, то ће ме убити. *Адолф*, ова страшна књига Бенжамена Констана, рекла нам је само Адолфове патње, али патње жене? Е, он их није доста посматрао, да би нам их насликао; а која би се жена усудила да их открије? оне би обешчастиле наш пол, оне би унизиле врлине, оне би шириле пороке. Ах! Кад бих ја њих мерила мојим страхом, ове би патње личиле на патње пакла. Али у случају да ме остави, мој задатак је свршен.

— А шта си ти одлучила? упита Беатриса са живошћу која учини да Камил уздрхта.

Тада се две пријатељице погледаше оштро као два венецијанска инквизитора, брзим погледом ока, у коме се њихове душе сударише и искресаше варницу као два кремена. Маркиза обори очи.

— После човека само још Бог, одговори озбиљно славна жена. Бог, то је непознато. Ја ћу се у њега бацити као у понор. Калист ми се заклео да се он теби дивио само као што се човек диви слици; али ти си у двадесет осмој години у потпуној раскоши лепоте. Борба ће дакле почети између њега и мене једном лажи. Срећом, ја знам шта треба да радим да бих победила.

— Шта ћеш радити?

— То је моја тајна, драга моја. Остави ми преимућства мојих година. Кад ме је Клод Вињон грубо бацио у понор, мене, која сам се била подигла чак до места за које сам ја мислила да је недостижно, ја ћу бар узабрати све цвеће бледо, закржљало, али дивно, што расте на дну провалије.

Госпођица де Туш је месила маркизу као восак, она је уживала у дивљем задовољству увијајући је својим лукавством. Камил се растаде од своје пријатељице, која је била дирнута у живац радозналошћу и лебдела између љубоморе и своје великодушности, али коју је лепи Калист извесно био већ придобио.

— Она ће бити очарана што ће ме преварити, рече у себи Камил дајући јој вечерњи пољубац.

Затим, кад остаде сама, писац уступи место жени; она бризну у плач, напуни жариште своје наргиле дуваном натопљеним у опијум и проведе већи део ноћи пушећи, умирујући тако болове своје љубави и гледајући кроз облаке дима дивну Калистову главу.

— Како би било лепо написати књигу у којој бих ја изнела своје болове! рече она у себи, али она је написана. Сафо је живела пре мене, Сафо је била млада. Каква лепа и примамљива јунакиња, заиста, овако жена од четрдесет година! Пуши своју наргилу, сироти Камиле, ти немаш чак ни сред-

ства да у поезију претвориш своју несрећу, она је на врхунцу!

Она леже тек ујутру, мешајући тако са сузама, са изливима бола и узвишеним одлукама, дуга размишљања, у којима је покатад испитивала тајне католичке религије, оно о чему, у своје безбрижном, уметничком животу и животу писца без вере, није била никада мислила.

Сутрадан, Калист, коме је мати била рекла да у свему потпуно слуша Камилове савете, дође у подне, попе се тајанствено у собу госпођице де Туш, где нађе књиге. Фелисита остаде у једној фотељи поред прозора, заузета пушењем, посматрајући редом дивљи предео пун баруштина, море и Калиста, са којим измења неколико речи о Беатрисси. Било је тренутака кад је, гледајући маркизу како се шета по врту, она откачињала завесе, и давала својој пријатељици прилике да је види, и ширила их, да би се заклонила од светлости, пуштајући ипак да пролази једна трака светлости, која је обасјавала Калистову књигу.

— Данас, дете моје, ја ћу те замолити да останеш на ручку, рече она мрсећи му косу, а ти ћеш одбити гледајући у маркизу, теби неће бити тешко да јој покажеш колико жалиш што не остајеш.

Око четири сата Камил изиђе и одигра свирепу комедију своје лажне среће пред маркизом, коју одведе у свој салон. Калист изиђе из собе, он разумеде у овом тренутку срамоту свога положаја.

Поглед који он баци на Беатрису, а који је Фелисита очекивала, био је још изразитији него што је она мислила да ће бити. Беатриса се била дивно обукла.

— Како сте се ви кокетно обукли, мала моја! рече Камил кад је Калист био отишао.

Ова вешта игра трајала је шест дана; њу је Камил водила, иако то Калист није знао, највештијим разговорима са својом пријатељицом. Између ове две жене настао је двобој без примирја, у коме су оне правиле читаве јурише лукавством, претварањем, лажном великодушношћу, лажним признањем, подмуклим поверењем, где је једна сакривала, а друга износила своју љубав и где је међутим оштро гвожђе, усијано издајничким Камиловим речима, доспевало до дна срца њене пријатељице и у њему дирало у живац нека од оних рђавих осећања која честите жене угушују са толико муке. Најзад је Беатриса била увређена због неповерења које је показивала Камил, она је налазила да у њему има мало достојанства и за једну и за другу; она је била очарана што је дознала да и овај велики писац има нискости свога пола, она је хтела да ужива у томе што ће јој показати где је престала њена надмоћност и како и она може да буде понижена.

— Драга моја, шта ћеш му рећи данас? упита она гледајући злобно своју пријатељицу у тренутку кад је тобожњи љубавник питао да остане. У

понедељак ми смо имале да разговарамо насамо; у уторак ручак није ваљао ништа; у среду ти ниси хтела да навучеш на себе бароничину љутњу; у четвртак хтела си да идеш да се шеташ са мном; јуче ти си му рекла збогом чим је он отворио уста: е, знаш шта, ја хоћу да он остане данас, сиромах дечко.

— Зар већ, мала моја! рече Камил са заједљивом иронијом Беатрисе.

Маркиза поцрвене.

— Останите, господине ди Геник, рече госпођица де Туш Калисту узимајући изглед краљице и увређене жене.

Беатриса поста хладна и крута, она је била оштра и заједљива и мучила је Калиста, кога његова тобожња драгана посла да игра мушицу са госпођицом де Кергаруе.

— Она није опасна, та тамо, рече смејући Беатриса.

Млади заљубљени људи су као гладни људи, они се не засите припремом куvara, они сувише мисле на решење да би могли да схвате средства. Враћајући се из замка де Туш у Геранду, Калист је имао душу пуну Беатрисе, он није знао за дубоку женску вештину, коју је развијала Фелисита, да би, како се то освештано каже, удесила ствар.

За време те недеље маркиза је писала само једно писмо Контију и овај знак равнодушности није измакао Камилу. Цео Калистов живот био је усрет-

сређен на онај кратки тренутак кад је могао да види маркизу. Ова кап воде, далеко од тога да угаси његову жеђ, само је удвајала њу. Ова чаробна реч: „Она ће те волети” коју је рекла Камил и потврдила његова мајка, била је амајлија помоћу које је он задржавао жестину своје страсти. Он је губио време, није спавао више, заваривао несаницу читајући, доносио је свако вече читаве двоколице књига, како је то Мариота говорила. Његова тетка проклињала је госпођицу де Туш; али бароница, која се више пута попела код свога сина видевши код њега светлост, знала је за тајну тих бдења. Ма да је она била остала у стидљивости као млада невина девојка и ма да је за њу љубав држала своје књиге затворене, Фани се уздигла својом материнском нежношћу до извесних идеја; али многи понори овог осећања остали су мрачни и покривени облацима, и она се много плашила од стања у коме је видела свога сина, она се бојала од једине, непојмљиве жеље која га је прождирала.

Калист је имао само једну мисао, изгледало му је да увек види пред собом Беатрису. Увече, за време партије карата, његове расејаности личиле су на сан његовог оца. Бароница, која је видела да он није оно што је био кад је она мислила да он воли Камилу, осети са неком врстом ужаса знаке који су наговештавали праву љубав, осећање сасвим непознато у овој кући. Због неке грозничаве раз-

дражљивости и због неког сталног заноса Калист је постао скоро глуп. Често је остајао читаве сате гледајући какву шару на тепиху. Она га је била саветовала ујутру да не одлази више у замак де Туш и да остави ове две жене.

— Да не идем више у замак де Туш! био је узвикнуо Калист.

— Иди, не љути се, мој премили, одговорила је она љубећи ове очи из којих је избијао пламен.

У оваквим приликама Калист умало што није био изгубио плод мудре Камилове игре, и то због бретанске плахости своје љубави, којом он више није господарио. Он се заклињао, упркос својим обећањима Фелисити, да ће наћи Беатрису и да ће са њом разговарати. Он је хтео да чита у њеним очима, да у њих утопи свој поглед, да испитује све појединости њене хаљине, да удише њен мирис, да слуша музику њеног гласа, да прати елегантну композицију њених покрета, да једним погледом обгрли овај стас, најзад да је посматра, као што велики ђенерал студира поље на коме ће се одржавати нека одлучна битка; он је то желео, као што желе љубавници; обузела га је жеља која му је затварала уши, која му је помрачавала интелигенцију, која га је бацила у неко болесно стање, у коме он није распознавао више ни препреке ни растојања, у коме он није осећао чак ни своје тело. Он је смислио тада да оде у замак де Туш, пре уобичајеног времена, надајући се да ће тамо сре-

сти Беатрису у врту. Он је добро знао да се она ту шета ујутру, чекајући доручак. Госпођица де Туш и маркиза биле су тога јутра отишле да виде морске солане и место оивичено ситним песком, у које море продире, а које личи на језеро усред дуна; оне су се биле вратиле кући и разговарале пријатељски, обилазећи малим жутим стазама рудине.

— Ако вас овај пејзаж интересује, рече јој Камил, треба да одете са Калистом да обиђете Кроазик. Тамо има дивних стена, гранитских поремећаја, малих залива украшених природним улегнућима, ствари које изненађују ћудљивошћу, а затим море са хиљадама својих мермерних прелива, читав занимљив свет. Ви ћете видети жене које праве дрва, то јест лепе говеђу балегу на зид, да би се она осушила и да би је наслагали као што се грудве слажу у Паризу; затим, зими оне се овим дрвећем греју.

— Па зар ви стављате на коцку Калиста? рече маркиза смејући се и тоном који је показивао да је дан пре тога Камил, срдећи се на Беатрису, била принудила ову да се интересује за Калиста.

— Ах! драга моја, кад ви будете познали анђелску душу овог детета, ви ћете ме разумети. Код њега лепота није ништа, треба продрети у ово чисто срце, у ову простодушност, која се изненађује на сваком кораку којим ступа по краљевству љубави. Каква вера! каква безазленост! каква љуп-

кост! Стари су имали права што су имали култ према светој лепоти. Не знам који нам је путник причао, да коњи, кад су слободни, узимају најлепшег међу собом за вођу. Лепота, драга моја, јесте геније ствари; она је обележје које је природа дала својим најсавршенијим творевинама, она је најистинитији симбол, она је највећи случај. Да ли је човек икада насликао ружне анђеле? Зар се у њима не налазе и љупкост и снага? Ко је учинио да останемо читаве сате пред извесним сликама у Италији, где је геније годинама покушавао да дâ облик некоме од ових случајева природе? Хајде, руку на срце, зар ми нисмо идеал лепоте убрајали у моралне величине? И ето, Калист је један од тих остварених снова, он има храброст лава, који остаје миран и не слутећи да има краљевско достојанство. Кад му је пријатно, он је духовит, и ја волим његову девојачку стидљивост. Моја се душа одмара у његовом срцу од свих покварености, од свих мисли науке, литературе, света, политике, од свих некорисних ствари под којима ми угушујемо срећу. Ја сам оно што нисам никада била, ја сам дете! Ја сам сигурна у њега, али ја волим да играм љубомору, он је срећан због тога. Уосталом, то је део моје тајне.

Беатриса је корачала замишљена и ћутљива, Камил је подносила неисказану патњу и бацала на њу косе погледе, који су личили на пламенове.

— Ах, драга моја, ти си срећна, ти! рече Беа-

триса наслањајући се руком на Камилову руку, као жена уморна од какве тајне борбе.

— Да, врло срећна! одговори са дивљом горчином сирота Фелисита.

Две жене спустише се на једну клупу, исцрпене обадве. Никад никакво створење њеног пола није било изложено већим искушењима нити оштријем макијавелизму него што је била маркиза за последњих недељу дана.

— А ја! ја! да гледам Контијева неверства, да их гутам!

— Па зашто га не оставиш? рече Камил користећи згодан тренутак кад је могла да зада одлучан ударац.

— Зар ја то могу?

— О, сирото дете!...

Обадве су гледале једну гомилицу дрвета тупим погледом.

— Идем да кажем да се доручак спреми што пре, рече Камил; ова шетња ми је дала апетит.

— Наш разговор мени је одузео апетит, рече Беатриса.

У јутарњој тоалети, Беатриса се оцртавала као нека бела фигура на зеленој позадини лишћа. Калист, који се био крадом провукао кроз салон у башту, пође једном стазом, којом је корачао лагано, да би ту као случајно срео маркизу; и Беатриса није могла да задржи лаки дрхтај кад га је угледала.

— У чему вам се, госпођо, јуче ја нисам допао? рече Калист после неколико обичних реченица које су измењали.

— Али ви се мени нити допадате нити не допадате, рече она благим тоном.

Тон, изглед и дивна љупкост маркизина ослободили су Калиста.

— Ја сам вам равнодушан, рече он гласом који помутише сузе, које му навреше на очи.

— Зар ми не треба да будемо равнодушни једно другоме? одговори маркиза. Ми имамо и једно и друго праву наклоност...

— Е, рече живо Калист, ја сам волео Камила, али је не волим више.

— А шта радите ви свакога дана цело пре подне? рече она са осмејком доста лукавим. Ја не могу да замислим да, упркос својој страсти за дуван, Камила не воли више вас него цигару, и да, и поред вашег дивљења женама писцима, ви проведете четири сата читајући женске романе.

— Па зар ви знате?... рече безазлено наивни Бретањац, чије је лице било озарено срећом што види свога идола.

— Калисте, викну силно Камил, која се појави, прекиде га, узе га за руку и одведе га неколико корака; Калисте, је ли то оно што сте ми обећавали?

Маркиза је могла да чује овај прекор госпођице де Туш, која ишчезе грдећи и водећи Калиста; она је остала збуњена Калистовим признањем не разу-

Оноре де Балзак, Беатриса I

мевајући од свега тога ништа. Госпођа де Рошфид није била тако јака као Клод Вињон. Истина страшне и узвишене улоге коју је играла Камил јесте једна од оних нечасних величина које жене примају на себе само у крајњој невољи. Ту се разбијају њихова срца, ту престају њихова осећања жене, ту почиње за њих одрицање, које их спушта у пакао, или их води на небо.

За време доручка, на који је био позван Калист, маркиза, чија су осећања била племенита и горда, већ је била озбиљно промислила о самој себи, угушујући клице љубави, које су клијале у њеном срцу. Она је била не хладна и крута према Калисту, већ је показивала неку равнодушну благост, која га је ражалостила. Фелисита предложи да прекосутра направе један излет по оном чудном крају, који се пружа између замка де Туш, Кроазика и села Баса. Она замоли Калиста да сутра набави барку и морнаре за случај ако буду хтели да направе шетњу по мору. Она прими на себе да спреми храну, коње и све оно што би требало имати на расположењу да би се избегао сваки умор при овој шетњи. Беатриса разби и пресеће све то, говорећи да се она не би изложила томе да јури тако по околини. Лице Калистово, које је показивало живу радост, покри се одједанпут неким велом.

— А чега се бојите, драга моја? рече Камил.

— Мој положај је сувише деликатан, да бих ја излагала неприлици, не свој добри глас, већ своју

срећу, рече она са извештаченим одушевљењем, гледајући младог Бретањца. Ви познајете Контијеву љубомору; ако он дозна...

— А ко ће му то рећи?

— Зар он неће доћи да ме води?

Од ове речи Калист побледе. Упркос наваљивању Фелиситином, упркос наваљивању младог Бретањца, госпођа де Рошфид оста неумољива и показује оно што је Камил називала њеном тврдоглавошћу. Калист, упркос нади коју му је дала Фелисита, остави замак де Туш обузет једном од оних љубавних брига чија сила допире до лудила. Кад се вратио кући, он је изишао из своје собе само да руча и вратио се у њу одмах. У десет сати његова мати, узнемирена, дође да га види и нађе га како пише усред једне велике количине хартије ишаране и поцепане; он је писао Беатриси, јер је сумњао у Камилу; изглед који је имала маркиза при њиховом сусрету у врту, био га је нарочито охрабрио. Никада прво љубавно писмо није било, како би се то могло веровати, ватрени млаз из душе. Код свих младих људи које није дохватила исквареност, такво писмо иде заједно са сувише бујним и сувише многобројним врењима, а да не буде еликсир многих писама, започетих, бачених, прерађених. Ево овога писма на коме се задржао Калист и које је прочитао својој сиротој изненађеној мајци. За њу је ова стара кућа била као у ватри, љубав њенога сина горела је ту као светлост каквог пожара.

КАЛИСТ БЕАТРИСИ

„Госпођо, ја сам вас волео кад сте ви за мене били само сан, оцените колику снагу је добила моја љубав кад сам вас видео. Стварност је била надмашила сан. Мој бол је у томе што немам ништа да вам кажем што ви не бисте знали, ако вам кажем колико сте лепи; али, може бити да ваше лепоте нису никада ни код кога пробудиле таква осећања каква су изазвале у мени. Ви сте лепи на више начина; а ја сам вас толико проучавао мислећи на вас и дан и ноћ, да сам продро у тајне ваше личности, тајне вашег срца и ваше нежности, коју нико не познаје.

„Да ли вас је икада ико разумео и обожавао онако како ви то заслужујете? Знајте да нема ниједне ваше црте која није објашњена у моме срцу: ваша гордост одговара мојој гордости, племенитост ваших погледа, љупкост вашег држања, отменост ваших покрета, све је код вас у складу са мислима, са жељама скривеним на дну ваше душе; и погађајући њих, ја сам мислио да сам достојан вас. Да нисам за ових неколико дана постао један други ви, зар бих вам и говорио о себи? Читати мене то ће бити егоизам: овде је реч много више о вама него о Калисту. Да бих могао да вам пишем, Беатриса, ја сам ућуткао својих двадесет година, ја сам себе присилио, ја сам натерао своју мисао да остари или може бити ви сте је натерали да остари за једну недељу најстрашнијих патња, које сте ми ви уосталом безазлено задали.

„Не мислите да сам ја један од оних простих љубавника којима сте се ви са толико разлога потсмевали. Лепа заслуга волети неку младу, лепу, духовиту и племениту жену! Ах! Ја не мислим чак ни да сам достојан вас. Шта сам ја за вас? дете које су привукли сјај лепоте, моралне величине, као што кукца привлачи светлост. Ви не можете друкчије, до да идете по цвећу моје душе, али сва моја срећа биће да вас видим како га газите. Потпуна оданост, безгранична вера, безумна љубав, сва ова богатства једног заљубљеног правог срца нису ништа; она служе човеку да он воли, али не и да буде вољен. У извесним тренуцима ја не могу да схватим зашто један тако жарки фанатизам не загрева идола; и кад ме погледа ваше строго и хладно око, ја се осећам слеђеним. То ваш презир делује, а не моје обожавање. Зашто? Ви не бисте умели ни да ме мрзите толико колико ја вас волим, зар треба да слабије осећање победи јаче?

„Ја сам волео Фелиситу свима силама свога срца; ја сам је заборавио за један дан, за један тренутак, кад сам вас видео. Она је била заблуда, ви сте истина. Ви сте и не знајући разорили моју срећу, а ви ми не дугујете ништа у замену. Ја сам волео Камила без наде, а и ви ми не дајете никакву наду: ништа се није изменило до божанство. Ја сам био идолопоклоник, ја сам сад хришћанин, ето то је све. Само, ви сте ме научили да волети јесте права срећа, а бити вољен долази после ње. По Камиловом мишљењу волети неколико дана не значи во-

лети. Љубав која не расте из дана у дан јесте бедна страст; да би могла да расте, она треба да не види краја, а Камил је видела залазак нашега сунца. Кад сам вас видео, ја сам разумео ове речи, које сам ја побијао свом својом младошћу, свом жестином својих жеља, са деспотском строгошћу својих двадесет година. Ова велика и узвишена Камил мешала је тада своје сузе са мојима. Ја могу да вас волим на земљи и на небу, као што се воли Бог. Кад бисте ме ви волели, ви ме не бисте одбили истим разлозима којима је Камил убила моје напоре. Ми смо млади обоје, ми можемо да летимо истим крилима, под истим небом, без страха од буре које се бојао овај орао.

„Али шта вам ја ту говорим? Ја сам отишао врло далеко од скромности мојих жеља! Ви нећете више мислити на покорност, на стрпљивост, на немо обожавање, за које сам ја вас молио да га не вређате без потребе. Ја знам, Беатриса, да ме ви не можете волети а да не изгубите од поштовања саме себе, али ја не тражим од вас никакво узајамно осећање. Камил ми је недавно говорила да има неке урођене коби у именима, и то поводом њенога имена. Ову коб ја сам наслутио за себе у вашем имену кад ми је оно пало у очи на молу Геранде, на обали океана.

„Ви ћете проћи кроз мој живот као што је Беатриса прошла кроз живот Дантеов. Моје ће срце служити као постоље једној статуи белој, осветољубивој, љубоморној и тешкој. Вама је забрањено да ме

волите; ви ћете трпети несносне муке; ви ћете бити изневерени, понижени, несрећни: има у вас демонске охолости, која вас је везала за стуб који сте ви обгрлили; ви ћете ту погинути, обарајући храм, као што је Самсон учинио. Ове ствари ја нисам погодио, моја љубав је сувише слепа; али Камил ми их је рекла. Овде вам не говори мој дух, већ њен; ја, чим је реч о вама, ја немам више разума, у моме срцу кључа крв која помрачује својим таласима моју интелигенцију, која ми одузима снагу, која кочи мој језик, која ломи моја колена и савија их. Ја могу само да вас обожавам, па ма шта ви чинили.

„Камил назива вашу одлуку јогунством; ја, ја вас браним и мислим да је њу изрекла врлина. Због тога сте ви још лепши у мојим очима. Ја познајем своју судбину: охолост Бретање је на висини жене која је од своје охолости направила себи врлину. Према томе, драга Беатриса, будите према мени добри и утешите ме. Кад су жртве биле изабране, китили су их цвећем; ви ми дугујете ките сажаљења, музику жртвовања. Зар ја нисам доказ ваше величине и зар се ви нећете уздићи са висине моје љубави презрене, упркос њеној искренности, упркос њеном бесмртном жару?

„Питајте Камила како сам се ја понашао од оног дана кад ми је она рекла да воли Клода Вињона. Ја сам остао нем, ја сам патио ћутећи. И ево, за вас ја ћу наћи још више снаге, ако ме ви не будете довели у очајање и ако ви будете умели да оцените мој

хероизам. Једна једина ваша хвала учиниће да издржим болове мученика. Ако ви останете у овом хладном ћутању, у овом смртном презиру, људи ће мислити да ме се бојите... Ах! будите према мени све оно што ви јесте, дивна, весела, духовита, пуна љубави. Причајте ми о Ђенару, као што ми је Камил причала о Клоду. Ја немам друге генијалности до генијалност љубави, ја немам ништа што би ме чинило опасним, и остаћу поред вас као да вас не волим. Зар хоћете да одбаците молбу тако понизне љубави, једног сиротог детета које као сву милост тражи од своје светлости да га обасја, од свога сунца да га огреје? Онај кога ви волите гледаће вас увек: јадни Калист има мало дана за себе, ви ћете од њега ускоро бити слободни. Према томе, ја ћу сутра доћи у замак де Туш, зар не? ви нећете одбити моју руку да одемо и видимо обале Кроазика и село Бас? Ако не поћете, то ће бити одговор и Калист ће га разумети”.

Било је још четири стране, ситно и збијено написане, у којима је Калист објашњавао страшну претњу која се налазила у оном последњем делу, и којима је причао о младости и своме животу; има много оваквих места које је модерна литература произвела на опасним прелазима, као даске које се пружају машти читаочевој, да би му помогле да пређе поноре. Ово наивно цртање било би у причи понављање; ако оно није потресло госпођу де Рошфид, оно би уне-

колико побудило радозналост љубитеља јаким узбуђења; од њега заплака мајка, која рече своме сину:

— Па ти ниси био срећан?

Ова страшна песма осећања која су пала у Калистово срце као бура, песма која је морала као ковитлац да уђе у другу душу, уплашила је бароницу: она је читала љубавно писмо први пут у своме животу.

Калист се био нашао у страшној забуни, он није знао како да достави своје писмо. Витез ди Халга налазио се још у салону, где се играла последња партија занимљиве мушице. Шарлота де Кергаруе, у очајању због Калистове равнодушности, покушавала је да се допадне родитељима да би помоћу њих осигурала брак. Калист је пратио своју мајку и појавио се у салону носећи у џепу своје писмо, које му је пекло срце: он се кретао, ишао доле горе као лептир који је из непажње ушао у собу. Најзад мати и син одведоше витеза ди Халга у велику собу, одакле су удаљили малог слугу госпођице де Пен-Хоел и Мариоту.

— Шта имају они да питају витеза? рече стара Зефирина старој Пен-Хоел.

— Калист ми изгледа као да је луд, одговори она. Он нема више према Шарлоти пажње ни толико колико према некој радници са солане.

Бароница је била добро замислила да је око 1780 године витез ди Халга морао пловити по пределима љубави, и она је била рекла Калисту да га пита за савет.

— Који је најбољи начин да се тајно дотури писмо својој драгани? рече Калист на уво витезу.

— Преда се писмо њеној собарици, уз њега даду се и неколико златника, јер раније или доцније собарица мора бити посвећена у тајну, а више вреди увести је у њу у самом почетку, одговори витез, на чијем се лицу показа један осмејак; али боље је предати га лично.

— Златника! повика бароница.

Калист поново уђе, узео свој шешир; затим отрча у замак де Туш и појави се у малом салону, где је чуо гласове Беатрисин и Камилов. Обадве су седеле на дивану и изгледало је да су у потпуном пријатељству. Калист се, са оном наглошћу духа коју даје љубав, баци врло лакомислено на диван поред маркизе, узео је за руку и стави јој у њу писмо, тако да Фелисита, ма како да је била пажљива, није могла то да опази. Срце Калистово заголицало је једно осећање оштро и благо у исти мах кад је осетио да је његову руку стегла својом руком Беатриса, која, не прекидајући своју реченицу нити показујући забуну, спусти писмо у своју рукавицу.

— Ви се бацате на жене као на диване, рече она смејући се.

— Он се ипак не придржава турских начела, одговори Фелисита, која није могла да се уздржи од ове досетке.

Калист се подиже, узео Камилову руку и пољуби је, затим оде до клавира и удари једним ударцем све

дирке прелазећи прстом преко њих. Ова живост радости занимала је Камила и она га позва да разговара са њим.

— Шта вам је? упита га она на уво.

— Ништа, одговори он.

— Има нешто међу њима, рече у себи госпођица де Туш.

Маркиза се није могла прозрети. Камил покуша да натера Калиста да говори, надајући се да ће се он издати; али дете се изговори бригом у којој ће бити његова мати и напусти замак де Туш у једанаест часова, под ватром продирућег погледа Камиловог, којој је та реченица била речена први пут. После неспокојства једне ноћи испуњене Беатрисом, пошто је ишао ујутру двадесет пута у Геранду на сусрет одговору, који није стизао, маркизина собарица уђе у кућу ди Геник и предаде Калисту овај одговор, који он оде да прочита у дну врта, под вењаком:

БЕАТРИСА КАЛИСТУ

„Ви сте племенито дете, али ви сте дете. Ви себе дугујете Камилу, која вас обожава. Ви не бисте нашли у мени ни савршенства која њу одликују, ни срећу коју вам она обилно даје. Ма шта ви мислили, она је млада, а ја сам стара, она има срце пуно блага, а моје је празно, она има за вас оданост, коју ви не цените доста, она је без себичности, она живи само у вама; а ја, ја бих била испуњена сумњама, одвукла бих вас у досадан живот без племенитости,

у живот искварен мојим грехом. Камил је слободна, она живи како она хоће; ја, ја сам роб. Најзад, ви заборављате да ја волим и да сам вољена. Положај у коме сам ја, морао би да ме одбрани од сваке љубави. Волети мене или ми рећи да ме неко воли јесте увреда. Зар ме једна нова грешка не би ставила на ниво најгорих створења мога пола? Ви који сте млади и пуни нежности, зашто ме приморавате да вам кажем ове ствари, које не излазе из срца а да га не раздери?

„Ја више волим сјај несреће која се не поправља него стид једног сталног варања; више своју сопствену смрт, него губитак поштења; али у очима многих, до чијег ми је поштовања стало, ја сам још велика: кад бих се променила, ја бих пала још за неколико степена ниже. Свет још прашта онима чија сталност покрива својим огртачем променљивост среће, али он је неумољив према порочним навикама. Ја немам ни презира ни љутње, ја вам одговарам слободно и просто. Ви сте млади; ви не познајете свет, вас носи машта и ви сте неспособни, као и сви људи чији је живот чист, да размишљате о стварима које намеће несрећа.

„Ићи ћу и даље. Ја бих била најпрезренија жена на свету, ја бих сакрила страховиту беду, ја бих била преварена; најзад ја бих била напуштена а, Богу хвала, ништа од свега тога није могуће; али осветом неба, а то би било тако, нико на свету не би ме видео више. Да, ја бих тада осетила смелост да уби-

јем човека који би ми говорио о љубави, ако би, у положају у коме бих ја била, неки човек и могао још допрети до мене. Ви у томе имате основу моје мисли. Стога би можда требало да вам захвалим што сте ми писали.

„После вашег писма, а нарочито после свога одговора, ја се могу пријатно осећати поред вас у замку де Туш, живећи по својој вољи и како то ви тражите. Ја вам не говорим о горком потсмеху који би ме гонио у случају кад би моје очи престале да изражавају осећања на која се ви жалите. Друга крађа коју бих учинила Камилу, била би доказ немоћи, а на то се једна жена не решава двапут. Кад бих вас волела лудо, кад бих била слепа, кад бих све заборавила, ја бих видела увек Камилу! Њена љубав према вама је једна од оних брана сувише високих да би је ма каква снага могла прећи, па чак ни крила анђела: само демон не би устукнуо пред овом срамном издајом.

„Налази се овде, дете моје, читав свет разлога, које племените и отмене жене задржавају за себе и од којих ви не разумете ништа, ви људи, чак кад они и личе на нас толико колико ви у овом тренутку. Најзад ви имате мајку која вам је показала шта треба да буде жена у животу; она је чиста и без мрље, она је племенито провела свој живот; оно што ја знам о њој оквасило је сузама моје очи; и са дна мога срца покренула се завист. Кад бих ја могла да будем таква! Калисте, таква мора да буде ваша жена и та-

кав мора да буде њен живот. Ја вас више нећу злобно упућивати, као што сам чинила, оној малој Шарлоти, која би вам брзо постала досадна, већ некој божанственој младој девојци достојној вас.

„Кад бих ја била ваша, ви бисте упропастили свој живот. Остали бисте без вере, без чврстине или бисте добили намеру да ми посветите сав свој живот: ја сам искрена, ја бих то примила, ја бих вас одвела не знам где, далеко од света; ја бих вас унесрећила; ја сам љубоморна, ја видим чудовишта у капи воде, ја падам у очајање због беде са којом се многе жене мире; има чак неумољивих мисли које би долазиле од мене, не од вас, и које би ме смртно вређале. Кад неки човек није у десетој години среће исто тако пун поштовања и исто тако нежан као уочи дана кад је искамчио милост, он ми изгледа подлац и понижава ме у мојим рођеним очима! Такав љубавник не верује више у Амадисе и Кирусе мојих снова.

„Данас чиста љубав је бајка и ја код вас видим само сујетну жељу, којој је крај непознат. Ја немам четрдесет година, ја не унем још да савијем своју гордост под власт искуства, ја немам ону љубав која нас чини понизним, најзад ја сам жена чији је карактер још сувише млад да не би био одвратан. Ја не могу да одговарам за своје расположење, и код мене љупкост је сва споља. Може бити да ја нисам још доста препатила да бих могла имати милосрдно држање и искључиву нежност, које ми дугујемо свирепим обманама. Срећа има своју дрскост, а ја сам

врло безобзирна. Камил ће бити за вас увек одани роб, а ја бих била неразумни тиранин.

„Уосталом зар Камил није била поред вас као ваш добри анђео, да би вам помогла да допрете до тренутака када ћете почети живот који вам је одређен да водите, и у коме ви не смете да посрнете? Ја је познајем, Фелиситу! њена је нежност неисцрпна; она не познаје може бити љупкости нашега пола, али она показује ону плодну снагу, ону генијалност воље и ону племениту неустрашивост које чине да она све прима. Она ће вас оженити, иако ће трпети страшне болове; она ће умети да вам изабере неку слободну Беатрису, ако само Беатриса одговара вашим идејама о жени и вашим сновима; она ће отклонити све тешкоће ваше будућности. Продаја једног јутра земље коју она има у Паризу откупиће ваша имања у Бретањи, она ће вас наименовати за свога наследника; зар вас она већ није усвојила за сина? Авај! шта могу ја учинити за вашу срећу? Ништа. Немојте изневерити бескрајну љубав која се решила на дужности материнства. Ја налазим да је врло срећна та Камил!...

„Дивљење које вам улива сирота Беатриса јесте једна од оних ситних погрешака које жене у Камилловим годинама лако опраштају. Кад су оне сигурне да су вољене, оне сталности опраштају једно неверство, код њих је то чак и једно од њихових најживљих задовољстава да однесу победу над младошћу својих супарница. Камил је изнад других жена; ово се

ништа не односи на њу, ја то кажем само да бих умирила вашу савест.

„Ја сам добро проучавала Камила; она је у мојим очима једна од највиших појава нашега времена. Она је духовита и добра, две скоро непомирљиве особине код жена; она је племенита и проста, две друге величине, које се ретко налазе заједно. Ја сам видела у дну њенога срца сигурна блага; изгледа да је Данте правио за њу, у своме *Raju*, лепу строфу о вечној срећи, коју вам је она објаснила прошле вечери и која се свршава са *Senza brama si cinga ricchezza*.¹ Она ми је говорила о својој судбини, она ми је испричала свој живот, доказујући ми да је љубав, овај предмет наших жеља и наших снова, увек бежала од ње, и ја сам јој одговорила да ми изгледа да она најбоље доказује колико је тешко сјединити узвишене ствари и да то објашњује многе несреће. Ви сте једна од оних анђелских душа којој сродну изгледа немогуће наћи. Ову несрећу, драго моје дете, Камил ће вама уштедети; она ће вам наћи, па макар због тога и умрла, створење са којим ћете ви моћи да будете срећни у браку.

„Ја вам пружам пријатељску руку и рачунам не на ваше срце, већ на ваш ум, да се нађемо сад заједно као брат и сестра и да тиме завршимо своје дописивање, које је, из замка де Туш у Геранду, ствар бар чудна.

„Беатриса де Кастеран.”

— Крај прве књиге —

¹ Без жудње сигурно богатство. — Прим. прев.

